

***1999-njy ýylyň 1-nji martyndan başlap Türkmenistan SSR-niň
Graždan kodeksi Türkmenistanyň 1998-nji ýylyň 17-nji iýulyndaky
№ 294-I Kanuny esasynda güýjüni ýitiren.**

**TÜRKMENISTAN SOWET SOSIALISTIK RESPUBLIKASYNYŇ
K A N U N Y**

**TÜRKMENISTAN SSR-NIŇ GRAŽDAN KODEKSINI
TASSYKLAMAK HAKYNDÄ**

1963-nji ýyl, 29-njy dekabry.

(TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1963-nji ýyl, № 36, 32-nji sahypa).

Türkmenistan Sowet Sosialistik Respublikasynyň Ýokary Soweti **karar edýär:**

1-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksini tassyklamaly we ony 1964-nji ýylyň 1-nji iýulyndan güýje girizmeli.

2-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksini güýje girizmegiň tertibini bellemegi we Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksiniň güýje girizilmegi mynasybetli, Türkmenistan SSR-niň güýjüni ýitirýän kanun çykaryjylyk aktlarynyň pereçenini tassyklamagy Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumyna tabşyrmaly.

**TÜRKMENISTAN SOWET SOSIALISTIK RESPUBLIKASYNYŇ
GRAŽDAN KODEKSI**

Meýletin birleşmek we beýleki soýuz respublikalar bilen deň hukuklylyk esasynda Türkmenistan Sowet Sosialistik Respublikasy hem öz sostawyna girýän SSSR-de sosialistik jemgyýet guruldy, munuň özi kommunizme barýan ýolda kanunalaýyk etapdyr. Sosialistik umumyň halk döwletiniň esasy wezipelerine kommunizmiň maddy-tehniki bazasyny döretmek, sosialistik jemgyýetçilik gatnaşyklaryny kämilleşdirmek we bu gatnaşyklary kommunistik gatnaşyklara öwürmek, kommunistik jemgyýetiň adamsyny terbiýelemek, zähmetkeşleriň maddy we medeni durmuş derejesini ýokarlandyrmak degişlidir.

SSSR-iň ykdysady sistemasynyň esasy önümçilik serişdelerine döwlet (umumyň halk) we kolhoz-kooperativ eýeçiligi formasyndaky sosialistik eýeçilikdir.

Döwlet kolhoz-kooperativ eýeçiligini ösdürmäge we ony döwlet eýeçiligi bilen ýakynlaşdyrmaga ýardam edýär.

Şahsy eýeçilik sosialistik eýeçilikden gelip çykyp, graždanlaryň isleglerini kanagatlandyrmak serişdeleriniň biri bolup hyzmat edýär. Kommunizme tarap gidildigiçe graždanlaryň şahsy islegleri jemgyýetçilik fondlarynyň hasabyna barha köp derejede kanagatlandyrylar.

Kommunistik gurluşykda haryt-pul gatnaşyklary özleriniň planly sosialistik hojalykdaky täze mazmunyna laýyklykda doly peýdalanylýar we ykdysadyýeti ösdürmegiň hojalyk hasaplaşygy, pul, baha, düşýän gymmat, peýda, söwda, kredit, maliýe işleri ýaly möhüm instrumentleri ulanylýar. Kommunizm gurluşygy graždanlaryň, kärhanalaryň, kolhozlaryň we beýleki hojalyk guramalarynyň maddy taýdan gyzyklanmak prinsipine daýanýar. Sowet döwleti ykdysadyýete ýolbaşçylygy ykdysady we sosial ösüş baradaky döwlet

planlary esasynda amala aşyrylar, şunda pudaklaýyn we territorial prinsipleri nazara alýar, merkezleşdirilen dolandyryşy kärhanalaryň, birleşiklerini we beýleki guramalaryň hojalyk taýdan özbaşdaklygy we inisiatiwasy bilen utgaşdyrýar.

Sowet graždan kanunlary kommunistik gurluşykda haryt-pul formasynyň peýdalanylmagy bilen şertlendirilen emläk gatnaşyklaryny hem-de şolar bilen baglanyşykly emläkleýin däl şahsy gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

Sowet graždan kanunlary emläk gatnaşyklary barada kanunçylygy mundan beýläk-de pugtalandyrmagyň hem-de sosialistik guramalaryň we graždanlaryň hukuklaryny goramagyň möhüm serişdesi bolup durýar.

Sowet graždan kanunlary kommunizm gurluşygynyň wezipelerini çözmäge işeňňir ýardam etmelidirler. Bu kanunlar hojalygyň sosialistik sistemasynyň, sosialistik eýeçiligiň pugtalanmagyna hem-de onuň formalarynyň ýalňyz kommunistik eýeçilige ösüp geçmegine, plan we şertnama düzgün-nyzamynyň, hojalyk hasaplaşygynyň pugtalanmagyna, önüm bermegiň öz wagtynda we degişli suratda ýerine ýetirilmegine, önümiň hiliniň gysarnyksyz ýokarlanmagyna, düýpli gurluşyk planlarynyň ýerine ýetirilmegine we düýpli maýalaryň netijeliliginiň ýokarlanmagyna, oba hojalyk önümlerini döwletiň satyn almagynyň amala aşyrylmagyna, sowet söwdasynyň ösmegine, graždanlaryň maddy we medeni bähbitleriniň goralmagyna hem-de şol bähbitleriniň bütin jemgyýetiň bähbitleri bilen dogry utgaşmagyna, ylym we tehnika, edebiýat we sungat barasynda döredijilik inisiatiwasynyň ösmegine ýardam edýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

I bölüm UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji bab. ESASY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksiniň wezipeleri

Türkmenistan Sowet Sosialistik Respublikasynyň Graždan kodeksi kommunizmiň maddy-tehniki bazasyny döretmek hem-de graždanlaryň maddy we ruhy isleglerini barha doly kanagatlandyrmak maksady bilen, emläk gatnaşyklaryny we şol gatnaşyklar bilen baglanyşykly emläkleýin däl şahsy gatnaşyklary düzgünleşdirýär. Kanunda göz önünde tutulan halatlarda şu Kodeks emläkleýin däl beýleki şahsy gatnaşyklary hem düzgünleşdirýär.

Sowet jemgyýetinde emläk gatnaşyklarynyň esasy hojalygyň sosialistik sistemasynda hem-de önümçilik serişdelerine sosialistik eýeçilikden ybaratdyr. Türkmenistan SSR-niň hojalyk durmuşy ykdysady we sosial ösüş baradaky döwlet planlary bilen kesgitlenilýär we ugrukdyrylýar. *(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).*

2-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksi tarapyndan düzgünleşdirilýän gatnaşyklar

Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksi şu Kodeksiň 1-nji maddasynda görkezilen şu aşakdaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär:
döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň özleriniň arasyndaky gatnaşyklary;

graždanlaryň döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalary bilen bolan gatnaşyklaryny;

graždanlaryň özleriniň arasyndaky gatnaşyklary.

SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda beýleki guramalar hem şu Kodeks bilen düzgünleşdirilýän gatnaşyklara gatnaşyjy bolup bilerler.

Bir tarapyň beýleki tarapa administrativ taýdan tabynlygyna esaslandyrylan emläk gatnaşyklary barada, şonuň ýaly-da salgyt we býujet gatnaşyklary barada şu Kodeks ulanylmaýar.

Maşgala, zähmet, ýer, magdan, suw, tokaý baradaky gatnaşyklar, şeýle hem kolhozlardaky öz ustawyndan gelip çykýan gatnaşyklar degişli suratda maşgala, zähmet, ýer, ýerasty baýlyklar, suw, tokaý hem-de kolhozlar baradaky kanunlar arkaly düzgünleşdirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

3-nji madda. SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň Graždan kanunlary

SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Graždan kanunlarynyň esaslaryna laýyklykda, şu Kodeks we Türkmenistan SSR-niň graždan kanunlarynyň beýleki aktlary Esaslarda göz önünde tutulan, şeýle hem Esaslarda göz önünde tutulmadyk emläk gatnaşyklaryny we emläkleýin däl şahsy gatnaşyklary düzgünleşdirýärler.

SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Graždan kanunlarynyň esaslaryna laýyklykda şu aşakdaky gatnaşyklar: önüm bermek we düýpli gurluşyk barada sosialistik guramalaryň arasyndaky gatnaşyklar, kolhozlardan, sowhozlardan we beýleki hojalyklardan oba hojalyk önümlerini döwletiň satyn almagy baradaky gatnaşyklar, demir ýol, deňiz, derýa, howa, truboprowod transporty, aragatnaşyk guramalarynyň we kredit edaralarynyň kliýentler bilen gatnaşyklary we olaryň öz arasyndaky gatnaşyklar, döwlet strahowaniýesi baradaky gatnaşyklar, açyşlar, oýlap tapyşlar, rasionalizatorlyk teklipler, önümiň senagat nusgalary hem-de ylmyň we tehnikaýyň gazanan beýleki üstünlikleri bilen baglanyşykly ýüze çykýan gatnaşyklar, şeýle hem özleriniň düzgünleşdirilmegi SSSR Konstitusiyasy arkaly, SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Graždan kanunlarynyň esaslary hem-de SSSR-iň beýleki kanunçylyk aktlary arkaly SSR Soýuzynyň ygtyýaryna degişli edilen beýleki gatnaşyklar SSR Soýuzynyň graždan kanunlary bilen düzgünleşdirilýär. SSR Soýuzynyň kanunlary esasynda şol gatnaşyklar boýunça Türkmenistan SSR-niň graždan kanunlarynyň beýleki aktlary arkaly çözülip bilner.

Daşary söwda we daşary ykdysady işiň beýleki görnüşleri baradaky gatnaşyklar SSR Soýuzynyň daşary söwdany hem-de daşary ykdysady işiň beýleki görnüşlerini düzgünleşdirýän ýörite kanunlary hem-de SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň umumy graždan kanunlary arkaly kesgitlenýär *(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).*

4-nji madda. Graždan hukuklarynyň we borçlarynyň ýüze çykmagynyň esaslary

Graždan hukuklary we borçlary SSR Soýuzynyň hem-de Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan esaslardan, şonuň ýaly-da graždanlaryň we guramalaryň hereketlerinden, ýagny kanunda göz önünde tutulmadyk, ýöne welin graždan kanunlarynyň umumy esaslaryna we manysyna görä graždan hukuklaryny we borçlaryny döredýän şol hereketlerden gelip çykýar.

Şuňa laýyklykda, graždan hukuklary we borçlary şu aşakdakylardan gelip çykýar:

kanunda göz önünde tutulan geleşiklerden, şonuň ýaly-da kanunda göz önünde tutulmadyk, ýöne welin, kanuna ters gelmeýän geleşiklerden; administratiw aktlardan, şol sanda - döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalary üçin - planlaşdyryş aktlaryndan; açyşlar, oýlap tapyşlar, rasionalizatorlyk teklipler netijesinde; ylym, edebiýat we sungat eserleriniň döredilmegi netijesinde; başga adama zeled ýetirmek zerarly, şeýle hem ýeterlik esassyz beýleki adamyň serişdeleriniň hasabyna emläk edinmek ýa-da saklamak zerarly; graždanlaryň we guramalaryň beýleki hereketleri zerarly; kanun boýunça graždan-hukuk netijeleriniň başlanmagy bilen baglanyşdyrylýan wakalar zerarly.

5-nji madda. Graždan hukuklaryny amala aşyrmak we borçlary ýerine ýetirmek

Kommunizm gurluşygy döwründe sosialistik jemgyýetde graždan hukuklarynyň öz maksatlarynyň tersine amala aşyrylýan halatlaryndan başga halatlarda, şol hukuklar kanun boýunça goralýar.

Graždanlar we guramalar hukuklary amala aşyrýan we borçlary ýerine ýetirýän mahalynda kanunlary berjaý etmelidirler, sosialistik umumy ýaşayyş kadalaryny we kommunizm gurýan jemgyýetiň moral prinsiplerini hormatlamalydyrlar.

6-njy madda. Graždan hukuklaryny goramak

Graždan hukuklaryny goramaklyk bellenen tertipde sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy tarapyndan şu aşakdakylar arkaly amala aşyrylýar:

şol hukuklary ykrar etmek arkaly;

hukuklar bozulmazyndan ön dowam edip gelen ýagdaýy dikeltmek hem-de hukugy bozýan hereketleriň önüni almak arkaly;

borçlary bolşy ýaly ýerine ýetirmeli etmek arkaly;

hukuk gatnaşyklaryny ýatyrmak ýa-da üýtgetmek arkaly;

ýetirilen zyýanlary hukugy bozýan adama töletmek, kanunda ýa-da şertnamada göz önünde tutulan halatlarda bolsa - puşmana puly (jerime, penýa) töletmek arkaly; şonuň ýaly-da kanunda göz önünde tutulan beýleki usullar arkaly.

SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen halatlarda we tertipde graždan hukuklaryny goramaklyk ýoldaşlyk sudlary, profsoýuz we beýleki jemgyýetçilik guramalary tarapyndan hem amala aşyrylýar.

Kanunda aýratyn göz önünde tutulan halatlarda graždan hukuklaryny goramaklyk administratiw tertipde amala aşyrylýar.

Guramalar arasyndaky gatnaşyklardan gelip çykýan hak isleýşi bildirmezden ön, pretenziýa bildirmek hökmandyr. Bu kadadan çykmlar SSR Soýuzynyň kanunlary arkaly bellenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 16-njy aprelinde kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 9, 55-nji madda).

7-nji madda. At-abraýy we mertebäni goramak

Eger graždanyň ýa-da guramanyň at-abraýyny we mertebesini masgaralaýan maglumatlary ýaýradan adam şol maglumatlaryň hakykata laýyk gelýändigini subut edip bilmeýse, onda şol masgaralaýjy maglumatlaryň ýalana çykarylmagyny sud üsti bilen talap

etmäge graždanyň ýa-da guramanyň haky bardyr.

Eger-de hakykata laýyk gelmeýän hemmem graždanyň ýa-da guramanyň at-abraýyny we mertebesini masgaralaýan maglumatlar köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde ýaýradylan bolsa, onda olar köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde hem ýalana çykarylmalýdyr.

Eger-de hakykata laýyk gelmeýän, hemmem graždanyň at-abraýyny we mertebesini masgaralaýan maglumatlar guramadan çykýan bolsa dokumentde görkezilen bolsa, onda şeýle dokument çalşyrylmalydyr.

Beýleki halatlarda ýalana çykarmagyň tertibi sud tarapyndan bellenýär.

Köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde graždanyň ýa-da guramanyň hukuklary we kanuny bähbitleri kemsidilýän maglumatlar çap edilende, olaryň hut şol köpçülikleýin serişdelerinde öz jogaplaryny çap etdirmäge haky bardir.

Eger köpçülikleýin habar beriş organy graždanyň ýa-da guramanyň köpçülikleýin habar beriş serişdesinde şol ters maglumatyň ýalana çykarylmagy baradaky habaryň ýa-da oňa berilmeli jogabyň çap edilmegi barada eden talabyny ýerine ýetirmekden boýun çagyran ýa-da bir aýyň dowamynda çap etmedik halatlarynda, şol talaba sud tarapyndan garalýar. Eger suduň çözgüdi ýerine ýetirilmese, suduň düzgün bozuja jerime salmaga haky bardyr, şol jerime döwlete girdeji edilip geçirilýär. Jerime Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177⁶-njy maddasynda göz önünde tutulan tertipde we möçberlerde alynýar.

Jerimäniň tölenmegi düzgün bozujyny suduň çözgüdinde göz önünde tutulan hereketi ýerine ýetirmek borjundan boşatmaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 12-nji noýabrynda kabul edilen Türkmenistanyň kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda; Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., № 16, 171-nji madda).

8-nji madda. Türkmenistan SSR-nde beýleki soýuz respublikalaryň graždan kanunlaryny ulanmak

Beýleki soýuz respublikalaryň graždan kanunlary Türkmenistan SSR-nde şu aşakdaky kadalar esasynda ulanylýar:

- 1) eýeçilik hukugyndan gelip çykýan gatnaşyklar barada emlägiň ýerleşýän ýerindäki kanun ulanylýar;
- 2) geleşikler baglaşylan mahalynda hukuk ukyby we kämillik ukyby şol geleşigiň baglaşylan ýerindäki kanun boýunça kesgitlenilýär;
- 3) geleşikleriň formasy barada şol geleşigiň baglaşylýan ýerindäki kanun ulanylýar; eger kanunda ýa-da taraplaryň ylalaşygynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, geleşiklerden gelip çykýan borçnamalar barada hem şol geleşigiň baglaşylan ýerindäki kanun ulanylýar;
- 4) zeled ýetirilmeginden gelip çykýan borçnamalar barada jedeliň garalýan ýerindäki kanun ulanylýar, heläkçilik çekenin haýyşy boýunça bolsa - şol zeledin ýetirilen ýerindäki kanun ulanylýar;
- 5) miras almak-bermek boýunça gatnaşyklar barada mirasyň ýüze çykan ýerindäki kanun ulanylýar;
- 6) hak islemek wagty baradaky meseleler şol gatnaşyk haýsy soýuz respublikanyň kanunlary bilen düzgünleşdirilýän bolsa, şol respublikanyň kanuny boýunça çözülýär.

TARAPLAR

1. GRAŽDANLAR

9-njy madda. Graždanlaryň hukuk ukyby

Graždan hukuklaryna we borçlaryna eýe bolmak ukyby (graždan hukuk ukyby) Türkmenistan SSR-niň we beýleki soýuz respublikalaryň ähli graždanlary üçin deň derejede ykrar edilýär.

Graždanyň hukuk ukyby onuň dogan pursatyndan ýüze çykýar we onuň ölmegi bilen gutarýar.

10-njy madda. Graždanlaryň hukuk ukybynyň mazmuny

Graždanlar kanuna laýyklykda özleriniň şahsy eýeçiliginde emläk edinip bilerler, ýaşayş jaýlaryndan, beýleki emläkden peýdalanmak hukugyna eýe bolup bilerler, emlägi miras alyp-berip bilerler we emlägi wesýetnama boýunça alyp-berip bilerler, kärleri we ýaşajak ýerlerini seçip alyp bilerler, ylym, edebiýat we sungat eserleriniň, açyşyň, oýlap tapyşyň, rasionalizatorlyk teklibiň, önümiň senagat nusgasynyň awtory bolmak hukuklaryna, şonuň ýaly-da emläk we emläkleýin däl beýleki şahsy hukuklara eýe bolup bilerler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

11-nji madda. Graždanlaryň kämillik ukyby

Graždanlaryň öz hereketleri bilen graždan hukuklaryna eýe bolmak we özüleri üçin graždan borçlaryny döretmek ukyby (graždan kämillik ukyby) kemala gelmegi bilen, ýagny on sekiz ýaş aýetilenden soň doly möçberde ýüze çykýar.

On sekiz ýaş aýetmänkä nikalaşmaga kanun boýunça ýol berilýän halatlarda, on sekiz ýaşyna ýetmedik graždan nikalaşan wagtyndan başlap, doly möçberde kämillik ukybyna eýe bolýar.

12-nji madda. Graždanlaryň hukuk ukybynyň we kämillik ukybynyň çäklendirilmeginiň ýol berilmesizligi

Kanunda göz önünde tutulan halatlardan we tertipden başga ýagdaýda hiç kimiň hukuk ukyby ýa-da kämillik ukyby çäklendirilip bilinmez. Hukuk ukybyny ýa-da kämillik ukybyny çäklendirmäge gönükdirilen geleşikler hakyky däldir.

13-nji madda. On baş ýaş aýetmedik kemala gelmedikleriň kämillik ukyby

On baş ýaş aýetmedik kemala gelmedikler üçin geleşikleri olaryň adyndan ata-eneler, perzentlige alanlar ýa-da hossarlar baglaşýarlar.

On baş ýaş aýetmedik kemala gelmedikler ownuk durmuş geleşiklerini özbaşdak baglaşmaga haklydyrlar.

On baş ýaş aýetmedik kemala gelmedikleriň kredit edaralaryna goýum goýmak hukugy we olaryň şol goýuma ygtyýar etmek hukugy SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

14-nji madda. On baş ýaşdan on sekiz ýaş aýetli aralykdaky kemala gelmedikleriň kämillik ukyby

On baş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedikler ata-eneleriň, perzentlige alanlaryň ýa-da howandarlaryň razyçylygy bilen geleşik baglaşýarlar.

Emma welin, olar ownuk durmuş geleşiklerini özbaşdak baglaşmaga özüleriniň alýan gazanjyna ýa-da stipendiýasyna özbaşdak ygtyýar etmäge, öz eserlerine, oýlap tapyşlaryna, rasionalizatorlyk tekliplerine we önümiň senagat nusgalaryna awtorlyk we oýlap tapyjylyk hukuklaryny, öz açyşlaryna bolan hukuklary özbaşdak amala aşyrmaga haklydyrlar.

Ýeterlik esaslar bolan mahalynda, hossarlyk we howandarlyk organy öz inisiatiwasy boýunça ýa-da jemgyýetçilik guramalarynyň ýa gyzyklanýan beýleki adamlaryň haýyşy boýunça on baş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedigiň özüniň alýan gazanjyna ýa-da stipendiýasyna özbaşdak ygtyýar etmek hukugyny çäklendirip ýa ony şol hukukdan mahrum edip biler.

On baş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedikleriň kredit edaralaryna goýum goýmak hukugy we şol goýuma ygtyýar etmek hukugy SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1969-njy ýylyň 29-njy oktyabrynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1969-njy ýyl, № 21, 118-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

15-nji madda. Spirtli içgileri ýa-da narkotiki maddalary kast bilen ulanýan graždanlaryň kämillik ukybynyň çäklendirilmegi

Spirtli içgileri ýa-da narkotiki serişdeleri kast bilen ulanmagy sebäpli, graždan özüniň maşgalasyny agyr maddy ýagdaýa sezewar etse, onda sud Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksinde bellenen tertipde onuň kämillik ukybyny çäklendirip biler. Şol graždan barada howandarlyk bellenilýär.

Şol graždan ownuk durmuş geleşiklerinden başga, emläge ygtyýar etmek baradaky geleşikleri diňe howandaryň razyçylygy bilen baglaşyp biler, şonuň ýaly-da iş hakyny, pensiýany ýa-da girdejileriň beýleki görnüşlerini hem onuň razyçylygy bilen alyp we olara ygtyýar edip biler.

Graždan spiritli içgileri ýa-da narkotiki serişdeleri kast bilen ulanmagy bes eden mahalynda, sud onuň kämillik ukybynyň çäklendirilmegini aýyrýar.

Şol graždan barada bellenen howandarlyk suduň çözüdi esasynda ýatyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1969-njy ýylyň 29-njy oktyabrynda we 1988-nji ýylyň 27-nji iýulynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1969-njy ýyl, № 21, 118-nji madda; 1988-nji ýyl, № 14, 79-njy madda).

16-njy madda. Graždany kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek

Graždan özüniň däliligi ýa-da akyly kemligi zerarly özüniň edýän hereketleriniň manysyna düşüňip bilmeýän bolsa ýa-da özüniň edýän hereketlerine erk edip bilmeýän bolsa, onda ony sud Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksinde bellenen tertipde kämillik ukyby ýok diýip hasap edip biler. Şol graždan barada hossarlyk bellenilýär. Kämillik ukyby ýok diýlip hasap edilen däliniň ýa-da akyly kemiň adyndan geleşikleri onuň hossary baglaşýar.

Kämillik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždan sagalan ýa-da onuň saglygy ep-esli gowulanan mahalynda, sud ony kämillik ukyply diýip hasap edýär. Şol graždan barada bellenen hossarlyk suduň çözüdi esasynda ýatyrylýar.

17-nji madda. Ýaşayyş ýeri

Graždanyň hemişelik ýa-da köplenç ýaşayan ýeri ýaşayyş ýeri diýlip hasap edilýär. On baş ýaşa ýetmedik kemala gelmedikleriniň ýa-da özlari barada hossarlyk bellenen graždanlaryň ýaşayyş ýeri diýlip olaryň ata-eneleriniň, perzentlige alanlaryň ýa-da hossarlaryň ýaşayan ýeri hasap edilýär.

18-nji madda. Graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek

Eger graždanyň hemişelik ýaşayan ýerinde bir ýylyň dowamynda onuň nirededigi hakynda maglumatlar bolmasa, ol nam-nyşansyz giden diýlip sud tertibinde hasap edilip bilner. Nam-nyşansyz giden graždan hakynda soňky maglumatlaryň alnan gününü takykklamak mümkin bolmadyk mahalynda, şol graždan hakynda soňky maglumatlaryň alnan aýyndan soňky aýyň birinji günü onuň nam-nyşansyz giden günü diýlip hasap edilýär, eger şol aýy hem takykklamak mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, indiki ýylyň birinji ýanwary onuň nam-nyşansyz giden günü diýlip hasap edilýär.

19-njy madda. Nam-nyşansyz gideniň emlägini goramak

Nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilen graždanyň emlägi barada suduň çözgüdi esasynda hossarlyk bellenilýär. Şol emlägiň ujundan nam-nyşansyz gideniň özüniň kanun boýunça saklamaga borçly bolan graždanlaryny ekläp-saklar ýaly zat berilýär hem-de nam-nyşansyz gideniň beýleki borçnamalary boýunça bergileri üzülýär.

Gyzyklanýan adamlaryň arzasy boýunça hossarlyk we howandarlyk organy nam-nyşansyz giden graždanyň emlägini goramak üçin, şeýle hem onuň emlägini dolandyrmak üçin onuň bolýan ýeri hakyndaky soňky maglumatlaryň alnan gününden beýläk bir ýyl geçmänä hem hossar belläp biler.

20-nji madda. Nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek baradaky çözgüdi ýatyrmak

Nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilen graždan gelen mahalynda ýa-da onuň bolýan ýeri tapylan mahalynda sud ony nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek hakynda özüniň çykaran çözgüdini ýatyrýar. Şol graždanyň emlägi barada bellenen hossarlyk suduň çözgüdi esasynda ýatyrylýar.

21-nji madda. Graždany ölen diýip yglan etmek

Eger graždanyň hemişelik ýaşayan ýerinde onuň bolýan ýeri hakynda üç ýylyň dowamynda maglumat bolmasa, ölüm howply ýagdaýlarda ýa-da belli bir betbagtçylykly hadysa zerarly ol heläk bolandyр diýip çak etmäge esas berýän ýagdaýlarda nam-nyşansyz ýiten bolsa, ol hakda alty aýyň dowamynda maglumat bolmaga, ol graždan ölen diýlip sud tertibinde yglan edilip bilner.

Uruş hereketleri zerarly nam-nyşansyz ýiten harby gullukçy ýa-da başga bir graždan uruş hereketleriniň gutaran gününden beýläk azyndan iki ýyl geçenden soň, ol ölen diýlip sud tertibinde yglan edilip bilner.

Ölen diýlip yglan edilen graždanyň ölen günü diýlip, onuň ölen diýlip yglan edilenligi hakynda suduň çykaran çözgüdiniň kanuny güýje giren günü hasaplanylýar.

Ölüm howply ýagdaýlarda ýa-da belli bir betbagtçylykly hadysa zerarly ol ölendir diýip çak etmäge esas berýän ýagdaýlarda nam-nyşansyz ýiten graždan ölen diýlip yglan edilen mahalynda sud şol graždanyň heläk bolan diýlip çaklanylýan gününü onuň ölen günü diýip

hasap edip biler.

22-nji madda. Ölen diýlip yglan edilen graždanyň gelmeginiň netijeleri

Ölen diýlip yglan edilen graždan gelen mahalynda ýa-da onuň bolýan ýeri tapylan mahalynda, çykarylan degişli çözgüt sud tarapyndan ýatyrylýar.

Graždan özüniň gelen wagtyna garamazdan, özi ölen diýip yglan edilenden soň emlägine mugt eýe bolan her bir adamdan, saklanyp galan emläginin gaýtarylyp berilmegini talap edip biler.

Ölen diýlip yglan edilen graždanyň emlägine tölenilmeli geleşikler boýunça eýe bolan adamlar şol emlägi oňa gaýtaryp bermäge borçludylar, eger olar emlägi edinen mahalynda, ölen diýlip yglan edilen graždanyň diri gezip ýörenligini olaryň bilýändigini subut edilip bilinse şeýle edilmelidir.

Eger ölen diýlip yglan edilen emlägi miraslyk hukugy boýunça döwlete geçip, satylan bolsa, onda graždany ölen diýip yglan etmek hakyndaky çözgüt ýatyrylandan soň, emlägiň satylmagyndan düşen pul oňa gaýtarylyp berilýär.

2. ÝURIDIKI TARAPLAR

23-nji madda. Ýuridiki tarap diýen düşünje

Aýrybaşga emlägi bolan, özleriniň adyndan emläk hukuklaryny we emläkleýin däl şahsy hukuklary edinip biljek hem-de borçlary ýerine ýetirip biljek, sudda, arbitražda, ýa-da bitaraplar sudunda hak isleýjiler we jogap berijiler bolup biljek guramalar ýuridiki taraplar diýlip hasap edilýär.

24-nji madda. Ýuridiki taraplaryň görnüşleri

Şu aşakdakylar ýuridiki taraplar bolup durýarlar:

hojalyk hasaplaşygynda durýan, özlerine berkidilen esasy we dolanyşyk serişdeleri hem-de özbaşdak balansy bolan döwlet kärhanalary we beýleki döwlet guramalary;

döwlet býujetinde durýan we özbaşdak smetasy bolan, özleriniň ýolbaşçylary kreditlere ygtyýar edijileriň hukuklaryna eýe bolan (kanunda bellenen kadadan çykmalar muňa girmeyär) edaralar we beýleki döwlet guramalary;

başga çeşmeleriň hasabyna maliýeleşdirilýän hem-de özbaşdak smetasy we özbaşdak balansy bolan döwlet guramalary;

kolhozlar, kolhozara hem-de gaýry kooperativ guramalary we olaryň birleşikleri beýleki jemgyýetçilik guramalary hem-de olaryň birleşikleri, şonuň ýaly-da SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda şol guramalaryň we olaryň birleşikleriniň aýrybaşga emlägi we özbaşdak balansy bolan kärhanalary we edaralary;

döwlet-kolhoz we beýleki döwlet-kooperativ guramalary;

beýleki guramalar SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda.

Döwlet býujetinde durýan we şu maddada görkezilen edaralar we beýleki döwlet guramalary, SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda, degişli suratda SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň adyndan hereket edýärler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

25-nji madda. Ýuridiki taraplary döretmek

Ýuridiki taraplar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda belenen tertipde döredilýär, döretmek tertibi kanunlarda belenilmeýän jemgyýetçilik guramalary bolsa şol guramalaryň ustawlarynda göz önünde tutulan tertipde döredilýär.

26-njy madda. Ýuridiki tarapyň ustawy (düzgünnamasy)

Ýuridiki tarap ustaw (düzgünnama) esasynda hereket edýär.

Döwlet býujetinde durýan edaralar we beýleki döwlet guramalary, SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda bolsa, beýleki guramalar hem şol görnüşdäki guramalar hakyndaky umumy düzgünnama esasynda hereket edip bilerler.

27-nji madda. Ýuridiki tarapyň hukuk ukyby

Ýuridiki tarap öz işini belenen maksatlaryna laýyklykda graždan hukuk ukybyna eýedir. Ýuridiki tarapyň hukuk ukyby öz ustawynyň ýa-da düzgünnamasynyň tassyklanylýan pursatyndan başlap ýüze çykýar, eger ýuridiki tarap şol görnüşdäki guramalar hakyndaky umumy düzgünnama esasynda hereket etmeli bolan mahalynda bolsa, ony döretmek hakynda kompetentli organyň karar çykaran pursatyndan başlap ýüze çykýar. Eger ustaw registrasiýa edilmäge degişli bolsa ýuridiki tarapyň hukuk ukyby registrasiýalanylýan pursatdan başlap ýüze çykýar.

28-nji madda. Ýuridiki tarapyň organlary

Ýuridiki tarap graždan hukuklaryna eýedir hem-de kanun ýa-da ustaw (düzgünnama) boýunça özlerine berlen hukuklaryň çäklerinde hereket edýän öz organlarynyň üsti bilen graždanlyk borçlaryny öz üstüne alýar.

Ýuridiki tarapyň organlaryny bellemek ýa-da saýlamak tertibi ustaw (düzgünnama) bilen kesgitlenilýär.

29-njy madda Ýuridiki tarapyň ady

Ýuridiki tarapyň öz ady bardyr.

Hojalyk guramalarynyň firma adyny, önümçilik markalaryny we haryt nyşanlaryny peýdalanmak bilen baglanyşykly bolan hukuklary we borçlary SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

30-njy madda. Ýuridiki tarapyň bolýan ýeri

Ýuridiki tarapyň hemişelik hereket edýän organynyň bolýan ýeri şol ýuridiki tarapyň bolýan ýeri diýlip hasap edilýär.

31-nji madda. Ýuridiki tarapyň filiallary we wekilhanalary

Ýuridiki tarap SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda belenen tertipde öz filiallaryny we wekilhanalaryny açyp biler.

Filialyň ýa-da wekilhananyň ýolbaşçysy degişli ýuridiki tarapdan alnan ynanç haty esasynda hereket edýär.

32-nji madda. Ýuridiki tarapyň jogapkärçiligi

Ýuridiki tarap öz borçnamalary boýunça özüne degişli (özüne berkidilen) emläk bilen, ýagny SSR Soýuzynyň kanunlary we şu Kodeks (96, 99-njy we 102-nji maddalar) boýunça tölegler tutulyp alnyp bilinjek emläk bilen jogap berýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

33-nji madda. Döwletiň we döwlet guramalarynyň jogapkärçiligini tapawutlandyrmak

Döwlet ýuridiki taraplar bolup durýan döwlet guramalarynyň borçnamalary boýunça jogap bermeýär, ol guramalar bolsa döwletiň borçnamalary boýunça jogap bermeýärler.

Eger döwlet býujetinde durýan edaralaryň we beýleki döwlet guramalarynyň bergileri olaryň smetasynyň hasabyna üzülip bilinmejek bolsa, şol bergileri üzmek üçin serişdeleri goýbermegiň şertleri we tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenilýär.

34-nji madda. Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň hem-de onuň sostawyna girýän kärhananyň jogapkärçiligini tapawutlandyrmak

Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy ýuridiki tarap bolup durýan we öz sostawyna girýän kärhananyň borçnamalary boýunça jogap bermeýär, şol kärhana bolsa sostawyna özi girýän guramanyň borçnamalary boýunça jogap bermeýär.

Şu kadadan çykmalara SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda ýol berilýär.

35-nji madda. Kooperativ birleşiginiň we onuň sostawyna girýän kooperativ guramalarynyň jogapkärçiligini tapawutlandyrmak

Kooperativ birleşigi öz sostawyna girýän kooperativ guramalarynyň borçnamalary boýunça jogap bermeýär, şeýle hem kooperativ guramalary sostawyna özleri girýän kooperativ birleşiginiň borçnamalary boýunça jogap bermeýärler, eger şeýle jogapkärçilik kanundan ýa-da ustawdan gelip çykmaýan bolsa şeýle edilýär.

36-njy madda. Kooperativ, döwlet-kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň we onuň çlenleriniň jogapkärçiligini tapawutlandyrmak

Kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň çlenleri guramanyň borçnamalary boýunça jogap bermeýärler, eger kanunda ýa-da olaryň ustawlarynda kooperativ guramalarynyň aýry-aýry görnüşleri üçin başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa şeýle edilýär.

Kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy öz çlenleriniň borçnamalary boýunça jogap bermeýär. Bergidaryň guramanyň çlenleriniň sostawyndan giden halatlaryndan başga halatlarda, kooperativ guramasynyň çleniniň paý wznosundan töleg tutup almaklyga ýol berilmeýär. Eger ýaşaýyş jaý gurluşygy ýa-da daça gurluşygy kooperativiniň çleniniň paý wznosunyň zahmetsiz gazanylan girdejileriň hasabyna ýa-da döwlet, kooperativ ýa jemgyýetçilik guramalarynyň serişdelerini bikanun peýdalanmagyň hasabyna tölenilendigi sud tertibinde ykrar edilen bolsa, onda paý wznosunyň summasy

döwletin haýryna geçirilýär ýa-da degişli gurama gaýtarylyp berilýär.

Kolhozara guramasyna gatnaşyjy kolhozlar, şonuň ýaly-da döwlet-kolhoz ýa-da beýleki döwlet-kooperativ guramasyna gatnaşyjy kolhozlar şol guramanyň borçnamalary boýunça jogap bermeýärler. Guramanyň çeken zyýany gurama gatnaşyjylaryň arasynda guramanyň ustawyna (düzgünnamasyna) laýyklykda paýlanylýp bilner.

Kolhozara, döwlet-kolhoz guramalary we beýleki döwlet-kooperativ guramalary özlerine gatnaşyjylaryň borçnamalary boýunça jogap bermeýärler.

37-nji madda Ýuridiki tarapy ýatyrmak

Ýuridiki tarap ýapmak ýa-da üýtgedip guramak (goşmak, bölmek ýa-da birleşdirmek) arkaly ýatyrylýar.

Ýuridiki taraplar goşulanda we bölünende olaryň emlägi (hukuklary we borçlary) täze dörän ýuridiki taraplara geçýär.

Ýuridiki tarap beýleki ýuridiki tarapa birleşdirilende onuň emlägi (hukuklary we borçlary) soňky ýuridiki tarapa geçýär.

Eger kanunda ýa-da üýtgedip guramak hakyndaky kararda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, şol ýuridiki tarapa geçmeli emläk tabşyryş balansyna gol çekilen günü geçýär.

Ýuridiki garaplary ýatyrmagyň we üýtgedip guramagyň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalaryny ýatyrmagyň we üýtgedip guramagyň tertibi şol guramalaryň ustawlary (düzgünnamalary) bilen kesgitlenilip bilner.

38-nji madda. Döwlet guramalaryny ýatyrmak

Ýuridiki taraplar bolup durýan döwlet guramalaryny ýatyrmaklyk olary haýsy organ öz karary bilen döreden bolsa, şol organ tarapyndan amala aşyrylýar.

39-njy madda. Kooperativ, döwlet-kooperativ we jemgyýetçilik guramalaryny ýatyrmak

Kooperativ guramalary, şonuň ýaly-da döwlet-kolhoz we beýleki döwlet-kooperativ guramalary kanunda we ustawda (düzgünnamada) görkezilen esaslar boýunça ýatyrylýar. Jemgyýetçilik guramalary özleriniň ustawlarynda (düzgünnamalarynda) görkezilen esaslar boýunça ýatyrylýar.

Kooperativ, döwlet-kolhoz, beýleki döwlet-kooperativ we jemgyýetçilik guramalarynyň üýtgedilip guralmagyna (goşulmagyna, bölünmegine, birikdirilmegine) şol guramalaryň çlenleriniň diňe umumy ýygnaqlarynyň ýa-da upolnomoçenylaryň ýygnaqlarynyň karary boýunça ýol berilýär.

40-njy madda. Döwlet-kooperativ, kooperativ, beýleki jemgyýetçilik guramalary ýatyrylandan soň galan emlägi peýdalanmak

Ýatyrylan kooperativ, beýleki jemgyýetçilik guramasynyň ähli kreditorlarynyň talaplary kanagatlandyrylandan soň galan emläk, eger kanunda başga zat bellänilmedik bolsa, paý wznoslaryny gaýtaryp bermek üçin peýdalanylýar, galan bölegi bolsa ýokarda durýan kooperativ, beýleki jemgyýetçilik guramasyna berilýär, şonuň ýaly gurama bolmadyk mahalynda bolsa - umumy kooperativ ýa-da jemgyýetçilik hajatlary üçin degişli döwlet

organyna berilýär.

Ýatyrylan kolhozara, döwlet-kolhoz guramasynyň ýa-da beýleki döwlet-kooperatiw guramasynyň ähli kreditorlarynyň talaplary kanagatlandyrylandan soň galan emläk şol gurama gatnaşyjylaryň arasynda olaryň wznoslaryna proporsional paýlanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

3-nji bap. GELEŞIKLER

41-nji madda. Geleşik diýen düşünje we onuň görnüşleri

Graždan hukuklaryny ýa-da borçlaryny bellemäge, üýtgetmäge ýa-da ýatymaga graždanlaryň we guramalaryň gönükdirilen hereketleri geleşikler diýlip hasap edilýär. Geleşikler bir taraplaýyn we iki ýa-da köp taraplaýyn (şertnamalar) bolup biler.

42-nji madda. Geleşigiň formasy

Geleşikler dilden ýa-da ýazmaça formada (ýönekeý ýa-da notarial tertipde) baglaşylýar. Eger adamyň özüni alyp barşyndan onuň geleşik baglaşmak erk-islegi aýdyň görnüp duran bolsa, onda kanun boýunça kesgitli formasy bellenilmedik geleşik hem baglaşylan geleşik hasap edilýär.

Dymmaklyk SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda geleşik baglaşmak erk-isleginiň ýüze çykmagy diýlip hasap edilýär.

43-nji madda. Dilden baglaşylýan geleşikler

Eger SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, onda baglaşylýan mahalynda ýerine ýetirilýän geleşikler dilden baglaşylýp bilner.

44-nji madda. Ýazmaça geleşikler

Şu aşakdaky geleşikler ýazmaça formada baglaşylmalydyr:

- 1) döwlet, kooperatiw, beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň özleriniň arasyndaky hem-de graždanlar bilen bolan geleşikleri, şu Kodeksiň 43-nji maddasynda görkezilen geleşikler hem-de SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda özüleri barada başga zat göz önünde tutulan geleşikleriň aýry-áýry görnüşleri muňa girmeyär;
- 2) graždanlaryň özleriniň arasynda ýüz manatdan köp summa üçin baglaşan geleşikleri, şu Kodeksiň 43-nji maddasynda görkezilen geleşikler hem-de SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda görkezilen başga geleşikler muňa girmeyär;
- 3) graždanlaryň özleriniň arasynda baglaşylýp, kanun boýunça ýazmaça formanyň berjaý edilmegi talap edilýän beýleki geleşikler.

Ýazmaça geleşiklere olary baglaşýan adamlar gol çekmelidirler.

Eger graždan fiziki ýetmezçiligi, keselliligi zerarly ýa-da başga bir sebäplere görä onuň hut özi gol çekip bilmeýse, onda onuň tabşyrmagy boýunça geleşige başga graždan gol çekip biler. Şol gol çeken graždanyň goly şol geleşik baglaşýan graždanyň işleýän ýa-da okaýan ýerindäki gurama tarapyndan, ýa-da ýaşaýan öýüni ulanmagy üpjün edýän ýaşaýyş jaý-ulanyş guramasy tarapyndan, ýa-da özüniň keselini bejerdýän ýerindäki stasionar kesel bejerdiş edarasynyň administrasiýasy tarapyndan, ýa-da notarial organ tarapyndan tassyklanylmalýdyr.

4-5-nji madda. Geleşigiň formasyny berjaý etmezligiň netijeleri

Kanun boýunça talap edilýän formanyň berjaý edilmezligi diňe şeýle ýagdaýda, ýagny munuň özi kanunda gös-göni görkezilen mahalynda geleşigiň hakyky bolmazlygyna getirip biler.

Daşary söwda geleşikleriniň formasynyň hem-de olara gol çekmek tertibiniň berjaý edilmezligi (şu Kodeksiň 566-njy maddasy) geleşigiň hakyky bolmazlygyna getirýär.

46-njy madda. Ýönekeý ýazmaça formany berjaý etmezligiň netijeleri

Kanun boýunça talap edilýän ýönekeý ýazmaça formanyň berjaý edilmezligi (şu Kodeksiň 44-nji maddasy) jedel ýüze çykan mahalynda geleşikleri tassyklamak üçin şaýatlaryň görkezişlerine salgylanmak hukugyndan taraplary mahrum edýär, kanunda gös-göni görkezilen halatlarda bolsa geleşikleriň hakyky bolmazlygyna getirip, şu Kodeksiň 48-nji maddasynyň ikinji böleginde göz önünde tutulan netijelere alyp barýar.

47-nji madda. Notarial forma we ony berjaý etmezligiň netijeleri

Geleşigi notarial tertipde tassyklamak diňe kanunda görkezilen halatlarda hökmandyr. Şular ýaly halatlarda notarial formanyň berjaý edilmezligi geleşikleriň hakyky bolmazlygyna getirip, şu Kodeksiň 48-nji maddasynyň ikinji böleginde göz önünde tutulan netijelere alyp barýar.

Eger taraplaryň biri notarial tertipde tassyklamagy talap edilýän geleşigi doly ýa-da kem-käsleýin ýerine ýetirse, beýleki tarap bolsa geleşigi notarial tertipde kadalaşdyrmakdan boýun gaçyrýan bolsa, sud geleşigi ýerine ýetiren tarapyň talap etmegi boýunça geleşigi hakyky diýip hasap etmäge haklydyr, eger şu geleşikde kanuna ters gelýän hiç bir zat bolmasa şeýle edip biler. Şular ýaly halatda geleşigi şondan soň notarial tertipde kadalaşdyrmak talap edilmeyär.

48-nji madda. Kanunyň talaplaryna laýyk gelmeýän geleşigiň hakyky däldigi

Kanunyň talaplaryna laýyk gelmeýän geleşik hakyky däldir.

Hakyky däl geleşik boýunça taraplaryň her biri geleşik boýunça alan zatlarynyň hemmesini beýleki tarapa gaýtaryp bermäge borçludur, alnan zatlary bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, şol zatlaryň gymmatyny pul bilen tölemäge borçludur, eger geleşigiň hakyky däldigine beýleki netijeleri kanunda göz önünde tutulmadyk bolsa şeýle edilmelidir.

49-njy madda. Döwletiň we jemgyýetiň bähbitlerine ters gelýän maksat bilen baglaşylan geleşigiň hakyky däldigi

Eger geleşik sosialistik döwletiň we jemgyýetiň bähbitlerine görnetin ters gelýän maksat bilen baglaşylan bolsa we şunda taraplaryň ikisiniň-de bet niýeti bar bolsa, - taraplaryň ikisi-de geleşigi ýerine ýetiren mahalynda – geleşik boýunça olaryň alan zatlarynyň hemmesi töledilip, döwletiň haýryna geçirilýär, geleşigi taraplaryň biri ýerine ýetiren mahalynda bolsa, beýleki tarapyň alan zatlarynyň hemmesi we alan zatlarynyň öwezine birinji tarapa bermeli zatlaryň hemmesi töledilip, döwletiň haýryna geçirilýär, taraplaryň

diňe biriniň bet niýeti bolan mahalynda bolsa, geleşik boýunça onuň alan zatlarynyň hemmesi beýleki tarapa gaýtarylyp berilmelidir, bu tarapyň alan zatlary ýa-da geleşigi ýerine ýetirenligi üçin oňa tölenmegi zatlar döwletiniň haýryna geçirilýär.

50-nji madda. Ýuridiki tarapyň öz maksatlaryna ters gelýän geleşiginiň hakyky dældigi

Ýuridik tarapyň öz ustawynda, ýuridik tarap hakyndaky düzgünnamada ýa-da şol görnüşdäki gurama hakyndaky umumy düzgünnamada görkezilen maksatlara ters gelýän geleşigi baglaşmagy hakyky däl. Şular ýaly geleşikler barada degişli suratda şu Kodeksiň 48-nji ýa-da 49-njy maddalarynda göz önünde tutulan kadalar ulanylýar.

51-nji madda. On bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň baglaşan geleşiginiň hakyky dældigi

On bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň ownuk durmuş geleşiklerinden başga baglaşan geleşigi hakyky däl.

Şular ýaly geleşik boýunça taraplaryň her biri geleşik esasynda alan zatlarynyň hemmesini beýleki tarapa gaýtaryp bermäge borçludur, alnan zatlary bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, onuň gymmatyny pul bilen tölemäge borçludur. Kämilik ukyby bolan tarap, mundan başga-da, beýleki tarapyň çykaran çykdajylaryny, onuň ýitirilen ýa-da zaýаланan emlägini oňa tölemäge borçludur, munuň özi eger kämilik ukyby bolan tarap beýleki tarapyň kämilik ukybynyň ýokdugyny bilen bolsa ýa-da bilmeli bolan bolsa, şeýle edilmelidir.

52-nji madda. On bäş ýaşdan on sekiz ýaş çenli aralykdaky kemala gelmedigiň baglaşan geleşiginiň hakyky dældigi

On bäş ýaşdan on sekiz ýaş çenli aralykdaky kemala gelmedigiň öz ata-enesi, perzentlige alanlar ýa-da howandarlar bilen ylalaşman baglaşan geleşigi, ata-enesiniň, perzentlige alanlaryň ýa-da howandarlaryň hak islegi boýunça sud tarapyndan hakyky däl diýlip hasap edilip bilner.

Eger şular ýaly geleşik hakyky däl diýlip hasap edilen bolsa, şu Kodeksiň 51-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalar ulanylýar.

Şu maddanyň kadalary şu Kodeksiň 14-nji maddasynyň ikinji we dördünji böleklerine laýyklykda on bäş ýaşdan on sekiz ýaş çenli aralykdaky kemala gelmedikler tarapyndan baglaşylan geleşiklere degişli däl.

53-nji madda. Kämilik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanyň baglaşan geleşiginiň hakyky dældigi

Däliligi ýa-da akyly kemligi zerarly kämilik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanyň baglaşan geleşigi hakyky däl. Şular ýaly geleşik barada şu Kodeksiň 51-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalar ulanylýar.

54-nji madda. Ýalan we galp geleşigiň hakyky dældigi

Ýuridiki netijeleri döretmek niýeti bolman, diňe göz üçin baglaşylan geleşik hakyky däl.

Eger geleşik beýleki bir geleşigi perdelemek maksady bilen baglaşylan bolsa, onda

taraplaryň özleriniň hakykatdan-da göz önünde tutan geleşigine degişli bolan kadalar ulanylýar.

55-nji madda. Spirtli içgileri ýa-da narkotiki serişdeleri kast bilen ulanýan graždanyň baglaşan geleşiginiň hakyky dälidigi

Spirtli içgileri ýa-da narkotiki serişdeleri kast bilen ulanmagy netijesinde kämillik ukyby çäklendirilen graždanyň emläge, iş hakyna, pensiýa we girdejileriň beýleki görnüşlerine ygtyýar etmek barada howandar bilen ylalaşman baglaşan geleşigi onuň howandarynyň hak islegi boýunça sud tarapyndan hakyky däl diýlip hasap edilip bilner.

Eger şular ýaly geleşik hakyky däl diýlip hasap edilen bolsa, şu Kodeksiň 51-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalar ulanylýar.

Şu maddanyň kadalary ownuk durmuş geleşiklerine degişli däl.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1969-njy ýylyň 29-njy oktyabrynda we 1988-nji ýylyň 27-nji iýulynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1969-njy ýyl, № 21, 118-nji madda; 1988-nji ýyl, № 14, 79-njy madda).

56-njy madda. Öz hereketleriniň manysyna düşünmäge ukypsyz graždanyň baglaşan geleşiginiň hakyky dälidigi

Kämillik ukyby bolsa-da, geleşik baglaşylýan pursatda öz hereketleriniň manysyna düşüniş bilmejek ýa-da öz hereketlerine erk edip bilmejek ýagdaýda bolan graždanyň baglaşan geleşigi şol graždanyň hak islegi boýunça sud tarapyndan hakyky däl diýlip hasap edilip bilner.

Eger şunuň ýaly geleşik hakyky däl diýlip hasap edilen bolsa, taraplaryň her biri geleşik boýunça alan zatlarynyň hemmesini beýleki tarapa gaýtaryp bermäge borçludur, alnan zatlary bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, şol zatlaryň gymmatyny pul bilen tölemäge borçludur.

Mundan başga-da, geleşik baglaşylýan pursatda öz hereketleriniň manysyna düşüniş bilmedik ýa-da öz hereketlerine erk edip bilmedik tarapyň çykaran çykdajylaryny, ýitirilen ýa-da zaýalanan emlägini beýleki tarap oňa tölemelidir, munuň özi eger şol tarap özi bilen geleşik baglaşan graždanyň şonuň ýaly ýagdaýdadygyny bilen bolsa ýa-da bilmeli bolsa şeýle edilýär.

57-nji madda. Aldawa düşmek netijesinde baglaşylan geleşigiň hakyky dälidigi

Geleşik aldawa düşmek netijesinde baglaşylan bolsa we şunda şol aldawyň özi uly ähmiýete eýe bolup durýan bolsa, onda aldamak täsiri astynda hereket eden tarapyň hak islegi boýunça şol geleşik sud tarapyndan hakyky däl diýlip hasap edilip bilner.

Eger şunuň ýaly geleşik hakyky däl diýlip hasap edilen bolsa, taraplaryň her biri geleşik boýunça alan zatlarynyň hemmesini beýleki tarapa gaýtaryp bermäge borçludur, alnan zatlary bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, şol zatlaryň gymmatyny pul bilen tölemäge borçludur.

Mundan başga-da özüniň hak islegi boýunça geleşigi hakyky däl diýip hasap etdiren tarap özüniň çykaran çykdajylaryny, özüniň ýitirilen ýa-da zaýalanan emlägini beýleki tarapyň tölemegini ondan talap etmäge haklydyr, eger ol özüniň beýleki tarapyň günäsi boýunça aldawa düşenligini subut etse şeýle edilmelidir. Eger-de munuň özi subut edilmese, onda özüniň hak islegi boýunça geleşigi hakyky däl diýip hasap etdiren tarap beýleki tarapyň çykaran çykdajylaryny, onuň ýitirilen ýa-da zaýalanan emlägini oňa tölemäge borçludur.

58-nji madda. Aldawyn, zorlugyn, gorkuzmagyn, bir tarapyň wekiliniň beýleki tarap bilen betniýetli ylalaşmagynyň ýa-da agyr ýagdaýlaryň döremeginiň täsiri astynda baglaşylan geleşigiň hakyky dälidigi

Aldawyn, zorlugyn, gorkuzmagyn, bir tarapyň wekiliniň beýleki tarap bilen betniýetli ylalaşmagynyň täsiri astynda baglaşylan geleşik, şonuň ýaly-da agyr ýagdaýlaryň döremegi netijesinde graždanyň özi üçin örän amatsyz şertlerde baglaşmaga mejbur bolan geleşigi heläkçilik çekenin hak islegi boýunça ýa-da döwlet ýa jemgyýetçilik guramasynyň hak islegi boýunça hakyky däl diýlip hasap edilýär.

Ýokarda görkezilen esaslaryň biri boýunça hakyky däl diýlip hasap edilen geleşik boýunça, beýleki tarap şol geleşik boýunça özüniň alan zatlarynyň hemmesini heläkçilik çekene gaýtaryp berýär, alnan zatlary bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, şol zatlaryň gymmatyny pul bilen gaýtaryp berýär. Heläkçilik çekenin geleşik boýunça beýleki tarapdan alan emlägi, şonuň ýaly-da beýleki tarapa berlen emläk üçin heläkçilik çekene tölenilmeli emläk döwletin haýryna geçirilýär. Eger heläkçilik çeken emlägi döwletin haýryna bolşy ýaly berip bilmese, onuň gymmaty pul bilen tölenilýär.

Mundan başga-da, beýleki tarap heläkçilik çekenin çykaran çykdajylaryny, onuň ýitirilen ýa-da zaýalanan emlägini oňa töleýär.

59-njy madda. Geleşigiň hakyky däl diýlip hasap edilýän pursaty

Hakyky däl diýlip hasap edilen geleşik özüniň baglaşylýan pursatyndan hakyky däl diýlip hasap edilýär. Emma geleşigiň düýp mazmunyndan onuň diňe geljek wagt üçin ýatyrylyp bilinjekdigi gelip çykýan bolsa, hakyky däl diýlip hasap edilen geleşigiň güýji geljek wagt üçin ýatyrylýar.

60-njy madda. Geleşigiň bir böleginiň hakyky dälidiginiň netijeleri

Eger geleşigiň hakyky däl bölegini goşmasaň-da geleşik baglaşylardy diýlip çaklamak mümkin bolsa, onda geleşigiň bir böleginiň hakyky dälidigi onuň beýleki bölekleriniň hakyky bolmazlygyna getirip bilmez.

61-nji madda. Şertli baglaşylan geleşikler

Eger taraplar hukuklaryň we borçlaryň ýüze çykmagyny boljagy ýa-da bolmajagy näbelli bolan ýagdaýa bagly edip goýsalar, onda geleşik gaýra goýluşly şert bilen baglaşylan diýlip hasap edilýär.

Eger taraplar hukuklaryň we borçlaryň ýatyrylmagyny boljagy ýa-da bolmajagy näbelli bolan ýagdaýa bagly edip goýsalar, onda geleşik ýatyrylyşly şert bilen baglaşylan diýlip hasap edilýär.

Eger şol şertiň döremegi özi üçin amatsyz bolan tarap, şol şertiň döremegine ýaramaz niýet bilen päsgel beren bolsa, onda şol şert döredi diýlip hasap edilýär.

Eger şol şertiň döremegi özi üçin amatly bolan tarap şol şertiň döremegi üçin ýaramaz niýet bilen ýardam eden bolsa, onda şol şert döremedi diýlip hasap edilýär.

4-nji bap. WEKILÇILIK WE YNANÇ HATY

62-nji madda. Wekilçilik

Ynanç hatyna, kanuna ýa-da administratiw akta esaslandyrylan ygtyýarlylyk esasynda bir adamyň (wekiliň) başga adamyň (wekilçiligi edilýäniň) adyndan baglaşan geleşigi wekilçilik edilýäniň graždan hukuklaryny we borçlaryny gös-göni döredýär, üýtgedýär we ýatyryýar.

Ygtyýarlylyk wekiliň hereket edýän ýagdaýyndan hem gelip çykyp biler (bölek söwdadaky satyjy, kassir we ş. m.).

Wekil hut özi barada-da, şol bir wagtyň özünde başga adamyň wekili bolup durýan bolsa, şol adam barada-da wekilçiligi edilýän adamyň adyndan geleşik baglaşyp bilmez.

Özüniň häsiýeti boýunça diňe özüň baglaşmaly bolan geleşigiň, şeýle hem kanunda görkezilen beýleki geleşikleriň wekiliň üsti bilen baglaşylmagyna ýol berilmeýär.

63-nji madda. Ygtyýarly edilmedik ýa-da ygtyýarlylyk çäginde çykan adamyň geleşik baglaşmagynyň netijeleri

Geleşik baglaşmaga ygtyýarly edilmedik ýa-da ygtyýarlylyk çäginde çykan adamyň başga adamyň adyndan baglaşan geleşigi wekilçiligi edilýän adam diňe soňra şol geleşigi makullan halatynda wekilçiligi edilýän adam üçin graždan hukuklaryny we borçlaryny döredýär, üýtgedýär we ýatyryýar.

Wekilçiligi edilýän adamyň geleşigi soňra makullamagy şol geleşigiň baglaşylan pursatyndan başlap ony hakyky geleşige öwürýär.

64-nji madda. Ynanç haty

Üçünji bir tarapyň önünde wekilçilik etmek üçin bir adam tarapyndan beýleki bir adama berilýän ýazmaça ygtyýarnama ynanç haty diýlip hasap edilýär.

Ynanç haty ýuridiki tarapa diňe geleşikler baglaşmak üçin, ýagny öz ustawyna (düzgünnamasyna) ýa-da şol görnüşdäki guramalar hakyndaky umumy düzgünnama ters gelmeýän geleşikleri baglaşmak üçin berlip bilner.

65-nji madda. Ynanç hatynyň formasy

Notarial formany talap edýän geleşikleri baglaşmak üçin bolan ynanç haty, şonuň ýaly-da döwlet, kooperatiw, beýleki jemgyýetçilik guramalary barasyndaky hereketler notarial tertipde tassyklanylmalýdyr, şu Kodeksde göz önünde tutulan halatlar hem-de ýörite kadalar boýunça ynanç hatynyň başga formasyna ýol berlen beýleki halatlar muňa girmeýär.

Iş hakyny we zähmet gatnaşyklary bilen baglanyşykly beýleki tölegleri almak üçin, awtorlara we oýlap tapyjylara tölenýän haky, pensiýalary, posobiýeleri we stipendiýalary almak üçin, döwlet zähmet amanat kassalaryndan pul almak üçin we korrespondensiýany almak üçin, şol sanda pul korrespondensiýasyny we posylka korrespondensiýasyny almak üçin bolan ynanç haty ynanyjynyň işleýän ýa-da okaýan ýerindäki gurama tarapyndan, ýaşayan öýüni ulanmagy üpjün edýän ýaşayyş jaý-ulanyş guramasy tarapyndan, özüniň keselini bejerdýän ýerindäki stasionar kesel bejerdiş edarasynyň administrasiýasy tarapyndan hem tassyklanylýp bilner.

Notarial taýdan tassyklanylýan ynanç hatlaryna şu aşakdakylar barabar edilýär: gospitalarda, sanatorilerde we beýleki harby-kesel bejeriş edaralarynda keselini bejerdýän harby gullukçylaryň hem-de beýleki adamlaryň şol gospitalaryň, sanatorileriň we beýleki harby-kesel bejeriş edaralarynyň naçalnikleri, olaryň medisina bölümi baradaky orunbasarlary, starşıý wraçlary we nobatçy wraçlary tarapyndan tassyklanylýan ynanç

hatlary;

harby gullukçylaryň ynanç hatlary, döwlet notarial kontoralarynyň we notarial hereketleri amala aşyran beýleki organlaryň ýok ýerindäki harby bölümleriň, harby birikmeleriň, edaralaryň we harby-okuw jaýlarynyň ýerleşen punktlarynda bolsa, işçileriň we gullukçylaryň, olaryň maşgala çlenleriniň hem-de, harby gullukçylaryň maşgala çlenleriniň hem şol bölümleriň, birikmeleriň, edaralaryň we okuw jaýlarynyň komandirleri (naçalnikleri) tarapyndan tassyklanylýan ynanç hatlary; azatlykdan mahrum ediliş ýerlerinde ýören adamlaryň azatlykdan mahrum ediliş ýerleriniň naçalnikleri tarapyndan tassyklanylýan ynanç hatlary.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

66-njy madda. Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň ynanç hatlary

Döwlet guramasynyň adyndan ynanç haty şol guramanyň ýolaşçysynyň goly bilen berlip, oňa şol guramanyň peçaty basylýar.

Kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň adyndan ynanç haty şol guramanyň ustawy boýunça ygtyýarly edilen adamlaryň goly bilen berlip, oňa şol guramanyň peçaty basylýar.

Pul we beýleki emläk gymmatlyklaryny almak ýa-da bermek üçin döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň adyndan berilýän ynanç hatyna şol guramanyň baş (starşıý) buhgalteri hem gol çekmelidir.

Bankda operasiýalary amala aşyrmak üçin bolan ynanç hatlaryny hem-de daşary söwda babatyndaky geleşikleri baglaşmak üçin bolan ynanç hatlaryny bermegiň tertibi we olaryň formasy ýörite kadalar bilen kesgitlenilýär.

67-nji madda. Ynanç hatynyň möhleti

Ynanç hatynyň hereket ediş möhleti üç ýyldan köp bolup bilmez. Eger ynanç hatynda onuň möhleti görkezilmedik bolsa, onda şol ynanç haty berlen gününden beýläk bir ýyllap güýjünde galýar.

Berlen wagty görkezilmedik ynanç haty hakyky däl.

Daşary ýurtda hereketleri ýerine ýetirmek üçin niýetlenilip, döwlet notariusy tarapyndan tassyklanylýan ynanç hatynda onuň hereket ediş möhleti görkezilmedik bolsa, onda ynanç hatyny beren adam ony ýatyrýança, ol öz güýjüni saklaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

68-nji madda. Üçünji bir adama ynanç hatyny bermek

Ynanç haty berlen adamyň özüniň ygtyýarly edilen hereketlerini onuň hut özi amala aşyrmalydyr.

Ol şol hereketleri amala aşyrmagy başga adama ynanyp biler, eger bu barada ynanç haty bilen ygtyýarly edilen bolsa ýa-da ynanç hatyny bereniň bähbitlerini goramak üçin muňa ýagdaýlar mejbur eden bolsa şeýle edip biler.

Ygtyýarlylygy başga adama berýän ynanç haty notarial tertipde tassyklanylmalıdyr.

Üçünji bir adama berlen ynanç hatynyň hereket ediş möhleti ynanç hatyny bermek üçin esas bolup hyzmat eden esasy ynanç hatynyň hereket ediş möhletinden köp bolup bilmez.

Ygtyýarlylygy başga birine beren adam bu barada ynanç hatyny beren adama habar etmelidir hem-de ygtyýarlylyk berlen adam hakyndaky zerur maglumatlary oňa aýtmalydyr. Şu borjuň ýerine ýetirilmezligi ygtyýarlylyk berleniň eden hereketleri üçin bolan jogapkärçiligi hut öz hereketleriniň jogapkärçiligi hökmünde ygtyýarlylygy beren adamyň üstüne ýükleýär.

69-njy madda. Ynanç hatyny ýatyrmak

Ynanç hatynyň hereketi şu aşakdakylar netijesinde ýatyrylýar:

- 1) ynanç hatynyň möhletiniň gutarmagy netijesinde;
- 2) ynanç hatyny beren adamyň şol ynanç hatyny ýatyrmagy netijesinde;
- 3) ynanç haty berlen adamyň ondan ýüz döndermegi netijesinde;
- 4) öz adyndan ynanç haty berlen ýuridiki tarapyň ýatyrylmagy netijesinde;
- 5) öz adyna ynanç haty berlen ýuridiki tarapyň ýatyrylmagy netijesinde;
- 6) ynanç hatyny beren graždanyň ölmegi ýa-da onuň ölen diýlip ygylan edilmegi, onuň kämillik ukyby ýok diýlip ýa-da kämillik ukyby çäkli diýlip, ýa-da nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilmegi netijesinde;
- 7) ynanç haty berlen graždanyň ölmegi ýa-da onuň ölen diýlip ygylan edilmegi, onuň kämillik ukyby ýok diýlip, kämillik ukyby çäkli diýlip ýa-da nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilmegi netijesinde.

Ynanç hatyny beren adam ynanç hatyny ýa-da üçünji bir adama berlen ynanç hatyny islän wagty ýatyryp biler, özüne ynanç haty berlen adam bolsa ondan islän wagty ýüz dönderip biler. Şu hukukdan ýüz döndermek hakyndaky ylalaşyk hakyky dälidir.

Ynanç hatynyň ýatyrylmagy bilen üçünji bir adama berlen ynanç haty hem öz güýjüni ýitirýär.

70-nji madda. Ynanç hatynyň ýatyrylmagynyň netijeleri

Ynanç hatyny beren adam onuň ýatyrylandygy hakynda (şu Kodeksiň 69-njy maddasynyň 2-nji punkty) ynanç haty berlen adama habar etmäge borçludyr, şonuň ýaly-da üçünji tarapyň önünde wekilçilik etmek üçin ynanç hatyny beren şol adam özüne mälim bolan şol üçünji tarapa-da habar etmäge borçludyr.

Şonuň ýaly borjuň özi şu Kodeksiň 69-njy maddasynyň 4-nji we 6-njy punktlarynda göz önünde tutulan esaslar boýunça ynanç hatynyň ýatyrylan halatlarynda, ynanç hatyny beren adamyň hukuk kabul edijileriniň üstüne hem ýüklenilýär.

Ynanç haty berlen adamyň hereketleri netijesinde, ýagny ynanç hatynyň ýatyrylanlygyny şol adamyň bileninden ýa-da bilmeli bolanyndan ön edilen hereketler netijesinde dörän hukuklar we borçlar üçünji tarap barasynda ynanç hatyny beren üçin hem-de onuň hukuk kabul edijileri üçin güýjünde galýar. Eger ynanç hatynyň hereketiniň ýatyrylanlygyny üçünji tarap bilen bolsa ýa-da bilmeli bolsa, onda bu kada ulanylmaýar.

Ynanç haty ýatyrylandan soň şol ynanç haty berlen adam ýa-da onuň hukuk kabul edijileri ynanç hatyny haýal etmän yzyna gowşurmalydyrlar.

5-nji bab. MÖHLETLERI HASAPLAMAK

71-nji madda. Möhleti kesgitlemek

Kanunda, geleşikde bellenilýän ýa-da sud, arbitraž ýa Bitaraplar sudy tarapyndan bellenilýän möhlet kalendar senesi bilen kesgitlenilýär ýa-da ýyl, aý, hepde, gün, ýa sagat

hasaby bilen hasaplanylýan wagt döwrüniň geçişi bilen kesgitlenilýär.
Möhlet hökman ýüze çykmary bolan waka salgylanmak bilen-de kesgitlenilip bilner.

72-nji madda. Möhletiň geçip başlamagy

Möhletiň geçip başlamagy kalendar senesiniň ertesi güni ýa-da möhletiň başlanmagy wakanyň ýüze çykmagy bilen kesgitlenen bolsa, onda şol wakanyň ýüze çykmagynyň ertesi güni başlanýar.

73-nji madda. Ýyl, aý we hepde hasaby bilen hasaplanylýan möhletleriň gutarmagy

Ýyl hasaby bilen hasaplanylýan möhlet bellenen möhletiň soňky ýylynyň degişli aýynda we gününde gutarýar.

Ýarym ýyl diýlip kesgitlenilen möhlet barada aý hasaby bilen hasaplanylýan möhletler üçin bolan kadalar ulanylýar.

Aý hasaby bilen hasaplanylýan möhlet, bellenen möhletiň soňky aýynyň degişli gününde gutarýar.

Ýarym aý diýlip kesgitlenilen möhlet gün hasaby bilen hasaplanylýan möhlet hökmünde garalýar hem-de ol on baş güne barabar hasap edilýär.

Eger ýyl ýa-da aý hasaby bilen hasaplanylýan möhletiň gutarmagy degişli günü bolmadyk aýa gabat gelse, onda möhlet şol aýyň iň soňky günü gutarýar.

Hepde hasaby bilen hasaplanylýan möhlet bellenen möhletiň soňky hepdesiniň degişli gününde gutarýar.

74-nji madda. Möhletiň iş günü bolmadyk günde gutarmagy

Eger möhletiň gutarmagy iş günü bolmadyk güne gabat gelse, onda şol günün yzyndaky ilkinji iş günü möhletiň soňky günü diýlip hasap edilýär.

75-nji madda. Möhletiň soňky gününde hereketleri amala aşyrmagyň tertibi

Eger haýsydyr bir hereketi amala aşyrmak üçin möhlet bellenen bolsa, onda şol hereket möhletiň soňky gününde sagat ýigirmi dörde çenli ýerine ýetirilip bilner.

Emma şol hereket guramada amala aşyrylmaly bolsa, onda şol hereketi amala aşyrmak möhleti bellenen kadalara görä şol guramada degişli operasiýalary ýerine ýetirmek işiniň bes edilýän sagadynda gutarýar.

Möhletiň soňky gününde sagat ýigirmi dörde çenli poçta ýa-da telegrafa tabşyrylan ýazmaça arzalaryň we habarlaryň hemmesi möhletinde ýerine ýetirilen diýlip hasap edilýär.

6-njy bab. HAK ISLEMEK WAGTY

76-njy madda. Hak islemek wagtynyň umumy möhletleri

Hukugy bozulan adamyň hak islegi boýunça hukugyny goramak üçin umumy möhlet (hak islemek wagty) üç ýyllyk müddet bilen belleniýär, döwlet guramalarynyň, kolhozlaryň, gaýry kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň biri-birleri baradaky hak islegi boýunça bolsa - bir ýyllyk müddet bilen belleniýär.

77-nji madda. Hak islemek wagtynyň gysgaldylan möhletleri

Hak islemek wagtynyň gysgaldylan möhletleri düzgünleşdirilmegi SSR Soýuzynyň garamagyna berlen gatnaşyklardan gelip çykýan talaplaryň aýry-aýry görnüşleri üçin SSR Soýuzynyň kanunlary boýunça hem-de başga talaplar üçin şu Kodeks boýunça belleniýär. Alty aý dowamyndaky gysgaldylan wagt möhleti hususan-da şu aşakdaky hak islegleri boýunça hereket edýär:

- 1) puşmana puluny (jerime, penýa) töletmek hakyndaky hak islegleri boýunça;
- 2) satylan zatlaryň kemçilikleri hakyndaky hak islegleri boýunça (şu Kodeksiň 247-nji maddasy);
- 3) bolmaly hili bolmadyk önümiň berilmeginden, şonuň ýaly-da komplektli däl önümiň berilmeginden gelip çykýan hak islegleri boýunça (şu Kodeksiň 255-nji maddalary).

Podrýad şertnamasy boýunça ýerine ýetirilen işiň kemçilikleri hakyndaky hak islegleri barada şu Kodeksiň 363-nji maddasynda görkezilen wagt möhletleri ulanylýar. Ýükleri, bagažy daşamakdan we ýolagçylary gatnatmakdan gelip çykýan hak islegleri barada şu Kodeksiň 385-nji maddasynda görkezilen gysgaldylan wagt möhletleri ulanylýar, aragatnaşyk organlarynyň kliýentura bilen gatnaşyklaryndan gelip çykýan hak islegleri barada SSR Soýuzynyň Aragatnaşyk ustawynda görkezilen gysgaldylan wagt möhletleri ulanylýar.

78-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhletlerini üýtgetmek hakyndaky ylalaşygyň hakyky dældigi

Hak islemek wagtynyň möhletlerini üýtgetmek we şol möhletleri hasaplamagyň tertibi hakynda taraplaryň ylalaşygy hakyky däl.

79-njy madda. Hak islemek wagtynyň möhletiniň geçmegine garamazdan, hak islegine seretmek

Bozulan hukugyň goralmagy hakyndaky talapnama hak islemek wagtynyň geçmegine garamazdan, sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy tarapyndan seretmek üçin kabul edilýär.

80-nji madda. Hak islemek wagtyny ulanmagyň hökmanlygy

Hak islemek wagty taraplaryň arzalaryna garamazdan, sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy tarapyndan ulanylýar.

81-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy

Hak islemek wagtynyň möhleti hak islemek hukugynyň ýüze çykan gününden geçip başlaýar; hak islemek hukugy öz hukugynyň bozulanlygyny şol adamyň bilen ýa-da bilmeli gününden başlap ýüze çykýar. Şu kadadan çykmlar, şonuň ýaly-da hak islemek wagtynyň möhletleriniň geçip başlamagyny duruzmak we onuň arasyny kesmek üçin esaslar SSR Soýuzynyň kanunlary we şu Kodeks bilen belleniýär.

82-nji madda. Borçnamada görkezilen adamlar çalşyrylan mahalynda hak islemek wagtynyň möhleti

Borçnamada görkezilen adamlaryň çalşyrylmagy hak islemek wagtynyň möhletini üýtgetmeýär.

83-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagyny duruzmak

Hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy şu aşakdaky ýagdaýlarda durzulýar:

- 1) eger hak islegini bildirmäge şol şertlerde ýüze çykan adatdan daşary we önüni alyp bolmajak waka (hötde gelnip bilinmejek güýç) päsgel beren bolsa;
- 2) borçnamalary ýerine ýetirmek möhleti gaýra süýşürilen bolsa (moratoriýa); möhleti gaýra süýşürmeklik SSSR Ministrler Soweti ýa-da Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenilýär;
- 3) eger hak isleýji ýa-da jogap beriji SSSR Ýaragly Güýçleriniň harby ýagdaýa geçirilenleriniň sostawynda ýören bolsa.

Eger şu maddada görkezilen ýagdaýlar wagt möhletiniň soňky alty aýynyň içinde dörän bolsa ýa-da dowam edip duran bolsa, hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy durzulýar, eger hak islemek baradaky bu möhlet alty aýdan az bolsa, onda wagt möhletiniň dowamynda - hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy durzulýar.

Mundan başga-da, pensiýa ýa-da posobiýe bellenilmegi hakynda degişli organa arza berlen mahalynda saglyga şikes ýetirilmegi ýa-da adamyň ölümüne sebäp bolunmagy bilen baglanyşykly ýetirilen zeletiň öwezini tölemek hakyndaky hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy pensiýa ýa-da posobiýe bellenilýänçä ýa-da olary bellemekden ýüz dönderilýänçä durzulýar.

Wagt möhletini duruzmak üçin esas bolup hyzmat eden ýagdaýyň aýrylan gününden başlap wagt möhletiniň geçip başlamagy dowam edip ugraýar, şunda möhletiň galan bölegi alty aýa çenli uzaldylýar, eger hak islemek wagtynyň möhleti alty aýdan az bolsa, onda hak islemek wagtynyň möhletine çenli uzaldylýar.

84-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagynyň arasyň kesilmegi

Bellenilen tertipde hak isleginiň bildirilmegi bilen hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagynyň arasy kesilýär.

Eger jedellerde taraplaryň biri ýa-da ikisi-de graždanlar bolup durýan bolsa, borçly adamyň borjy boýun alýanlygyny görkezýän hereketleri etmegi bilen hem hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagynyň arasy kesilýär.

Arakesmeden soň hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip ugramagy täzedan başlanýar, arakesmeden öň geçen wagt täze möhletiň hasabyna goşulmaýar.

Eger hak islegi sud tarapyndan garalman galdyrylan bolsa, hak islegi bildirilmezinden öň başlanan hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy umumy tertipde dowam edýär.

Eger jenaýat işinde bildirilen hak islegi sud tarapyndan garalman galdyrylan bolsa, onda hak islegi bildirilmezden öň başlanan hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip başlamagy şol garalman galdyrylan hak islegi barada hökümiň kanuny güýje giren gününden başlap dowam edip başlaýar.

85-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhletiniň gutarmagynyň netijeleri

Hak islegi bildirilmezden öň hak islemek wagtynyň möhletiniň gutarmagy hak islegini kanagatlandyrmazlyk üçin esasydyr.

Eger sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy hak islemek wagtynyň möhletiniň geçirilmeginiň sebäbini esasy diýlip hasap etse bozulan hukuk goralmanydyr.

86-njy madda. Hak islemek wagtynyň gysgaldylan möhletleriniň durzulmagy, arasyň kesilmegi we dikeldilmegi

Hak islemek wagtynyň möhletleriniň durzulmagy, arasyň kesilmegi we dikeldilmegi hakyndaky kadalar (şu Kodeksiň 83-85-nji maddalary), eger kanunda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, gysgaldylan wagt möhletlerine-de degişlidir.

87-nji madda. Hak islemek wagtynyň möhleti gutarandan soň bergidaryň borçlary ýerine ýetirmegi

Bergidar hak islemek wagtynyň möhleti gutarandan soň borçlary ýerine ýetiren mahalynda onuň öz ýerine ýetiren zadynyň yzyna gaýtarylmagyny talap etmäge haky ýokdur, ol borçlary ýerine ýetirýän pursatynda wagt möhletiniň gutarandygyny bilmedik bolsa-da, şeýle etmäge haky ýokdur.

Döwlet guramalarynyň arasyndaky gatnaşyklarda hem-de olaryň kooperatiw (kolhozlardan başga) beýleki jemgyýetçilik guramalary bilen bolan gatnaşyklarynda wagt möhleti gutarandan soň borçlary ýerine ýetirmegiň netijeleri SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

88-nji madda. Hak islemek wagty degişli däl talaplar

Şu aşakdakylara hak islemek wagty degişli däldir:
kanunda göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda, emläkleýin däl şahsy hukuklaryň bozulmagyndan gelip çykýan talaplara;
kolhozlar, gaýry kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalary ýa-da graždanlar tarapyndan bikanun eýelenilen döwlet emläginiň gaýtarylyp berilmegi hakynda döwlet guramalarynyň talaplaryna;
döwlet zähmet amanat kassalaryna we SSSR-iň Döwlet bankyna goýlan goýumlaryň berilmegi hakynda goýumçylaryň talaplaryna;
SSR Soýuzynyň kanunlarynda belenilýän halatlarda - başga talaplara hem.

89-njy madda. Goşmaça talaplar baradaky hak isleglerine hak islemek wagtyny ulanmak

Esasy talap boýunça hak islemek wagtynyň möhletiniň gutarmagy bilen goşmaça talap baradaky (puşmana puly, zamunlyk we ş. m.) hak islemek wagtynyň möhleti hem gutardy diýlip hasap edilýär.

**II bölüm
EÝEÇILIK HUKUGY**

7-nji bab. UMUMY DÜZGÜNLER

90-njy madda. Zat eýesiniň hukuklylygy

Zat eýesiniň kanunda belenen çäklerde emläge eýelik etmäge, ony peýdalanmaga we oňa ygtyýar etmäge haky bardyr.

91-nji madda. Sosialistik we şahsy eýeçilik

Sosialistik eýeçilik döwlet (umumy halk) eýeçiliginden kolhoz-kooperativ eýeçiliginden; profsoýuz gumalarynyň we gaýry jemgyýetçilik guramalarynyň eýeçiliginden ybaratdyr. Döwlet sosialistik eýeçiligi gorap saklaýar we ony artdyrmak üçin şertler döredýär. Sosialistik eýeçiligi öz nepi üçin we başga bet niýet bilen peýdalanmaga hiç kimiň haky ýokdur.

Graždanlaryň şahsy eýeçiliginiň esasyňy zähmet girdejileri düzýär. Graždanlaryň şahsy eýeçiligi we şol eýeçiligi miras almak hukugy döwlet tarapyndan goralýar.

Graždanlaryň şahsy eýeçiligindäki emläk zähmetsiz girdeji gazanmak üçin peýdalanylyp, jemgyýetiň bähbitleriniň zyýanyna ulanylyp bilinmez.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden

Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

8-nji bab. DÖWLET EÝEÇILIGI

92-nji madda. Döwlet eýeçiligi. Döwlet - döwlet emläginiň ýeke-täk eýesidir

Döwlet eýeçiligi bütün sowet halkynyň umumy baýlygy bolup, ol sosialistik eýeçiligiň esasy formasydyr.

Döwlet bütün döwlet emläginiň ýeke-täk eýesidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden

Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

93-nji madda. Döwlet eýeçiligi hukugynyň obýektleri

Ýer, ýerasty baýlyklar, suwlar we tokaýlar döwletiň aýratyn eýeçiligi bolup durýar hem-de olar diňe peýdalanmak üçin berilýär.

Senagatdaky, gurluşykdaky we oba hojalygyndaky esasy önümçilik serişdeleri, transport we aragatnaşyk serişdeleri, banklar, döwlet tarapyndan guralan söwda, kommunal we beýleki kärhanalaryň emlägi, esasy şäher ýaşaýyş jaý fondy, şeýle hem döwletiň wezipelerini amala aşyrmak üçin zerur bolan beýleki emläkler döwlete degişlidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden

Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

94-nji madda. Esasy serişdelere degişli bolan döwlet emlägine ygtyýar etmegiň tertibi

Döwlet guramalarynyň esasy serişdelerine degişli bolan jaýlary, desgalary, enjamlary we başga emläkleri beýleki döwlet guramalaryna, şeýle hem kolhozlara, gaýry kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna bermegiň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenýär.

Şu maddada görkezilen döwlet emlägi graždanlara berilmeli däldir, SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary boýunça graždanlara satmak üçin rugsat berilýän emlägiň aýry-aýry görnüşleri muňa girmeyär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda we 1987-nji ýylyň

28-nji dekabrynda kabul edilen Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda, 1987-nji ýyl, № 36, 176-njy madda).

95-nji madda. Döwlet guramalarynyň öz dolanyşyk serişdelerine we önümine ygtyýar etmek baradaky hukuklylygy

Döwlet guramalary çig mala, ýangyja, materiallara ýarym fabrikatlara, taýýar önüme, pul we beýleki dolanyşyk serişdelerine şol serişdeleriň niýetlenilişine laýyklykda we

tassyklanylan planlar esasynda ygtyýar edýärler.

96-njy madda. Döwlet emläginden töleg tutup almagyň tertibi

Jaýlar, desgalar, enjamlar we döwlet guramalarynyň esasy serişdelerine degişli bolan başga emläk girew goýlup bilinmez hem-de kreditorlaryň pretenziýalary boýunça şol emläkden töleg tutulyp alnyp bilinmez. Başga emläkden töleg tutulyp alnyp bilner, ýöne welin Türkmenistan SSR-niň Graždan prossessual kodeksinde bellenilen kadadan çykmlar, pul serişdeleri barasynda bolsa - SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilen kadadan çykmlar muňa girmeýär.

Kredit edaralarynyň öz beren ssudalarynyň gaýtarylyp berilmegi hakyndaky pretenziýalary boýunça töleg tutup almagyň tertibi SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

9-njy bab. KOLHOZLARYŇ, BEÝLEKI KOOPERATIV GURAMALARYNYŇ, OLARYŇ BIRLEŞIKLERINIŇ EÝEÇILIGI

97-nji madda. Kolhozlaryň, beýleki kooperativ guramalarynyň, olaryň birleşikleriniň eýeçilik hukugynyň mazmuny

Kolhozlar, beýleki kooperativ guramalary, olaryň birleşikleri özleriniň ustawlaryna (düzgünnamalaryna) laýyklykda eýeçilik hukugy esasynda özlere degişli bolan emläge eýe bolýarlar, ondan peýdalanýarlar we oňa ygtyýar edýärler.

Kolhozlaryň, beýleki kooperativ guramalarynyň, olaryň birleşikleriniň eýeçiligi bolup durýan emläge ygtyýar etmek hukugy diňe şolaryň özlere degişlidir.

98-nji madda. Kolhozlaryň we beýleki kooperativ guramalarynyň, olaryň birleşikleriniň eýeçilik hukugynyň obýektleri

Özleriniň ustawynda görkezilen wezipeleri amala aşyrmaklary üçin zerur bolan önümçilik serişdeleri we başga emläkler kolhozlaryň hem-de beýleki kooperativ guramalarynyň olaryň birleşikleriniň eýeçiligi bolup durýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

99-njy madda. Kolhozlaryň, beýleki kooperativ guramalarynyň, olaryň birleşikleriniň emläginden töleg tutup almagyň tertibi

Kolhozlara, beýleki kooperativ guramalaryna, olaryň birleşiklerine degişli jaýlardan, desgalardan, traktorlardan, kombaynlardan, beýleki maşynlardan, transport serişdelerinden hem-de olaryň esasy serişdelerine degişli başga emläkden, şonuň ýaly-da tohumlyk we ot-ýmlik däne fondlaryndan kreditorlaryň pretenziýalary boýunça töleg tutulyp alnyp bilinmez. Başga emläkden töleg tutulyp alnyp bilner, ýöne welin Türkmenistan SSR-niň Graždan prossessual kodeksinde bellenilen kadadan çykmlar, pul serişdeleri barasynda bolsa – SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilen kadadan çykmlar muňa girmeýär.

Kredit edaralarynyň öz beren ssudalarynyň gaýtarylyp berilmegi hakyndaky pretenziýalary boýunça töleg almagyň tertibi SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

10-njy bap. PROFSOÝUZ WE BEILEKI JEMGYÝETÇILIK. GURAMALARYNYŇ EÝEÇILIGI

100-nji madda. Profsoýuz we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň eýeçilik hukugynyň mazmuny

Profsoýuzlar we beýleki jemgyýetçilik guramalary özleriniň ustawlaryna (düzgünnamalaryna) laýyklykda eýeçilik hukugy esasynda özlere degişli bolan emläge we bolýarlar, ondan peýdalanýarlar we oňa ygtyýar edýärler.

Profsoýuz we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň eýeçiligi bolup durýan emläge ygtyýar etmek hukugy diňe olaryň özlere degişlidir.

101-nji madda. Profsoýuz we gaýry jemgyýetçilik guramalarynyň eýeçilik hukugynyň obýektleri

Özleriniň ustawynda görkezilen wezipeleri amala aşyrmaklary üçin zerur bolan emläkler profsoýuz guramalarynyň eýeçiligi bolup durýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

102-nji madda. Profsoýuz we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň emläginden töleg tutup almagyň tertibi

Profsoýuz we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna degişli jaýlardan, desgalardan, enjamlardan we kärhanalaryň esasy serişdelerine degişli bolan başga emläkden, sanatorilerden, dynç alyş öýlerinden, medeniýet köşklerinden, klublardan, stadionlardan we pioner lagerlerinden, şonuň ýaly-da medeni aň-bilim fondlaryndan kreditorlaryň pretenziýalary boýunça töleg tutulyp alnyp bilinmez. Başga emläkden töleg tutulyp alnyp bilner, ýöne welin Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenilýän kadadan çykmalar, pul serişdeleri barasynda bolsa - SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilýän kadadan çykmalar muňa girmeyär.

Kredit edaralarynyň öz beren ssudalarynyň gaýtarylyp berilmegi hakyndaky pretenziýalary boýunça töleg tutup almagyň tertibi SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

11-nji bap. ŞAHSY EÝEÇILIK

103-nji madda. Graždanlaryň şahsy eýeçilik hukugynyň obýektleri

Graždanlaryň şahsy eýeçiliginde öý-güzeran zatlary, olaryň şahsy isleglerini kanagatlandyryýan rahatlyk üçin gerek bolan we kömekçi hojalygynda ulanylýan zatlar, ýaşayş öýi we zähmet süýşürtingileri bolup biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

104-nji madda. Ýaşayş öýüne şahsy eýeçilik hukugy

Graždanyň şahsy eýeçiliginde bir sany ýaşayş öýi (ýa-da onuň bir bölegi) bolup biler. Bile ýaşayan är-aýalyň we olaryň kemala gelmedik çagalarynyň şahsy eýeçilik hukugy esasynda olarda birine degişli bolan ýa-da olaryň umumy eýeçiliginde durýan diňe bir

ýaşaýyş öýi bolup biler.

Şu maddanyň ikinji böleginde görkezilen graždanlardan biriniň ýa-da birnäçesiniň öýüň bir bölegine bolan eýeçilik hukugy şol graždanlaryň beýlekileriniň öz eýeçiliginde şol öýüň beýleki bölegini (böleklerini) edinmek hukugyndan olary mahrum etmeýär. Emma bile ýaşaýan är-aýal we olaryň kemala gelmedik çagalary indiwiidual jaý gurujylaryň ýaşaýyş jaý-gurluşyk kollektiwiniň köp kwartiraly öýünde diňe bir sany kwartira edinip bilerler.

Şu maddada görkezilen graždanlara degişli bolan ýaşaýyş öýüniň (ýa-da onuň bir böleginiň, bölekleriniň) aňryçäk möçberi altmyş kwadrat metr ýaşaýyş jaý meýdanyndan artyk bolmaly däldir.

Uly maşgalaly ýa-da goşmaça ýaşaýyş jaý meýdanyňy edinmäge hukugy bolan graždanyň haýyşy boýunça halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komiteti ýaşaýyş jaý meýdany altmyş kwadrat metrden artyk bolan, ýöne welin her adam üçin dokuz kwadrat metrden hem-de goşmaça ýaşaýyş jaý meýdany üçin bellenen möçberden artyk bolmadyk öýi (ýa-da onuň bir bölegini) gurmaga ýa-da edinmäge ygtyýar bermäge, ýa-da şeýle öýi graždanyň eýeçiliginde galdyrmaga haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda we 1991-nji ýylyň 19-njy awgustynda Türkmenistanyň Prezidentiniň Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda; Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., № 16, 172-nji madda).

105-nji madda. Birden artyk ýaşaýyş öýlerine şahsy eýeçilik hukuklarynyň ýatyrylmagy

Eger graždanyň ýa-da bile ýaşaýan är-aýalyň hem-de olaryň kemala gelmedik çagalarynyň şahsy eýeçiliginde nika, miras almak-bermek netijesinde ýa-da kanun boýunça ýol berilýän başga esaslara görä birden artyk ýaşaýyş öýi bar bolsa, öý eýesiniň özüniň islegi boýunça şol öýlerden islänini şahsy eýeçiliginde galdyrmaga haky bardyr. Beýleki öýi (öýleri) ikinji öý (öýler) barada eýeçilik hukugy dörän gününden başlap, bir ýylyň dowamynda öý eýesi satmalydyr, bagyşlamalydyr ýa-da ol başga usul bilen öz eýeçiliginden aýyrmalydyr.

Eger öý eýesi bir ýylyň dowamynda öýi islendik formada öz eýeçiliginden aýyrmak barada özüne berlen hukukdan peýdalanmasa, şol öý halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komitetiniň karary boýunça Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksinde sud çözgütlerini ýerine ýetirmek üçin bellenen tertipde mejburi suratda satylmaga degişlidir. Öýüň satylmagyndan düşen pul, öýi mejburi suratda satmak bilen baglanyşykly bolan çykdajylar tölenenden soň, öýüň ozalky eýesine berilýär.

Alyjylaryň bolmazlygy zerarly öýi mejburi suratda satyp bolmadyk halatlarda öý halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komitetiniň karary boýunça döwlet eýeçiligine mugt geçýär.

Graždanyň ýa-da bile ýaşaýan är-aýalyň we olaryň kemala gelmedik çagalarynyň şahsy eýeçiliginde kanun boýunça ýol berilýän esaslara görä, şu aşakdakylar bolan halatlarynda-de degişli suratda şu maddanyň kadalary ulanylýar:

- 1) bir öýden başga ene başga bir öýüň bir bölegi (bölekleri) bar bolan mahalynda;
- 2) bir öýüň bir bölegi (bölekleri) bar bolup, munuň möçberi şu Kodeksiň 104-nji maddasynda görkezilen möçberden artyk bolan mahalynda;
- 3) dürli öýleriň bölekleri bar bolan mahalynda;
- 4) indiwiidual jaý gurujylaryň ýaşaýyş jaý gurluşyk kollektiwiniň köp kwartiraly öýünde birden artyk kwartirasy bar bolan mahalynda.

(1991-nji ýylyň 19-njy awgustyndaky Türkmenistanyň Prezidentiniň Ukazynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., № 16, 172-nji madda).

106-njy madda. Ýaşayyş jaý gurluşyk kooperatiwiniň öýünde kwartirasy bolanyň ýaşayyş öýüne şahsy eýeçilik hukugyny edinmeginiň netijeleri

Eger graždanyň ýa-da bile ýaşayan är-aýalyň we olaryň kemala gelmedik çagalarynyň kanunda ýol berilýän esaslar boýunça şahsy eýeçilik hukugynda ýaşayyş öýi ýa-da öýüň bir bölegi we şonuň bilen bir wagtyň özünde hem ýaşayyş jaý gurluşyk kooperatiwiniň öýünde kwartirasy bolsa, onda şol öý eýesi öz islegi boýunça ýa öýüni (öýüň bir bölegini) ýa-da ýaşayyş jaý gurluşyk kooperatiwine degişli öýdäki kwartirasyny özünde galdyrmaga haklydyr. Eger ol özünde kwartirasyny galdyrmak isleýän bolsa, onda ol öz öýüne (öýüniň bir bölegine) eýeçilik hukugynyň ýüze çykan ýa-da ýaşayyş jaý gurluşyk kooperatiwiniň kwartirasyna geçen gününden başlap, bir ýylyň dowamynda öz öýüni (öýüniň bir bölegini) öz eýeçiliginden çykarmalydyr. Şu talap ýerine ýetirilmedik mahalynda, şol öý (öýüň bir bölegi) şu Kodeksiň 105-nji maddasynyň kadalaryna laýyklykda mejburi suratda elinden alynmalydyr.

107-nji madda. Birugsat öý gurmagyň netijeleri

Eger graždan bellenen ygtyýary almazdan ýa-da degişli suratda tassyklanmadyk proýekt bilen ýa-da esasy gurluşyk normalaryny we kadalaryny gödek bozmak bilen öý ýa-da onuň bir bölegini (goşmaça jaý) guran bolsa, onda onuň şol öý ýa-da goşmaça salnan jaýa ygtyýar etmäge (satmaga, bagyşlamaga, kireýine bermäge we ş. m.) haky ýokdur. Suduň çözgüdi boýunça şol öý ýa-da onuň gapdalyndan salnan goşmaça jaý mugt alnyp bilner hem-de halk deputatlarynyň ýerli Sowetiniň fonduna geçirilip bilner ýa-da halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komitetiniň karary boýunça ony şol gurluşygy birugsat amala aşyran graždanyň özi ýykyp biler. Ol şu talaby ýerine ýetirmedik mahalynda öý onuň hasabyna ýykylýar.

108-nji madda - 1991-nji ýylyň 19-njy awgustyndaky Türkmenistanyň Prezidentiniň Permany esasynda aýyrlan Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., № 16, 172-nji madda.

109-njy madda. Graždanyň şahsy eýeçiliginde saklanyp bilinjek mallaryň we guşlaryň aňryçäk sany

Graždanyň şahsy eýeçiliginde saklanyp bilinjek mallaryň we guşlaryň aňryçäk sany halk deputatlarynyň oba, posýolok, şäher Soweti, kolhoz, sowhoz kesgitleýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1989-njy ýylyň 3-nji aprelinde kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1989-njy ýyl, № 7, 29-njy madda).

110-njy madda. Kolhozçy hojalyk çleniniň şahsy eýeçiligi

Kolhozçy hojalyk çleniniň şahsy zähmet girdejileri we süýşürintgileri, şonuň ýaly-da olaryň öz şahsy serişdeleri bilen edinen ýa-da miras almak-bermek ýa baglaşmak tertibinde alan, ýöne welin hojalygyň eýeçiligine berilmedik emlägi kolhozçy hojalygynyň şol çleniniň şahsy eýeçiligi bolup durýar.

Kolhozyň ustawyna laýyklykda diňe kolhozçy hojalygyna degişli bolup biljek emläk kolhozçy hojalyk çleni bolup durýan graždanyň şahsy eýeçiliginde saklanylyp bilinmez.

111-nji madda. Graždanlaryň töleg tutulyp alnyp bilinmejek emlägi

Kreditorlaryň pretenziýalary boýunça graždanlaryň töleg tutulyp alnyp bilinmejek emläginiň pereçeni Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksi tarapyndan belleniýär.

112-nji madda. Indiwiidual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň eýeçiligi

Senetçilik-hünärmentçilik pişesiniň, ilata durmuş hyzmatyny etmegiň ugurlarynda indiwiidual zähmet bilen meşgullanýan, şonuň ýaly-da özüniň şahsy zähmetine we maşgala çlenleriniň zähmetine esaslanýan işleriň beýleki görnüşleri bilen meşgullanýan graždanlaryň eýeçiligi barada şu Kodeksiň graždanlaryň şahsy eýeçiligi hakyndaky kadalary ulanylýar, sebäbi kanunda başga zat bellenilmändir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

12-nji bab. UMUMY EÝEÇILIK

113-nji madda. Umumy eýeçilik

Umumy eýeçilik hukugy esasynda emläk iki ýa bir-näçe kolhoza, ýa-da beýleki kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna, ýa-da döwlete we bir ýa birnäçe kolhoza, ýa-da başga kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna ýa-da iki ýa birnäçe graždana degişli bolup biler.

Kesgitli paýly umumy eýeçilik (paýly eýeçilik) ýa-da kesgitli paýsyz (şärik eýeçilik) bolýar.

114-nji madda. Paýly umumy eýeçilige eýelik etmek, ony peýdalanmak we oňa ygtyýar etmek

Paýly umumy eýeçilige eýelik etmeklik, ony peýdalanmaklyk we oňa ygtyýar etmeklik şol umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň hemmesiniň ylalaşmagy esasynda amala aşyrylýar. Oňsuksyzlyk dörän mahalynda eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek tertibi şol umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň her biriniň hak islegi boýunça kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

114¹-nji madda. Emlägi operatiw dolandyrmak

Emläge eýelik etmek, ondan peýdalanmak we oňa erk etmek hukuklaryny kanunda bellenen çäklerde, özleriniň işiniň maksatlaryna, planly tabşyryklara we emlägiň niýetlenilişine laýyklykda amala aşyryan döwlet, kolhozara, döwlet-kolhoz guramalaryna we gaýry döwlet-kooperatiw guramalaryna berkidilen emläk şol guramalaryň operatiw dolandyrmagynda durýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

115-nji madda. Paýly umumy eýeçilikde bolan emlägi saklamak baradaky çykdajylar

Paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň her biri umumy emläk boýunça salgytlary, ýygymlary we tölegleri tölemäge, şonuň ýaly-da emlägi dolandyrmak we saklamak

baradaky çykdaýjylary tölemäge öz paýynyň möçberine laýyklykda gatnaşmaga borçludyr.

116-njy madda. Paýly umumy eýeçilige gatnaşyjynyň öz paýyny almak hukugy

Paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň her biri öz paýyny alyp, ony başga birine puluna ýa-da mugt bermäge haklydyr.

117-nji madda. Satyn alyş baradaky artykmaçlyk hukugy

Umumy eýeçilikdäki paý keseki adama satylanda, paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň beýlekileri satylýan paýy onuň satyljak bahasy boýunça we gaýry deň şertlerde satyn almakda artykmaçlyk hukugyna eýedirler, ýöne welin jemagat önünde torg edilip satylýan halatlar muňa girmeyär.

Ýaşayyş öýüni satyn almak baradaky artykmaçlyk hukugy şu Kodeksiň 104-nji maddasyna ters gelmedik mahalynda amala aşyrylyp bilner.

Umumy eýeçilikdäki paýyny satyjy özüniň paýyny keseki adama satmakçy bolýandygy hakynda paýly umumy eýeçilige beýleki gatnaşyjylara ýazmaça formada habar etmäge borçludyr, şunda ol satýan paýynyň bahasyny we beýleki satyş şertlerini görkezmelidir.

Eger paýly umumy eýeçilige beýleki gatnaşyjylar satyn alyş baradaky artykmaçlyk hukugyny amala aşyrmakdan ýüz dönderseler ýa-da bu hukugy habar edilen günden ýaşayyş öýi barasynda bir aýyň içinde, beýleki emläk barasynda bolsa - on günüň içinde amala aşyrmasalar, onda satyjynyň öz paýyny islän adama satmaga haky bardyr. Eger paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň birnäçesi umumy eýeçilikden paý edinmek isleýän bolsalar, satyn alyjyny saýlap almak hukugy satyja berilýär.

Eger paý, satyn alyş baradaky artykmaçlyk hukugynyň bozulmagy bilen satylan mahalynda, paýly umumy eýeçilige beýleki gatnaşyjy alyjynyň hukugynyň we borçlarynyň özüne geçirilmegi hakyndaky hak islegi bilen ýüz tutup biler. Şu görkezilen hak islegi üçin paýly umumy eýeçilige gatnaşyjynyň geleşigiň amala aşyrylanlygyny bilen ýa-da bilmeli bolan gününden başlap, üç aý müddet bilen hak islemek möhleti bellenilýär.

118-nji madda. Paýy umumy emläkden bölüp bermek

Paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň her biri umumy emläkden öz paýynyň bölünip berilmegini talap etmäge haklydyr.

Eger paýy umumy emläkden bölüp bermegiň usuly hakynda ylalaşyk gazanylmasa, onda her bir gatnaşyjynyň hak islegi boýunça emläk natura görnüşinde bölünýär, eger munuň özi emlägiň hojalyk taýdan niýetlendirilen maksadyna onçakly zyýan ýetirmezden etmek mümkin bolsa, şeýle edilýär; eger emlägi natura görnüşinde bölmek başartmаса, onda emlägiň eýesi onuň deregine pul alýar.

119-njy madda. Umumy eýeçilikdäki paýdan töleg tutup almak

Paýly umumy eýeçilige gatnaşyjynyň kreditory özüne bergili adamyň paýyndan töleg tutup almak üçin onuň paýynyň bölünip berilmegi hakynda hak islegini bildirmäge haklydyr.

120-nji madda. Döwlet bilen graždanlaryň, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalary bilen graždanlaryň paýly umumy eýeçilik hukugynyň ýatyrylmagy

Döwlet bilen graždanlaryň, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalary bilen

graždanlaryň paýly umumy eýeçilik hukugy umumy eýeçiligiň ýüze çykan gününden başlap bir ýylyň dowamynda şu aşakdakylar arkaly ýatyrylýar:

- 1) eger emlägi paýlamak mümkin bolsa, ony natura görnüşinde paýlamak arkaly;
- 2) graždanlara degişli paýlaryň döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy tarapyndan satyn alynmagy arkaly;
- 3) döwlet kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasyna degişli paýyň graždanlara satylmagy arkaly;
- 4) bütin emlägi satyp, soňra ondan düşen puly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň arasynda olaryň paýlaryna görä paýlamak arkaly.

Şu görkezilen usullardan birini saýlap almaklyk graždanyň degişli döwlet organy bilen, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy bilen ylalaşmagy esasynda kesgitlenilýär, şeýle ylalaşyk gazanylmadyk mahalynda bolsa - sud tarapyndan kesgitlenilýär.

Döwlet organy, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy ýaşaaýyş öýüne bolan umumy eýeçilikdäki öz paýyny satan mahalynda, satyn alyş baradaky artykmaçlyk hukugy öýüň şol böleginde kireýine alyjylar hökmünde ýaşaaýan graždanlara degişlidir, ýöne welin şunda şu Kodeksiň 117-nji maddasynyň ikinji we üçünji bölekleriniň kadalary degişli suratda berjaý edilmelidir, satyn alyş baradaky artykmaçlyk hukugyndan olar ýüz dönderen mahalynda ýa-da şol hukuk amala aşyrylmadyk mahalynda bolsa - bu hukuk umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň beýlekilerine degişlidir.

121-nji madda. Paýly umumy eýeçilikdäki ýaşaaýyş öýüni peýdalanmagyň tertibi

Eger paýly umumy eýeçilikdäki öýüň utgaşyk däl jaýlaryny (kwartiralary, otaglary) özleriniň paýlaryna laýyklykda peýdalanmagyň tertibi hakynda şol ýaşaaýyş öýüne bolan paýly umumy eýeçilige gatnaşyjylaryň arasyndaky ylalaşyk notarial taýdan tassyklanylýan we halk deputatlarynyň ýerli Sowetiniň ispolnitel komiteti tarapyndan registrirlenilen bolsa, onda şol ylalaşyk ol öýe bolan umumy eýeçilikden özüne soňra paý edinjek adamlar üçin hem hökmanydyr.

122-nji madda. Paýly umumy eýeçilikdäki öýüň üstünden, gapdalyndan goşmaça jaý salmagyň ýa-da ony üýtgedip gurmagyň netijeleri

Eger ýaşaaýyş öýüne bolan paýly umumy eýeçilige gatnaşyjy beýleki gatnaşyjylar bilen ylalaşyp hem-de bellenilen tertipde şol öýüň gapdalyndan, üstünden goşmaça jaý salmak ýa-da ony üýtgedip gurmak arkaly şol öýüň ýaşamaga peýdaly meýdanyny öz hasabyna giňeltse, onda şol öýe bolan umumy eýeçilikde oňa gatnaşyjylaryň paýlary we şol öýüň jaýlaryndan peýdalanmagyň tertibi degişli suratda üýtgedilmelidir.

123-nji madda. Kolhozçy hojalyk eýeçiligi

Kolhozçy hojalygynyň emlägi şärik eýeçilik hukugy esasynda şol hojalygyň çlenlerine degişlidir (şu Kodeksiň 113-nji maddasy).

Kolhozçy hojalygy kolhozyň ustawyna laýyklykda, özüniň peýdalanmagynda bolan mellek ýeri uçastogunda kömekçi hojalygyny, ýaşaaýyş öýüni, önüm berýän mal, guş we ownuk oba hojalyk inwentaryny edinip biler.

Mundan başga-da hojalyk çlenleriniň kolhozyň jemgyýetçilik hojalygyna gatnaşmagy netijesinde zähmet çekip gazanyp, kolhozçy hojalyk eýeçiligine beren girdejileri ýa-da kolhozçy hojalyk eýeçiligine beren başga emlägi, şonuň ýaly-da umumy serişdeleriň hasabyna edinilen öý güzerany predmetleri we şahsy sarp ediş predmetleri kolhozçy

hojalygyna degişlidir.

124-nji madda. Kolhozçy hojalygynyň emlägine eýelik etmek, ony peýdalanmak we oňa ygtyýar etmek

Kolhozçy hojalygynyň emlägine eýelik etmek, ony peýdalanmak we oňa ygtyýar etmek şol hojalygyň ähli çlenleriniň umumy ylalaşygy boýunça amala aşyrylýar.

Kolhozçy hojalygynyň emlägine eýelik etmek, ony peýdalanmak ýa-da oňa ygtyýar etmek hakyndaky jedel şol hojalygyň on alty ýaşyna ýeten her bir çleniniň hak islegi boýunça sud tarapyndan çözülýär.

Kolhozçy hojalygynyň on bäş ýaşdan on alty ýaşa çenli aralykdaky çlenleri şolar ýaly hak isleglerini özleriniň ata-eneleriniň, perzentlige alanlaryň ýa-da howandarlaryň razyçylygy bilen bildirýärler, hojalygyň on bäş ýaşa ýetmedik çlenleriniň bähbitleri üçin bolan hak isleglerini bolsa olaryň ata-eneleri perzentlige alanlar ýa-da hossarlar bildirýärler.

125-nji madda. Öz çlenleriniň borçnamalary boýunça kolhozçy hojalygynyň jogapkärçiligi

Kolhozçy hojalygynyň hojalyk başynyň baglaşan geleşikleri boýunça kolhozçy hojalygy öz emlägi bilen jogap berýär, eger ýagdaýlardan geleşigiň hojalyk başynyň hut özüniň şahsy bähbitleri üçin baglaşylanlygy gelip çykmaýan bolsa şeýle edilýär.

Hojalygyň beýleki çlenleri özleriniň borçnamalary boýunça öz şahsy emlägi bilen hem-de hojalygyň emlägindäki öz paýy bilen jogap berýär (şu Kodeksiň 126-njy maddasy), eger ýagdaýlardan geleşigiň hojalygyň bähbitleri üçin baglaşylandygy gelip çykmaýan bolsa şeýle edilýär.

Kolhozçy hojalyk çleniniň eden jenaýaty sebäpli ýetirilen zeel hojalygyň emläginden töledilip alnyp bilner, eger şol emlägiň jenaýatçylykly ýol bilen gazanylan serişdeleriň hasabyna edinilenligi ýa-da onuň şol serişdeleriň hasabyna köpeldilendigi suduň hökümi bilen takykklan bolsa şeýle edilip bilner.

Kreditorlaryň pretenziýalary boýunça kolhozçy hojalygynyň töleg tutulyp alnyp bilinmejek emläginiň pereçeni Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksi bilen bellenilýär.

126-njy madda. Kolhozçy hojalygynyň emläginde paýlary kesgitlemek

Kolhozçy hojalyk çleniniň şol hojalygyň emlägindäki paýy şu aşakdaky ýagdaýlarda kesgitlenilýär:

- a) hojalyk çleni hojalygyň sostawyndan çykyp, täze hojalyk döretmedik mahalynda (emläkden paýy bölüp bermek);
- b) bir hojalykdan iki we ondan-da köp hojalyk döredilen mahalynda (emlägi paýlaşmak);
- w) hojalyk çleniniň şahsy borçnamalary boýunça töleg töledilen mahalynda.

Kolhozçy hojalyk çleniniň paýynyň möçberi şol hojalygyň ähli çlenleriniň, şol sanda kemala gelmedik we işe ýarawsyz çlenleriniň hem paýlarynyň deň möçberde bolmagyndan ugur alyp bellenilýär.

Hojalygyň işe ýaraýan çleniniň hojalyk emlägindäki paýy şol çleniň hojalygyň sostawynda uzak bolmazlygy ýa-da özüniň zähmeti ýa serişdeleri bilen onuň hojalyga goşýan goşandynyň azlygy sebäpli azaldylýp bilner.

127-nji madda. Kolhozçy hojalygyndan paýy bölüp bermek

Kolhozçy hojalygynyň sostawyndan onuň bir ýa-da birnäçe çleni çykyp giden mahalynda emläkdäki paý natura görnüşinde bölünip berlende hojalygy ýöretmek üçin zerur bolan jaýlardan, mallardan we oba hojalyk inwentaryndan hojalyk mahrum bolmaz ýaly edilip bölünip berilýär.

Hojalygyň çlenine degişli emläk paýyny natura görnüşinde bölüp bermek mümkin bolmadyk mahalynda, onda oňa düşjek şol paýyň gymmaty pul bilen tölenilýär.

Hojalygyň sostawyndan çykyp gidilende emlägiň bölünip berilmegini talap etmäge hojalygyň on altý ýaşa ýeten çlenleriniň haky bardyr. Hojalygyň on baş ýaşdan on altý ýaşa çenli aralykdaky çlenleri özleriniň ata-eneleriniň, perzentlige alanlaryň, ýa-da howandarlaryň razyçylygy bilen paýyň bölünip berilmegini talap edip bilerler. Hojalygyň on baş ýaşa ýetmedik çlenleriniň bähbitleri üçin paýyň bölünip berilmegini olaryň ata-eneleri, perzentlige alanlar ýa-da hossarlar talap edip bilerler.

128-nji madda. Kolhozçy hojalygyny paýlaşmak

Kolhozçy hojalygy paýlaşylan mahalynda onun emlägi täzedan döredilýän hojalyklaryň arasynda olaryň çlenleriniň paýlaryna laýyklykda hem-de şol hojalyklaryň her biriniň hojalyk hajatlaryny nazara almak bilen paýlaşylýar.

Kolhozçy hojalygynyň kemala gelen, özi-de kolhoz çlenleri bolup duran çlenleriniň şol hojalygy paýlaşmagy talap etmäge haky bardyr.

129-njy madda. Kolhozçy hojalygynyň emlägindäki paýa bolan hukugy ýitirmek

Kolhozçy hojalygynyň işe ýaraýan çleni şärik hojalygy ýöretmäge özüniň zähmeti we serişdeleri bilen azyndan bassyr üç ýyllap gatnaşmadyk bolsa, onda ol hojalygyň emlägindäki paýa bolan hukugyny ýitirýär. Eger hojalygyň çleni möhletli harby gulluga çagyrylmagy, okuw jaýynda okamagy ýa-da kesellemegi netijesinde hojalygy ýöretmäge gatnaşyp bilmedik bolsa, onda ol kada ulanylmaýar.

130-njy madda. Kolhozçy hojalygy ýatyrylandan soň onuň emlägini paýlaşmak

Kolhozçy hojalygyna degişli bolan we kolhozçy hojalygy ýatyrylandan soň saklanyp galan emläk şu Kodeksiň 126-njy we 129-njy maddalarynyň kadalary boýunça paýlaşylýar.

131-nji madda. Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalyk eýeçiligi

Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalyk eýeçiliginde şu Kodeksiň 123-nji maddasynda görkezilen emläkden başga-da, hojalygy peýdalanmak üçin berlen ýer uçastogyny keseki zähmetini ulanmazdan işläp bejermek üçin, Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň ygtyýar etmegi bilen zerur bolan iş maly we oba hojalyk inwentary bolup biler.

Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň aýry-aýry çlenleriniň şahsy eýeçiliginde şu maddanyň birinji böleginde görkezilen emläk bolup bilmez.

Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň şu maddada görkezilen emlägi şärik eýeçiligi hukugy esasynda bu hojalygyň çlenlerine degişlidir.

Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň şärik

eýeçilik hukugy barada şu Kodeksiň degişli suratda 124-130-njy maddalary ulanylýar.
(*Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda*).

13-nji bab. EÝEÇILIK HUKUGYNYŇ ÝÜZE ÇYKMAGY WE ÝATYRYLMAGY

132-nji madda. Şertnama boýunça emläk ediniji adamyň eýeçilik hukugynyň ýüze çykmak pursaty

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, şertnama boýunça emläk edinen adamyň eýeçilik hukugy (operatiw dolandyrmak hukugy) zadyň berlen pursatyndan ýüze çykýar.

Eger zady eýeçilikden aýyrmak hakyndaky şertnama registrasiýa edilmeli bolsa, onda eýeçilik hukugy registrasiýa edilen pursatda ýüze çykýar.

(*Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda*).

133-nji madda. Zatlary bermek

Zatlaryň satyn alyja gowşurylmagy, şeýle hem satyn alyja ibermek üçin transport guramasyna tabşyrylmagy we eltip bermek boýun alynman, satylan zatlary satyn alyja ibermek üçin poçta tabşyrylmagy zadyň berilmegi diýlip hasap edilýär. Zadyn konosamentiniň ýa-da beýleki ygtyýar ediş dokumentiniň berilmegi zadyň berilmegine barabar hasap edilýär.

134-nji madda. Diňe ýörite ygtyýarnamalar boýunça edinilip bilinjek predmetler

Halk hojalygy üçin ähmiýeti boýunça, döwlet howpsuzlygy pähimlerine görä ýa-da başga esaslara görä, diňe aýratyn ygtyýarnamalar esasynda edinilip bilinjek predmetleriň pereçeni (ýaraglar, uçuş apparatlary, güýçli täsir ediji zäherler we başgalar), şonuň ýaly-da şol ygtyýarnamalary bermegiň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

135-nji madda. Walýuta baýlyklary

Walýuta baýlyklary: daşary ýurt walýutasy (banknotlar, gazna biletleri, pullar); daşary ýurt walýutasyndaky töleg dokumentleri (çekler, wekseller, akkreditiwler we beýleki zatlar) hem-de fond baýlyklary (aksiýalar, obligasiýalar we beýleki zatlar); bankyň manat hasabyndaky töleg dokumentleri (çekler we beýlekiler), ýagny daşary ýurt walýutasyna derek edinilýän, özi-de olary şol walýuta öwürmäge hukuk berýän töleg dokumentleri; gymmat bahaly metallar - her bir görnüşdäki we ýagdaýdaky altyn, kümüş, platina we platina toparyndan bolan metallar (palladiý, iridiý, rodiý, ruteniý we osmiý) hem-de işlenmedik we işlenilen görnüşdäki gymmat bahaly tebigy daşlar (almazlar, göwher daşlary, lagllar, zümerretler, ýakut daşlary, şeýle hem dür), diňe SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilen tertipde we çäklerde edinilip bilner, ýöne welin şol metallardan we daşlardan ýasalan şaý-sepler we durmuşda ulanylýan beýleki zatlar hem-de şol zatlaryň bölekleri olara girmeýär.

(*Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1977-nji ýylyň 22-nji martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 8, 51-nji madda*).

136-njy madda. Zatlaryň atanlykda berbat bolmak töwekgelçiligi

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, berilýän zatlaryň atanlykda berbat bolmak ýa-da atanlykda zaýalanmak töwekgelçiligi, zat edinijide eýeçilik hukugynyň döremegi bilen bir wagtda onuň özüne geçýär.

Eger zat beriji zatlary bermegi gijikdiren bolsa ýa-da zat ediniji zatlary kabul etmegi gijikdiren bolsa, onda zatlaryň atanlykda berbat bolmak ýa-da atanlykda zaýalanmak töwekgelçiligi şol zatlary bermegi ýa-da kabul etmegi gijikdiren tarapyň üstüne düşýär.

137-nji madda. Esasy zat we oňa degişli zatlar

Esasy zada hyzmat edýän hem-de umumy hojalyk maksady barasynda esasy zat bilen baglanyşykly bolan zatlar esasy zada degişli zatlar diýlip hasap edilýär. Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, esasy zada degişli zatlar esasy zatdan aýrylmasyzdyr.

138-nji madda. Miwelere we girdejilere bolan eýeçilik hukugy

Eger kanunda ýa-da zat eýesiniň başga adam bilen baglaşan şertnamasynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, miweler, mallardan önen mal, zadyň berýän girdejileri şol zat eýesine degişlidir.

139-njy madda. Öýe eýeçiliksiz sertemek

Eger graždan özüne degişli öýe eýeçiliksiz göz bilen seredip, onuň weýran bolmagyna ýol berse, onda halk deputatlarynyň ýerli Sowetiniň ispolnitel komiteti öýi remont etmek barada öý eýesi üçin degişli möhlet belläp biler. Eger graždan esassyz sebäplere görä zerur remonty geçirmese, onda halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komitetiniň hak islegi boýunça sud eýeçiliksiz göz bilen seredilýän öýi mugt alyp, ony halk deputatlarynyň ýerli Sowetiniň fonduna geçirip biler.

140-njy madda. Medeni gymmatly zatlara eýeçiliksiz seretmek

Eger graždan özüne degişli we jemgyýet üçin taryhy, çeperçilik we başga jähtden uly gymmaty bolan emläge eýeçiliksiz göz bilen seretse, onda wezipesi şonuň ýaly emlägi goramakdan ybarat bolan döwlet guramalary emläge eýeçiliksiz göz bilen seretmegi bes etmek hakynda zat eýesine duýduryş berýärler. Eger zat eýesi bu talaby ýerine ýetirmese, onda degişli guramalaryň hak islegi boýunça sud şol emlägi onuň elinden alyp biler, ol emläk bolsa döwlet eýeçiligine geçýär. Alnan emlägiň gymmaty ylalaşykda bellenen möçberde, jedel ýüze çykan mahalynda bolsa, sud tarapyndan bellenen möçberde graždana tölenilýär.

Gaýra goýulmasyz zerurlyk ýüze çykan mahalynda şu maddada görkezilen emlägi almak hakyndaky hak islegi emläk eýesine önünden duýdurmazdan hem bildirilip bilner.

141-nji madda. Eýesiz emläk

Eýesi bolmadyk ýa-da eýesi näbelli emläk (eýesiz emläk) maliýe organynyň arzasy boýunça suduň çykaran çözgüdi esasynda döwlet eýeçiligine geçýär. Arza emlägiň hasaba alnan gününden başlap bir ýyl geçenden soň berilýär.

Kolhozçy hojalygyna degişli bolup, eýesiz galan emläk kolhozyň arzasy boýunça suduň çykaran çözgüdi esasynda şol emlägiň ýerleşen territoriýasyndaky kolhozyň eýeçiligine

geçýär. Arza şol emlägiň halk deputatlarynyň oba Soweti tarapyndan hasaba alnan gününden başlap bir ýyl geçenden soň berilýär.

Eýesiz emlägi tapmagyň we hasaba almagyň tertibi Türkmenistan SSR Maliýe ministrligi tarapyndan kesgitlenilýär.

142-nji madda. Tapyndy

Ýitirilen zady tapan adam bu barada şol zady ýitiren adama derrew habar etmäge hem-de tapylan zady oňa gaýtaryp bermäge ýa-da tapan zady hakynda içeri işler organyna ýa halk deputatlarynyň oba Sowetine habar bermäge we ony olara tabşyrmaga borçludyr, eger zat edarada, kärhanada ýa-da transportda tapylan bolsa - ony degişli guramanyň administrasiýasyna tabşyrmaga borçludyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

143-nji madda. Tapylan zatlary saklamak

Tapylan zat özüne getirilip berlen guramanyň administrasiýasy zady ýitiren adama iki hepde möhlet içinde tapyp bilmedik mahalynda, şol zady içeri işler organyna ýa-da halk deputatlarynyň oba Sowetine tabşyrýar. Transport organlary tapylan zatlary transportda hereket edýän kadalar boýunça saklaýarlar we ýerleşdirýärler.

Çeri işler organy ýa-da halk deputatlarynyň oba Soweti özlerine tabşyrylan tapyndy zatlary alty aýlap saklamaga borçludylar. Zadyny ýitiren adam şu görkezilen möhlet içinde tapylan mahalynda, şol zat oňa gaýtarylyp berilýär. Eger bu adam görkezilen möhletiniň içinde tapylmasa, onda şol tapylan zat döwletiň eýeçiligine mugt geçýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

144-nji madda. Zady tapan adamyň çykdajylaryny tölemek

Ýitirilen zady tapan we ony ýitiren adama gaýtaryp beren ýa-da ony bellenilen tertipde tabşyran (şu Kodeksiň 142-nji maddasy) adamyň şol zady ýitiren adamdan, zat döwletiň eýeçiligine geçen mahalynda bolsa - degişli döwlet guramasyndan şol zady saklamak we tabşyrmak bilen baglanyşykly bolan çykdajylarynyň berilmegini talap etmäge haky bardyr.

145-nji madda. Gözegçiliksiz we idegsiz galdyrylan mal

Sürüden galan, azaşan, kolhozlaryň, sowхозlaryň, döwlet oba hojalyk kärhanalarynyň, beýleki guramalarynyň we aýry-aýry graždanlaryň hojalyklaryndan çykyp giden ýa-da beýleki hojalyklaryň sürülerine goşulan mal gözegçiliksiz we idegsiz galdyrylan mal hasap edilýär.

Gözegçiliksiz we idegsiz galdyrylan maly tutup saklamagyň we ony eýesine gaýtaryp bermegini, şonuň ýaly-da malyň eýesi tapylmadyk mahalynda ony guramalaryň eýeçiligine bermegini tertibi Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan kesgitlenilýär.

146-njy madda. Hum

Humuň ýagny ýere gömlen ýa-da başga usul bilen gizlenip goýlan puluň (altyn we kümüş monetalar sowet we daşary ýurt walýutasy) ýa-da gymmatly predmetleriň (gymmat bahaly daşlar, göwher, lükge, önüm, bölek görnüşdäki gymmat bahaly metallar) eýesiniň

kimdigini takyklyp bolmajak bolsa ýa-da kanuna görä ol şolar baradaky hukugyny ýitiren bolsa, onda hum döwletniň eýeçiligine geçýär hem-de şol humy tapan adam ony ýerli maliýe organyna tabşyrmalydyr.

Humy tapan we oňy maliýe organyna tabşyran adama şol tabşyran gymmatly zatlarynyň bahasynyň ýigrimi baş prosentini möçberinde pul sylagy berilýär, eger şolar ýaly gymmatly zatlary agtaryş we gözleýiş işleri şol adamyň gulluk borçlaryna girmeyän bolsa, şeýle edilýär.

147-nji madda. Rekwizisiýa we konfiskasiýa

Döwlet ýa-da jemgyýetçilik bähbitleri üçin emlägiň eýesine onuň bahasyny tölemek bilen döwletniň emlägi eýesinden almagyna (rekwizisiýa), şonuň ýaly-da hukuk tertibiniň bozulanlygy üçin sanksiýa hökmünde emlägi döwletniň mugt almagyna (konfiskasiýa) diňe SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen halatlarda we tertipde ýol berilýär.

148-nji madda. Gymmat bahaly metallary we almazlary almak

Derňew ýa-da sud organlarynyň kararlary boýunça lükge görnüşde, şlih görnüşinde, tebigy görnüşde, önümçilik we laboratoriya maksatlary üçin edilen ýarym fabrikat we önüm görnüşinde alnan gymmat bahaly metallaryň (altyn, platina, kümüş), şonuň ýaly-da almazlaryň eýelerine emlägi konfiskasiýalanman iş kesilen mahalynda ýa-da olar barada aklaýyş hökümi çykarylan mahalynda, ýa-da olar baradaky iş ýatyrylan mahalynda, olara şol alnan gymmatly zatlaryň bahasy tölenilýär, şol gymmatly zatlaryň özi bolsa SSSR-iň döwlet fonduna tabşyrylýar.

14-nji bab. EÝEÇILIK HUKUGYNY GORAMAK

149-njy madda. Zat eýesiniň öz emlägini bikanun eýeländen talap edip almagy

Zat eýesiniň öz emlägini bikanun eýeländen talap edip almaga haky bardyr.

150-nji madda. Zady dogrulyk bilen edinen adamdan emlägi talap edip almak

Eger emläk ony satmaga hukugy bolmadyk adamdan muzdly alnan bolsa, alyjy bolsa onuň şol hukugynyň ýokdugyny bilmedik we bilmeli däl bolsa (zady dogrulyk bilen edinen adam), onda şol emlägi eýesi ýitiren ýa-da eýesiniň saklamaga beren adamsy ýitiren mahalynda, ýa-da şolaryň birinden şol emläk ogurlanan mahalynda, ýa-da olaryň erk-islegine garamazdan, olaryň elinden başga ýol bilen giden mahalynda, diňe şonda zat eýesi şol emlägi alan adamdan talap edip almaga haklydyr.

Eger emläk sud çözgütlerini ýerine ýetirmek üçin bellenen tertipde satylan bolsa, onda şu maddanyň birinji böleginde görkezilen esaslar boýunça emlägiň talap edilip alynmagyna ýol berilmeýär.

Eger emläk ony satmaga hukugy bolmadyk adamdan mugt alnan bolsa, zat eýesi hemme halatlarda emlägi talap edip almaga haklydyr.

151-nji madda. Bikanun satylan döwlet emlägini, kooperativ, beýleki jemgyýetçilik emlägini talap edip almak

Her hili usul bilen bikanun satylan döwlet emlägini, şonuň ýaly-da kolhozlaryň, gaýry

kooperatiw, beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň emlägini degişli guramalar her bir satyn alan adamdan talap edip alyp bilerler.

152-nji madda. Pullary we gymmatly kagyzlary talap edip almak

Pullar, şonuň ýaly-da getirip tabşyrana bahasy tölenilýän gymmatly kagyzlar zady dogrulyk bilen edinen adamdan (şu Kodeksiň 150-nji maddasy) talap edilip alnyp bilinmez.

153-nji madda. Zatlar bikanun eýeländen yzyna gaýtarylyp berlen mahalyndaky hasaplaşyklar

Zat eýesi özüniň emlägini bikanun eýeländen talap edip alanda, ol özüniň eýelän zadynyň bikanundygyny (zady dogrulyk bilen edinmedik adam) bilen ýa-da bilmeli bolan adamdan onuň şol zada eýelik eden ähli wagtynyň içinde alan ýa-da almaly bolan ähli girdejilerini yzyna gaýtaryp bermegini ýa-da şol girdejileriň öwezini tölemegini talap etmäge haklydyr; zady dogrulyk bilen edinen adamdan bolsa - onuň eýelän zadynyň kanuny dældigini bilen ýa-da bilmeli bolan ýa-da emlägi yzyna gaýtaryp bermek hakynda zat eýesiniň hak islegi baradaky powestkany alan wagtyndan beýläk alan ýa-da almaly bolan ähli girdejilerini gaýtaryp bermegini ýa-da şol girdejileriň öwezini tölemegini talap etmäge haklydyr.

Zady dogrulyk bilen edinen adam hem, dogrulyk bilen edinmedik adam hem, öz gezeginde, emläkden düşýän girdejileriň zat eýesine degişli edilen wagtyndan beýläk şol emläk üçin özleriniň çykaran zerur hajatlarynyň öwezini tölemegini zat eýesinden talap etmäge haklydyr.

Zady dogrulyk bilen edinen adam özüniň şol zat barada geçiren gowulandyrmalaryny şol zada zeel ýetirmän bölüp almak mümkin bolsa şol gowulandyrmalary almaga haklydyr. Eger geçiren gowulandyrmalaryny zatdan zeel ýetirmän aýyrmak mümkin bolmasa, zady dogrulyk bilen edinen adam zady gowulandyrmak üçin çykaran harajatlarynyň tölenmegini talap etmäge haklydyr, ýöne welin gowulandyryş üçin tölenmeli puluň möçberi zadyň gymmatyndan artyk bolmaly däl.

154-nji madda. Zat eýesiniň hukuklaryny şol zada eýe bolmakdan mahrum etmek bilen baglanyşykly bolmadyk bozuşlardan goramak

Zat eýesi öz hukugynyň her hili bozulmagynyň, hatda zada eýe bolmakdan mahrum etmek bilen baglanyşykly bolmadyk bozulmalaryň hem aradan aýrylmagyny talap edip biler.

155-nji madda. Zat eýesi bolup durmaýan eýelik edýäniň hukuklaryny goramak

Şu Kodeksiň 149-154-nji maddalarynda göz önünde tutulan hukuklar zat eýesi bolup durmaýan, ýöne welin kanun ýa-da şertnama esasynda emläge eýelik edýän adama hem degişlidir.

III bölüm

BORÇNAMALARYN HUKUK

I. BORÇNAMALAR HAKYND A UMUMY DÜZGÜNLER

15-nji bap. BORÇNAMALARYN ÝÜZE ÇYKMAGY

156-njy madda. Borçnama diýen düşünje we onuň ýüze çykmagynyň esaslary

Borçnama esasynda bir adam (bergidar) başga adamyň (kreditoryň) peýdasyna belli bir hereketi etmäge, ýagny emlägi bermäge, işi ýerine ýetirmäge, pul tölemäge we şulara meňzeşlere ýa-da belli hereketi etmekden saklanmaga borçludyr, kreditoryň bolsa bergidaryň öz borçlaryny ýerine ýetirmegini talap etmäge haky bardyr.

Borçnamalar şertnamadan ýa-da şu Kodeksiň 4-nji maddasynda görkezilen beýleki esaslardan gelip çykýar.

157-nji madda. Planlaşdyryş aktlaryndan gelip çykýan borçnamalaryň mazmuny

Gös-göni halk hojalygyny planlaşdyryş aktyndan gelip çykýan borçnamalaryň mazmuny şol akt bilen kesgitlenilýär.

Döwlet zakazynyň esasynda baglaşylýan şertnamanyň mazmuny şol döwlet zakazyna laýyk gelmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1987-nji ýyl, № 36, 176-njy madda).

158-nji madda. Şertnama baglaşmak

Taraplaryň arasynda degişli halatlarda talap edilýän formada şertnamanyň möhüm punktlarynyň hemmesi boýunça ylalaşyk gazanylan mahalynda şertnama baglaşyldy diýlip hasap edilýär.

Şertnamanyň kanun boýunça möhüm diýlip hasap edilen ýa-da şol görnüşdäki şertnamalar üçin zerur bolan punktlary, şonuň ýaly-da taraplaryň biriniň arzy boýunça ylalaşylmaly punktlaryň hemmesi möhüm punktlar bolup durýarlar.

Şertnama zakazy ýerine ýetirmek üçin kabul edip almak arkaly baglaşylyp bilner, sosialistik guramalaryň arasynda kanunda göz önünde tutulan halatlarda bolsa - zakazy ýa-da narýady ýerine ýetirmek üçin kabul edip almak arkaly-da baglaşylyp bilner.

159-njy madda. Şertnamanyň formasy

Eger taraplar şertnamany belli bir formada baglaşmagy şertleşen bolsalar, onda şol şertnama şertleşilen formany alan pursatyndan baglaşyldy diýlip hasap edilýär. Kanun boýunça şu zeyilli şertnamalar bu forma talap edilmeýän bolsa-da şeýle diýlip hasap edilýär.

Eger kanun ýa-da taraplaryň ylalaşygy esasynda şertnama ýazmaça formada baglaşylmaly bolsa, onda ol taraplar tarapyndan gol çekilen bir dokumenti düzmek arkaly-da, iberýän tarapyň gol çeken hatlaryny, telegrammalaryny, telefonogrammalaryny we şulara meňzeşleri alyşmak arkaly-da baglaşylyp bilner.

160-njy madda. Jogap bermek üçin möhlet görkezmek teklibi boýunça şertnama baglaşmak

Jogap bermek üçin möhlet görkezmek bilen şertnama baglaşmak teklipe edilende, eger teklipe eden adam beýleki tarapdan şol möhletiniň içinde teklibiň kabul edilýänligi hakynda jogap alsa, onda şertnama baglaşyldy diýlip hasap edilýär.

161-nji madda. Jogap bermek üçin möhlet görkezmezlik teklibi boýunça şertnama baglaşmak

Eger jogap bermek üçin möhlet bellemesiz şertnama baglaşmak hakynda dilden tekliپ edilse we beýleki tarap tekliپ eden adama bu teklibiň kabul edilýänligi hakynda derrew habar berse, onda şertnama baglaşyldy diýlip hasap edilýär.

Eger şol tekliپ ýazmaça formada edilen bolsa we teklibiň kabul edilýänligi hakyndaky jogap munuň üçin zerur bolan kadaly wagtyň içinde alnan bolsa onda şertnama baglaşyldy diýlip hasap edilýär.

162-nji madda. Şertnama baglaşmak razyçylygy hakynda gijikdirilip alnan jogap

Eger şertnama baglaşmak razyçylygy hakynda gijikdirilip alnan jogapda jogabyň öz wagtynda iberilenligi görnüp duran bolsa, onda tekliپ eden adam jogabyň gijikdirilip alnanlygy hakynda beýleki tarapa derrew habar beren wagtynda, diňe şonda jogap gijikdirilip alnan diýlip hasap edilýär.

Şeýle halatda jogabyň özi täze tekliپ hasap edilýär.

163-nji madda. Başga şertlerde şertnama baglaşmak razyçylygy hakyndaky jogap

Ozalky tekliپ edilen şertlerden başga şertlerde şertnama, baglaşmak razyçylygy hakyndaky jogabyň özi tekliپden ýüz döndermek diýlip ykrar edilýär we şonuň bilen bir wagtda hem täze tekliپ diýlip hasap edilýär.

Egep döwlet, kooperatiw guramalarynyň we beileki jemgyýetçilik guramalarynyň arasynda şertnama baglaşylan mahalynda suduň, arbitražyň ýa-da bitaraplar sudunyň çözmegine degişli oňşuksyzlyklar ýüze çyksa (şu Kodeksiň 164-nji maddasy), onda şu maddanyň kadalary ulanylmaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1972-nji ýylyň 28-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1972-nji ýyl, № 19, 68-nji madda).

164-nji madda. Şertnama baglaşmagyň oň ýanynda ýüze çykan jeddeleri çözmek

Taraplaryň ikisi üçin-de hökmany bolan döwlet zakazyna esaslandyrylan şertnama baglaşylan mahalynda ýüze çykan oňşuksyzlyk, eger taraplaryň in bolmanda biri kolhoz, kolhozara, döwlet-kolhoz kärhanasy, guramasy, birleşigi bolup durýan bolsa sud tarapyndan çözülýär, eger döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalary (kolhozlardan, kolhozara, döwlet-kolhoz kärhanalaryndan, guramalaryndan birleşiklerinden başga) taraplar bolup durýan bolsa, degişli arbitraž (bitaraplar sudy) tarapyndan çözülýär, sebäbi kanunda başga zat bellemändir.

Taraplaryň ikisi üçin-de hökmany bolan döwlet zakazyny esaslandyrylmadyk şertnama baglaşylan mahalynda şol agzalyp geçilen guramalaryň arasynda ýüze çykýan oňşuksyzlyklar, eger bu kanunda ýa-da taraplaryň ylalaşygynda ýörite göz önünde tutulan bolsa, degişli suratda sud ýa-da arbitraž tarapyndan çözülip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1972-nji ýylyň 28-nji sentýabrynda, 1984-nji iýlyň 15-nji maýynda we 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1972-nji ýyl, № 19, 68-nji madda; 1984-nji ýyl № 14, 59-njy madda; 1987-nji ýyl, № 36, 176-njy madda).

165-nji madda. Üçünji tarapyň peýdasyna bolan şertnama

Şertnamanyň üçünji tarapyň peýdasyna ýerine ýetirilmegini şertnama baglaşan adam hem, şertnama öz peýdasyna ýerine ýetirilmeli edilen üçünji tarap hem talap edip biler, eger

kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa hem-de borçnamanyň düýp manysyndan başga zat gelip çykmaýan bolsa şeýle edilip bilner. Eger üçünji tarap şertnama boýunça özüne berlen hukukdan ýüz dönderse, onda şertnama baglaşan adam şol hukukdan peýdalanyp biler, eger munuň özi kanuna, şertnama ýa-da borçnamanyň düýp manysyna ters gelmese, şeýle edip biler.

16-njy bap. BORÇNAMALARY ÝERINE ÝETIRMEK

166-njy madda. Borçnamalary ýerine ýetirmegiň umumy şertleri

Borçnamalar kanunyň, planlaşdyryş aktynyň şertnamasynyň görkezmelerine laýyklykda, sonuň ýaly görkezmeler bolmadyk mahalynda bolsa adadta bildirilýän talaplara laýyklykda degişli derejede we bellenilen möhletde ýerine ýetirilmelidir.

167-nji madda. Borçnamany ýerine ýetirmekden birtaraplaýyn ýüz dönderilmegine ýol berilmezlik

Kanunda göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda, borçnamany ýerine ýetirmekden birtaraplaýyn ýüz döndermeklige we şertnamanyň şertlerini birtaraplaýyn üýtgetmeklige ýol berilmeýär.

168-nji madda. Borçnamany kem-käsleýin ýerine ýetirmek

Eger kanunda, planlaşdyryş aktynda, şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan başga zat gelip çykmaýan bolsa, borçnamanyň kem-käsleýin ýerine ýetirilmegini kreditoryň kabul etmezlige haky bardyr.

169-njy madda. Borçnamany ýerine ýetirmegi üçünji tarapyň üstüne ýüklemek

Şertnamadan gelip çykýan borçnamanyň ýerine ýetirilmegi tutuşlygyna ýa-da kem-käsleýin üçünji tarapyň üstüne ýüklenip bilner, eger munuň özi bellenilen kadalarda göz önünde tutulan bolsa, şeýle hem eger üçünji tarap administratiw tabynlylyk esasynda taraplaryň biri bilen ýa-da degişli şertnama bilen baglanyşykly bolsa, şeýle edilip bilner. Eger kanundan, şertnamadan ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan borçnamany bergidaryň hut özi ýerine ýetirmek borjy gelip çykmaýan bolsa, onda kreditor bergidaryň ýerine üçünji tarapyň borçnamany ýerine ýetirmek baradaky teklibini kabul etmäge borçludyr.

170-nji madda. Borçnamany ýerine ýetirmek möhletiniň näbelli bolmagy

Eger borçnamany ýerine ýetirmek möhleti bellenilmedik bolsa ýa-da ol talap edip alyş pursaty bilen kesgitlenilen bolsa, onda kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini islän wagty talap etmäge haklydyr, bergidar bolsa borçnamany islän wagty ýerine ýetirmäge haklydyr. Eger borçnamany gyssagly ýerine ýetirmek borjy kanundan, şertnamadan ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan gelip çykmaýan bolsa, onda bergidar şol borçnamanyň kreditoryň talap bildiren gününden başlap ýedi gün möhlet içinde ýerine ýetirmäge borçludyr.

171-nji madda. Borçnamany möhletinden ön ýerine ýetirmek

Eger kanundan, şertnamadan ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan başga zat gelip çykmaýan bolsa, onda bergidaryň borçnamany möhletinden öň ýerine ýetirmäge haky bardyr.

Döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasyndaky borçnamanyň möhletinden öň ýerine ýetirilmegine kanunda ýa-da şertnamada göz önünde tutulan halatlarda, şonuň ýaly-da kreditoryň razyçylygy bilen ýol berilýär.

172-nji madda. Borçnamanyň ýerine ýetirilmeli ýeri

Kanun, şertnama, planlaşdyryş akty esasynda ýüze çykan borçnama şol kanunda, şertnamada, planlaşdyryş aktynda kesgitlenilen ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan gelip çykýan ýerinde ýerine ýetirilmelidir.

Eger borçnamanyň ýerine ýetirilmeli ýeri kesgitlenilmedik bolsa, onda borçnama aşakdaky ýerlerde ýerine ýetirilmelidir:

- 1) jaý bermek borçnamasy - şol jaýyň ýerleşýän ýerinde ýerine ýetirilmelidir;
- 2) pul borçnamasy (döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň pul borçnamalaryndan başga) - borçnamanyň ýüze çykan pursatynda kreditoryň ýaşaýan ýerinde ýerine ýetirilmelidir, kreditor borçnama ýerine ýetirilýän pursatda ýaşaýan ýerini üýtgeden bolsa we bu barada ol bergidara habar beren bolsa, onda kreditoryň täze ýaşaýyş ýerinde ýerine ýetirilmelidir, şunda borçnamanyň ýerine ýetirilmeli ýeriniň üýtgedilmegi bilen baglanyşykly çykdajylaryň hemmesi kreditoryň hasabyna geçirilýär;
- 3) beýleki ähli borçnamalar - bergidaryň ýaşaýan ýerinde, eger bergidar ýuridiki tarap bolup durýan bolsa, onda onuň ýerleşýän ýerinde ýerine ýetirilmelidir.

173-nji madda. Guramalaryň arasyndaky pul borçnamasyny ýerine ýetirmek

Eger SSR Soýuzynyň kanunlarynda başga zat belenilmedik bolsa, döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasyndaky pul borçnamalary boýunça tölegler SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýän tertipde SSSR-iň Döwlet bankynyň hem-de beýleki kredit edaralarynyň üsti bilen amala aşyrylýar.

174-nji madda. Pul borçnamalarynyň walýutasy

Pul borçnamalary sowet walýutasy bilen aňladylmalydyr we sowet walýutasy esasynda tölenilmelidir.

Pul borçnamalarynyň daşary ýurt walýutasy bilen aňladylmagyna we daşary ýurt walýutasy esasynda tölenmegine diňe SSR Soýuzynyň kanunlarynda belenilen halatlarda we tertipde ýol berilýär.

175-nji madda. Prosentler

Pul borçnamalary we beýleki borçnamalar boýunça prosent almaklyga ýol berilmeýär, ýöne welin kredit edaralarynyň operasiýalary, daşary söwda baradaky borçnamalar hem-de kanunda görkezilen beýleki halatlar muňa girmeyär.

176-njy madda. Özara borçnamalary ýerine ýetirmek

Şertnama boýunça özara borçnamalar, eger kanundan, şertnamadan ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan başga zat gelip çykmaýan bolsa, bir wagtyň özünde ýerine ýetirilmelidir.

177-nji madda. Alternativ borçnamany ýerine ýetirmek

Eger kanundan, şertnamadan ýa-da borçnamanyň düýp manysyndan başga zat gelip çykmaýan bolsa, onda iki ýa-da birnäçe hereketlerden birini ýerine ýetirmäge borçly bolan bergidara şolardan halanyny saýlap almak hukugy berilýär.

178-nji madda. Birnäçe kreditor ýa-da birnäçe bergidar gatnaşan borçnamany ýerine ýetirmek

Eger borçnama birnäçe kreditor ýa-da birnäçe bergidar gatnaşan bolsa, onda kreditorlaryň her biriniň şol borçnamanyň deň paý bilen ýerine ýetirilmegini talap etmäge haky bardyr, bergidarlaryň her biri bolsa şol borçnamany deň paý bilen ýerine ýetirmäge borçludyr, eger kanundan ýa-da şertnamadan başga zat gelip çykmaýan bolsa şeýle edilmelidir. Sosialistik guramalaryň arasyndaky paýly şertnamalardan gelip çykýan borçnamada kreditoryň borçnamany ýerine ýetirmegi talap etmek hukugy we bergidaryň borçnamany ýerine ýetirmek borjy şol şertnamada belenilýän paýlara görä kesgitlenilýär.

179-njy madda. Deň jogapkärçilikli borçnamalar

Deň jogapkärçilikli borjuň ýa-da deň jogapkärçilikli talabyň özi şertnamada göz önünde tutulan bolsa, ýa-da kanunda belenilen bolsa, ol hususan-da borçnamanyň predmetini bölüp bolmaýan wagtynda ýüze çykýar.

180-nji madda. Bergidarlary deň jogapkär borçly bolan mahalynda kreditoryň hukuklary

Bergidarlary deň jogapkär borçly bolan mahalynda, kreditoryň borçnamanyň ýerine ýetirilmegini bergidarlaryň hemmesinden bilelikde, şeýle hem olaryň her birinden aýratynlykda talap etmäge, özi-de berginiň doly hem-de bölekleyin berilmegini talap etmäge haky bardyr.

Deň jogapkär bergidarlaryň biri kreditory doly kanagatlandyrmasa, onda kreditor şol üzülmekde algysyny deň jogapkär bergidarlaryň beýlekilerinden talap etmäge haklydyr. Borçnama doly üzülip gutarylýança deň jogapkär bergidarlary borçly bolmagynda galýarlar.

181-nji madda. Kreditorlaryň talaplaryna deň jogapkär bergidarlaryň nägilelik bildirmegi

Deň jogapkärçilikli borçly bolan wagtynda kreditoryň talaplaryna nägilelik bildirmäge bergidaryň haky ýokdur, ýagny beýleki bergidarlaryň kreditor baradaky, ýöne welin şol bergidaryň dahyly bolmadyk gatnaşyklaryna esaslandyrylan nägileligi bildirmäge bergidaryň haky ýokdur.

182-nji madda. Deň jogapkärçilikli borjy bergidarlardan biriniň ýerine ýetirmegi

Deň jogapkärçilikli borjy bergidarlardan biriniň doly ýerine ýetirmegi beýleki bergidarlary kreditoryň borçnamasyny ýerine ýetirmekden boşadýar.

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, onda deň jogapkärçilikli borjy ýerine ýetiren bergidar beýleki bergidarlaryň her biriniň paýyna düşýän berginiň özüne berilmegini olardan talap etmäge haklydyr. Deň jogapkärçilikli

borjy ýerine ýetiren bergidara bergidarlardan biriniň tölemedik bergisi şol bergini tölemedik bergidaryň boýnuna we beýleki bergidarlaryň boýnuna deň derejede düşýär.

183-nji madda. Deň jogapkärçilikli talaplar

Talaplar deň jogapkärçilikli bolan mahalynda deň jogapkär kreditorlaryň her biriniň bergidara doly möçberde talap bildirmäge haky bardyr.

Bergidaryň deň jogapkär kreditorlardan biriniň talabyna nägilelik bildirmäge haky ýokdur, ýagny bergidaryň beýleki deň jogapkär kreditor baradaky, ýöne welin şol kreditoryň dahyly bolmadyk gatnaşyklaryna esaslandyrylan nägileligi bildirmäge bergidaryň haky ýokdur.

Borçnamanyň deň jogapkär kreditorlardan birine doly suratda ýerine ýetirilip berilmegi, borçnamany beýleki kreditorlara ýerine ýetirip bermekden bergidary boşadýar.

Bergidardan borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul eden deň jogapkär kreditor, beýleki kreditorlaryň arasyndaky gatnaşyklardan başga zat gelip çykmaýan bolsa, olara düşýän paýlaryny bermäge borçludyr.

184-nji madda. Bergini depozita geçirmek arkaly pul borçnamasyny ýerine ýetirmek

Kreditoryň bolmadyk mahalynda, şonuň ýaly-da borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul etmekden ol boýun gaçyran mahalynda ýa-da ol borçnamany ýerine ýetirmegi haýsy-da bolsa bir hili gijikdiren mahalynda, şeýle hem kämillik ukuby ýok kreditoryň wekili bolmadyk mahalynda, onda pul borçnamasy boýunça ýa-da gymmatly kagyzlary bermek borçnamasy boýunça bergidar özüniň bermeli puluny ýa-da gymmatly kagyzlaryny notarial kontoranyň depozitine geçirmäge haklydyr, notarial kontora bolsa bu hakda kreditora habar berýär.

Puluň ýa-da gymmatly kagyzlaryň notarial kontoranyň depozitine geçirilmegi borçnamanyň ýerine ýetirilendigi hasap edilýär.

17-nji bap. BORÇNAMALARYŇ ÝERINE ÝETIRILMEGINI ÜPJÜN ETMEK

185-nji madda. Borçnamalaryň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek

Borçnamalaryň ýerine ýetirilmegi kanun ýa-da şertnama esasynda puşmana puly (jerime, penýa), girew we zamunlyk bilen üpjün edilip bilner. Mundan başga-da, graždanlaryň arasyndaky ýa-da olar tarapyndan gatnaşylýan borçnamalar zadatok bilen, sosialistik guramalaryň arasyndaky borçnamalar bolsa kepillendirme bilen üpjün edilip bilner.

186-njy madda. Puşmana puly (neustoýka)

Kanunda ýa-da şertnamada kesgitlenilen hem-de bergidaryň borçnamany ýerine ýetirmedik mahalynda ýa-da ony degişli suratda ýerine ýetirmedik mahalynda, hususan-da borçnamany ýerine ýetirmegi gijikdiren mahalynda, kreditora tölemäge borçly bolan pul summasy puşmana puly (jerime, penýa) diýlip hasap edilýär.

Diňe hakyky talap puşmana puly bilen (jerime, penýa) üpjün edilip bilner.

Eger bergidar borçnamany ýerine ýetirmänligi ýa-da degişli suratda ýerine ýetirmänligi üçin jogapkärçilik çekmese (şu Kodeksiň 220-nji maddasy), kreditoryň puşmana pulunyň (jerimäniň, penýanyň) tölenmegini talap etmäge haky ýokdur.

187-nji madda. Puşmana puly hakyndaky ylalaşygyň formasy

Puşmana puly (jerime, penýa) hakyndaky ylalaşyk ýazmaça formada baglaşylmalydyr. Ýazmaça formanyň berjaý edilmezligi puşmana puly (jerime, penýa) hakyndaky ylalaşygyň hakyky bolmazlygyna getirýär.

188-nji madda. Girew

Girew bilen üpjün edilen borçnamany bergidar ýerine ýetirmedik mahalynda, girew esasynda kreditor (girew saklaýjy) girew goýlan emlägiň gymmatynyň hasabyna özüniň kanagatlandyrylmagy barada beýleki kreditorlara garanda artykmaç hukuga eýedir, SSR Soýuzynyň kanunlarynda we Türkmenistan SSR-niň Graždan prosessual kodeksinde görkezilen kadadan çykmalar muňa girmeýär.

Diňe hakyky talap girew bilen üpjün edilip bilner.

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat görkezilmedik bolsa, onda talap kanagatlandyrylýan pursatdaky möçberinde girew bilen üpjün edilýär, hususan-da şol talap prosentleri, borçnamanyň gijikdirilip ýerine ýetirilmegi netijesinde ýetirilen zyýanlaryň tölenmegini, puşmana puluny (jerimäni, penýany), şonuň ýaly-da töleg tölemek baradaky çykdajylaryň tölenmegini üpjün edýär.

Girew şertnama ýa-da kanun esasynda ýüze çykýar.

189-njy madda. Girew goýujy

Bergidaryň özi hem, üçünji tarap hem girew goýujy bolup biler. Girew goýujy girew goýýan emläginiň eýesi bolmalydyr ýa-da onuň şol mahal emlägi operatiw dolandyrmaga haky bolmalydyr (şu Kodeksiň 114¹-nji maddasy).

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

190-njy madda. Girew predmeti

Şu Kodeksiň 96, 99-njy we 102-nji maddalary esasynda töleg tutulyp alnyp bilinmejek emläkden başga her bir emläk girew predmeti bolup biler.

Şäher lombardlary tarapyndan girew üçin kabul edilmeýän predmetleriň pereçeni halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň ispolnitel komiteti tarapyndan belleniýär.

191-nji madda. Girew hakynda şertnama

Girew hakyndaky şertnamada taraplaryň ady we ýaşaýan ýeri (bolýan ýeri), girew goýlan emlägiň opisi, bahasy we ýerleşýän ýeri, girew bilen üpjün edilýän borçnamanyň düýp manysy, möçberi we şol borçnamany ýerine ýetirmegiň möhleti görkezilmelidir.

Girew hakyndaky şertnama ýazmaça formada baglaşylmalydyr; ýaşaýyş öýüni girew goýmak hakyndaky şertnama şu Kodeksiň 237-nji maddasynda göz önünde tutulan formada baglaşylmalydyr.

Emlägi lombarda girew goýmaklyk lombard tarapyndan berilýän girew bileti bilen kadalaşdyrylýar.

Şu maddanyň kadalarynyň berjan edilmezligi girew hakyndaky şertnamanyň hakyky bolmazlygyna getirýär.

192-nji madda. Girew goýlan emlägi girew saklaýja bermek

Ýaşayyş öýlerinden başga girew goýlan emläk, eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat belenilmedik bolsa, girew saklaýja berilýär.

193-nji madda. Girew hukugynyň ýüze çykmak pursaty

Ýaşayyş öýleri barada girew hukugy şertnamanyň registrasiýalanan pursatyndan (şu Kodeksiň 191, 237-nji maddalary), beýleki emläk barada bolsa, şol emlägiň girew saklaýja berlen pursatyndan ýüze çykýar, eger kanun ýa-da şertnama boýunça emläk berilmesiz bolsa, onda şertnamanyň baglaşylan pursatyndan ýüze çykýar.

194-nji madda. Girew goýlan emlägi saklamak

Girew saklaýjy özüne berlen girew goýlan emlägi degişli derejede saklamaga borçludyr. Ol eger şol emlägiň öz günäsi boýunça ýitmänligini ýa-da zaýalanmanlygyny subut edip bilmese özüne berlen şol emlägiň abat saklanmagy üçin jogapkärdir.

Lombard girew üçin kabul eden emlägini emläk girew üçin kabul edilen mahalynda taraplaryň ylalaşmagy boýunça kesilen baha esasynda onuň gymmatynyň doly summasy möçberinde girew goýujynyň hasabyna strahowaniýe etmäge borçludyr, gymmat bahaly metallardan edilen önümler barasynda bolsa - döwlet nyrlary boýunça strahowaniýe etmäge borçludyr.

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, girew saklaýjynyň girew goýlan emlägi peýdalanmaga haky ýokdur.

195-nji madda. Girew goýlan emlägi talap edip almak

Girew goýlan emläk girew saklaýjynyň eýeçiliginden çykan mahalynda ýa-da bergidaryň özünde galdyrylan şol emläk (şu Kodeksiň 192-nji maddasy) onuň eýeçiliginden çykan mahalynda, girew saklaýjy ony şu Kodeksiň 155-nji maddasyna laýyklykda talap edip alyp biler.

196-njy madda. Bergidaryň emläginden girew saklaýjynyň töleg tutup almagy

Girew bilen üpjün edilen borçnamanyň bergidar tarapyndan ýerine ýetirilmedik mahalynda, kreditoryň talabyny girew goýlan emlägiň gymmatynyň hasabyna kanagatlandyrmaklyk, eger kanunda başga zat belenilmedik bolsa, suduň, arbitražyň ýa-da bitraplar sudunyň çözüdi boýunça amala aşyrylýar.

Eger girew goýlan emlägi satmakdan düşen pul girew saklaýjynyň talabyny ödemek üçin ýeterlik bolmasa, eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat görkezilmedik bolsa, şol ýetmeýän summany bergidaryň beýleki emläginden almaga girew saklaýjynyň haky bardyr.

Lombarda girew bilen üpjün edilen emläk üçin berlen ssuda belenilen möhletde üzulmedik mahalynda, lombard belenilen ýeňillikli bir aý möhlet gutarandan soň, şol emlägi onuň hakyky gymmaty boýunça, ýöne welin belenilen bahasyndan (şu Kodeksiň 191-nji maddasy) aşak bolmazlyk şerti bilen döwlet ýa-da kooperativ guramalaryna satýar.

Girew goýlan emläk berbat bolan mahalynda, özi-de şol emläk strahowaniýe edilen bolsa, girew saklaýjy strahowaniýe töleginden özüniň kanagatlandyrylmagy barada artykmaç hukuga eýedir.

197-nji madda. Girewiň ýatyrylmagy

Girew hukugy aşakdaky ýagdaýlarda ýatyrylýar:

- 1) girew bilen üpjün edilen borçnamanyň ýatyrylmagy bilen;
- 2) girew goýlan emläk berbat bolan mahalynda;
- 3) girew saklaýjy girew goýlan emläge bolan eýeçilik hukugyna ýa-da ony operatiw dolandyrmak hukugyna eýe bolan mahalynda;
- 4) girew goýlan emläk mejburi suratda satylan mahalynda.

Ýaşaaýyş öýüni girew goýmak hukugynyň ýatyrylmagy barada gyzyklanýan adamyň talaby boýunça halk deputatlarynyň ýerli Sowetiniň ispolnitel komitetiniň, ýagny şol ýaşaaýyş öýüni girew goýmak hakyndaky şertnamany registrirlän Sowetiň ispolnitel komitetiniň reýestrinde bellik edilmelidir (şu Kodeksiň 191-nji we 237-nji maddalary).

198-nji madda. Emläk başga eýä geçende girew hukugynyň saklanmagy

Girew goýlan emläge bolan eýeçilik hukugy ýa-da şol emlägi operatiw dolandyrmak hukugy girew goýujydan başga adama geçende girew hukugy öz güýjüni saklaýar.

199-njy madda. Zamunlyk

Zamunlyk şertnamasy boýunça zamun bolýan adam beýleki adamyň kreditorynyň önünde şol adamyň öz borçnamasyny doly ýa-da kem-käsleýin ýerine ýetirmegi üçin jogap berýär. Diňe hakyky talap zamunlyk bilen üpjün edilip bilner.

Zamunlyk şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmalydyr. Ýazmaça formanyň berjaý edilmezligi zamunlyk şertnamasynyň hakyky bolmazlygyna getirýär.

200-nji madda. Zamun bolýanyň jogapkärçiligi

Borçnama ýerine ýetirilmedik mahalynda bergidar bilen zamun bolýan, eger zamunlyk şertnamasynda başga zat bellenilmedik bolsa, kreditoryň önünde deň jogapkär bergidarlaryň hökmünde jogap berýärler.

Zamun bolýan adam bergidar bilen deň möçberde jogap berýär, hususan-da, eger zamunlyk şertnamasynda başga zat bellenilmedik bolsa, prosentleriň tölenmegi üçin, çekilen zyýanlaryň ödelmegi üçin, puşmana pulunyň tölenmegi üçin jogap berýär. Eger zamunlyk şertnamasynda başga zat bellenilmedik bolsa, bilelikde zamunlyk beren adamlar kreditoryň önünde deň jogap berýärler.

201-nji madda. Zamun bolýana hak islegi bildirilen mahalynda onuň hukuklary we borçlary

Eger zamun bolýana hak islegi bildirilen bolsa, ol bu işe bergidary çekmäge borçludur. Şeýle edilmedik mahalynda, bergidar özüniň kreditor baradaky ähli nägileliklerini zamun bolýanyň üçünji tarapa bildirilen talabyna garşy goýmaga haklydyr (şu Kodeksiň 202-nji maddasy).

Zamun bolýan adam bergidaryň bildirip biljek ähli nägileliklerini kreditoryň talabyna garşy goýmaga haklydyr. Eger bergidar nägilelik bildirmekden ýüz dönderen ýa-da öz borçnamasyny ykrar eden wagtynda hem zamun bolýan adam şol nägilelikler baradaky hukugyny ýitirmeýär.

202-nji madda. Borçnamany ýerine ýetirmek zamun bolýanyň hukuklary

Kreditoryň borçnama boýunça ähli hukuklary borçnamany ýerine ýetiren zamun bolýana geçýär.

Zamun bolýan birnäçe adamyň her biriniň öz töläň summasynyň möçberinde bergidara üçünji tarap hökmünde talap bildirmäge hukugy bardyr.

Zamun bolýan borçnamany ýerine ýetirenden soň kreditor bergidar baradaky talaby tassyklaýan dokumentleri zamun bolýana gowşurmaga hem-de şol talaby üpjün edýän hukuklary bermäge borçludyr.

203-nji madda. Bergidaryň borçnamany ýerine ýetirendigi hakynda zamun bolýana habar bermegi

Bergidar zamunlyk bilen üpjün edilen borçnamany ýerine ýetirende, bu barada ol zamun bolýana derrew habar bermäge borçludyr. Habar berilmedik mahalynda bolsa, zamun bolýan öz gezeginde borçnamany ýerine ýetirende bergidara üçünji tarap hökmünde talap bildirmek hukugyny saklaýar. Bergidar şeýle halatda özünden diňe esassyz alnan zady kreditordan töletdirip almaga haklydyr.

204-nji madda. Zamunlygyň ýatyrylmagy

Zamunlyk bilen üpjün edilen borçnamanyň ýatyrylmagy netijesinde zamunlyk hem ýatyrylýar.

Kreditor borçnamanyň möhletiniň başlanan gününden soň, üç aýyň dowamynda zamun bolýana hak islegini bildirmedik wagtynda hem zamunlyk ýatyrylýar.

Eger borçnamany ýerine ýetirmeginiň möhleti görkezilmedik bolsa ýa-da möhleti talap edip alyş pursaty bilen kesgitlenen bolsa, onda başga hili ylalaşygyň bolmadyk mahalynda zamunlyk şertnamasynyň baglaşylan gününden başlap bir ýyl geçenden soň zamun bolýanyň jogapkärçiligi aýrylýar.

205-nji madda. Zadatok

Şertnamanyň baglaşylmagynyň subut edilmegi we onuň ýerine ýetirilmeginiň üpjün edilmegi hökmünde töleg şertnamasy boýunça ylalaşýan taraplaryň biriniň özüniň tölemeli bolan pulunyň hasabyna beýleki tarapa berýän pul summasy zadatok diýlip hasap edilýär. Zadatok hakyndaky ylalaşyk zadatogyň summasyna garamazdan ýazmaça formada baglaşylmalydyr (şu Kodeksiň 46-njy maddasy).

Eger şertnamanyň ýerine ýetirilmänligi üçin zadatok beren tarap jogapkär bolsa, onda zadatok beýleki tarapda galýar. Eger şertnamanyň ýerine ýetirilmänligi üçin zadatok alan tarap jogapkär bolsa, onda şol tarap beýleki tarapa zadatogyň summasyny iki esse tölemäge borçludyr.

Munuň üstesine-de, şertnamanyň ýerine ýetirilmänligi üçin jogapkär tarap, eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, çekilen zyýany beýleki tarapa tölemäge borçludyr, şunda zadatogyň summasy-da hasaba goşulýar.

206-njy madda. Kepillendirme

Eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat bellenilmedik bolsa, şu Kodeksiň 199, 201, 203-nji we 204-nji maddalarynyň kadalary guramalaryň biri tarapyndan beýleki guramalaryň bergilerini üzmegi üpjün etmek üçin berilýän kepillendirmelere hem degişlidir.

18-nji bap. TALAPNAMANY WE BERGINI BAŞGA ADAMA GEÇİRMEK

207-nji madda Talapnamany başga adama geçirmek

Talapnamany kreditoryň başga adama geçirmegine ýol berilýär, munuň özi kanuna ýa şertnama ters gelmeýän bolsa ýa-da talapnama kreditoryň şahsyýeti bilen baglanyşykly bolmasa şeýle edilýär.

Emläk taýdan ýetirilen zeleti, ýagny saglyga şikes ýetirilenligi we ölüme sebäp bolanlygy zerarly ýetirilen şol zeleti tölemek hakyndaky talapnamany, şonuň ýaly-da ömürlük ekläp-saklamak şerti bilen öýi başga birinden almak şertnamalaryndan gelip çykýan talapnamalary başga adama geçirmeklige ýol berilmeýär.

Borçnamanyň ýerine ýetirilmegini üpjün edýän hukuklar talapnama eýe bolan adama geçýär.

208-nji madda. Talapnamany başga adama geçiren kreditoryň borçlary we jogapkärçiligi

Talapnamany başga adama geçiren kreditor talap ediş hukugyny tassyklaýan dokumentleri oňa bermäge hem-de talapnamany başga adama geçirendigi hakynda bergidary habarly etmäge borçludur.

Ilkibaşky kreditor täze kreditora beren talapnamasynyň hakyky dälligi üçin onuň önünde jogap berýär, emma şol talapnamanyň bergidar tarapyndan ýerine ýetirilmänligi üçin jogap bermeýär, ýöne welin täze kreditoryň önünde bergidar üçin zamunlygy ilkibaşky kreditoryň öz üstüne alan halatlary muňa girmeyär.

209-njy madda. Talapnamanyň başga adama geçirilmegi barada habar berilmedik mahalynda ilkibaşky kreditor üçin borçnamany ýerine ýetirmek

Eger bergidara talapnamanyň başga adama geçirilendigi barada habar berilmedik bolsa, onda borçnamanyň ilkibaşky kreditor üçin ýerine ýetirilmegi borçnamanyň degişli kreditor üçin ýerine ýetirildigi diýlip hasap edilýär.

210-njy madda. Täze kreditoryň talabyna bergidaryň bildirýän nägileligi

Bergidar talapnamanyň başga adama geçirilenligi hakyndaky habary alan pursatynda özüniň ilkibaşky kreditor baradaky ähli nägileliklerini täze kreditoryň talabyna garşy goýmaga haklydyr.

211-nji madda. Bergini başga adama geçirmek

Bergidaryň öz bergisini başga adama geçirmegine diňe kreditoryň razyçylygy bilen ýol berilýär.

Täze bergidar kreditor bilen ilkibaşky bergidaryň arasyndaky gatnaşyklara esaslandyrylan ähli nägilelikleri kreditoryň talabyna garşy goýmaga haklydyr.

Eger zamun bolýan ýa-da girew goýujy täze bergidar üçin jogapkär bolmaga razyçylyk bildirmedik bolsalar, onda zamunlyk we üçünji tarapyň bellän girewi berginiň başga adama geçirilmegi bilen ýatyrylýar.

212-nji madda. Talapnamany we bergini başga adama geçirmegiň formasy

Ýazmaça formada baglaşylan geleşige esaslandyrylan talapnamany we bergini başga adama geçirmek işi ýazmaça formada amala aşyrylmalydyr.

19-njy bap. BORÇNAMALARYŇ BOZULGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

213-nji madda. Bergidaryň ýetirilen zyýany tölemek borjy

Borçnama bergidar tarapyndan ýerine ýetirilmedik ýa-da degişli suratda ýerine ýetirilmedik mahalynda, ol şu hereketi bilen özüniň ýetiren zyýanyňy kreditora tölemäge borçludyr. Ýetirilen zyýan diýlende kreditoryň eden çykdajylary, onuň emläginiň ýitirilmegi ýa-da zaýalanmagy, şonuň ýaly-da bergidar borçnamany ýerine ýetirende kreditoryň almaly bolan, ýöne welin almadyk girdejileri düşünilýär.

214-nji madda. Puşmana puly we ýetirilen zyýan

Eger borçnamanyň ýerine ýetirilmänligi ýa-da degişli suratda ýerine ýetirilmänligi üçin puşmana puly (jerime, penýa) bellenilen bolsa, onda ýetirilen zyýanyň puşmana puly (jerime, penýa) bilen, ödelmedik bölegi tölenýär.

Kanunda ýa-da şertnamada aşakdaky halatlar göz önünde tutulyp bilner: ýetirilen zyýanyň däl-de, diňe puşmana pulunyň (jerimäniň, penýanyň) töledilmegine ýol berilýär; ýetirilen zyýan puşmana pulundan (jerimeden, penýadan) daşary doly summada töledilip bilner; kreditoryň islegi boýunça ýa-ha puşmana puly (jerime, penýa) ýa-da etirilen zyýan töledilip bilner.

215-nji madda. Puşmana puluny azaltmak

Eger tölenmeli puşmana puly (jerime, penýa) kreditoryň çeken zyýanyndan has artyk bolsa, onda puşmana puluny (jerimäni, penýany) azaltmaga suduň haky bardyr. Şunda bergidar tarapyndan borçnamanyň ýerine ýetiriliş derejesi, borçnama gatnaşan graždanlaryň emläk ýagdaýy, kreditoryň diňe bir emläk bähbidi däl, eýsem üns berilmegine mynasyp bolan başga her bir bähbidi hem nazara alynmalydyr.

Arbitraž ýa-da bitaraplar sudy aýratyn halatlarda, bergidaryň we kreditoryň nazara alynmaga mynasyp bähbitlerini nazarda tutmak bilen, kreditora tölenmeli puşmana puluny (jerimäni, penýany) azaltmaga haklydyr.

216-njy madda. Borçnamalar boýunça jogapkärçiligiň möçberini çäklendirmek

SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda borçnamalaryň aýry-aýry görnüşleri boýunça borçnamalaryň ýerine ýetirilmänligi ýa-da degişli su ratda ýerine ýetirilmänligi üçin çäklendirilen jogapkärçilik bellenilip bilner.

Sosialistik guramalaryň arasynda olaryň jogapkärçiligini çäklendirmek hakyndaky ylalaşygyn baglaşylmagyna ýol berilmeýär, eger borçnamalaryň şu görnüşini üçin jogapkärçiligiň möçberi kanunda takyk kesgitlenilen bolsa şeýle edilýär.

217-nji madda. Puşmana puluny we ýetirilen zyýany töläň bergidaryň borçnamany bolşy ýaly ýerine ýetirmek borjy

Sosialistik guramalaryň arasyndaky borçnama özüne esaslandyrylan planly tabşyrygyň güýjüni ýitiren mahalyndaky halatlardan başga halatlarda, borçnamanyň ýerine ýetirilmeginiň gijikdirilenligi ýa-da degişli derejede başga bir hili ýerine ýetirilmänligi

üçin, bellenen puşmana pulunyň (jerimäniň, penýanyň) tölenmegi hem-de borçnamanyň degişli derejede ýerine ýetirilmänligi sebäpli ýetirilen zyýanyň tölenmegi borçnamany bolşy ýaly ýerine ýetirmekden bergidary boşatmaýar.

218-nji madda. Indiwiidual kesgitli zady başga adama bermek borçnamasyny ýerine ýetirmezligiň netijeleri

Kreditoryň eýeçiligine, operatiw dolandyrmagyny ýa-da onuň peýdalanylmagyna indiwiidual kesgitli zady bermek borçnamasy ýerine ýetirilmedik mahalynda, kreditoryň şol zadyň bergidaryň elinden alynmagyny we onuň özüne berilmegini talap etmäge hukugy bardyr. Eger zat hut şunuň ýaly hukugy bolan üçünji tarapa eýýäm berlen bolsa, onda şol hukuk aradan aýrylýar. Eger zat entek hiç kime berilmedik bolsa, onda ozal kreditorlardan haýsy biriniň peýdasyna borçnama baglaşylan bolsa, şol kreditor zat almak baradaky artykmaç hukuga eýe bolýar, eger-de muny kesgitlemek mümkin bolmasa, onda hak islegini ilki bildiren şol zat almak baradaky artykmaç hukuga eýe bolýar.

219-njy madda. Belli bir işi ýerine ýetirmek borçnamasyny ýerine ýetirmezligiň netijeleri

Belli bir işi ýerine ýetirmek borçnamasy bergidar tarapyndan ýerine ýetirilmedik mahalynda, eger kanundan ýa-da şertnamadan başga zat gelip çykmaýan bolsa, kreditoryň şol işi bergidaryň hasabyna ýerine ýetirmäge ýa-da çekilen zyýanyň tölenmegini talap etmäge haky bardyr.

220-nji madda. Günä borçnamanyň bozulmagy üçin jogapkärçiligiň şerti hökmünde

Borçnamany ýerine ýetirmedik ýa-da ony degişli derejede ýerine ýetirmedik adam, kanunda ýa-da şertnamada göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda, diňe günä (bet niýet ýa-da seresapsyzlyk) bar bolan mahalynda emläk taýdan jogapkärçilik çekýär. Günäniň ýokdugy borçnamany bozan adam tarapyndan subut edilýär.

221-nji madda. Üçünji tarapyň hereketi üçin bergidaryň jogapkärçiligi

Eger SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda jogapkärçiligi borçnamany gös-göni ýerine ýetirijiniň çekýändigini göz önünde tutulmadyk bolsa, onda borçnamany ýerine ýetirmeklik özleriniň üstüne ýüklenen adamlaryň (şu Kodeksiň 169-njy maddasy) borçnamany ýerine ýetirmänligi ýa-da degişli derejede ýerine ýetirmänligi üçin bergidar jogap berýär.

222-nji madda. Kreditoryň günäsi

Eger borçnamanyň ýerine ýetirilmezliginde ýa-da degişli derejede ýerine ýetirilmezliginde taraplaryň ikisi hem günäli bolsa, onda sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy bergidaryň jogapkärçiliginiň möçberini degişli suratda azaldýar. Eger kreditor borçnamanyň içine ýetirilmänligi ýa-da degişli derejede ýerine ýetirilmänligi netijesinde ýetirilen zyýanyň möçberiniň artmagyna bilgeşleýin ýa-da seresapsyzlyk bilen ýardam eden bolsa ýa-da zyýanyň möçberiniň azalmagy üçin çäre görmedik bolsa, şonda hem bergidaryň jogapkärçiliginiň möçberini azaltmaga suduň, arbitražyň ýa-da bitaraplar sudunyň haky bardyr.

Şu maddanyň kadalary bergidaryň öz günäsine garamazdan, borçnamanyň ýerine

ýetirilmänligi ýa-da degişli derejede ýerine ýetirilmänligi üçin kanun ýa-da şertnama esasynda (şu Kodeksiň 220-nji maddasy) emläk taýdan jogapkärçilik çekýän halatlarynda hem degişli suratda ulanylýar.

223-nji madda. Bergidaryň borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdirmegi

Borçnamany gijikdirip ýerine ýetiren bergidar gijikdirme netijesinde ýetirilen zyýan üçin hem-de şol gijikdirme sebäpli borçnamany ýerine ýetirmek mümkin bolmanlygy üçin kreditoryň önünde jogap berýär.

Eger borçnamany erine etirmegini bergidar tarapyndan gijikdirilmegi netijesinde ýerine ýetirilmeli borçnama kreditor üçin ähmiýetini ýitiren bolsa onda kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul etmekden ýüz dönderip biler we ýetirilen zyýanyň tölenmegini talap edip biler.

Sosialistik guramalaryň arasyndaky gatnaşyklarda borçnamanyň gijikdirilip ýerine ýetirilmegini kabul etmeklikden ýüz dönderilmegine diňe kanunda ýa-da şertnamada belenen halatlarda we şertlerde ýol berilýär.

Borçnamanyň ýerine ýetirilmegi kreditor tarapyndan gijikdirilýänligi sebäpli borçnama entek ýerine ýetirilip bilinmejek bolsa, onda bergidar borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdiren diýlip hasap edilmeýär (şu Kodeksiň 225-nji maddasy).

224-nji madda. Bergidaryň pul borçnamasynyň ýerine ýetirilmegini gijikdirmegi

Pul borçnamasynyň ýerine ýetirilmegini gijikdiren bergidar, eger kanunda ýa-da şertnamada prosentleriň başga möçberi belenenilmedik bolsa, şol gijikdirilen wagty üçin ol şol tölenmän galan summanyň üç prosent ýyllyk ösüşi möçberinde pul tölemäge borçludur.

Sosialistik guramalaryň arasyndaky pul borçnamalary boýunça bergidar gijikdiren her günü üçin kreditora SSR Soýuzynyň kanunlarynda belenen halatlarda we möçberde prosent (penýa) tölemäge borçludur.

225-nji madda. Kreditoryň borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdirmegi

Eger kreditor bergidaryň borçnamany degişli derejede ýerine ýetirip bermegini kabul etmäge ýa-da ol bergidaryň öz borçnamasyny ýerine ýetirmegi üçin zerur bolan hereketleri etmese, onda kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdiren diýlip hasap edilýär. Şu Kodeksiň 226-njy maddasynda görkezilen halatlarda hem kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdiren diýlip hasap edilýär.

Eger kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmeginiň gijikdirilmegine özüniň ýa-da borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul etmeklik kanun ýa kreditoryň tabşyrygy esasynda özleriniň üstüne ýüklenen adamlaryň bet niýetiniň ýa-da seresapsyzlygynyň sebäp bolmandygyny subut edip bilmese, onda kreditoryň şol gijikdirmesi şunuň netijesinde ýetirilen zyýany töledip almaga bergidara hukuk berýär. Kreditoryň borçnamany ýerine ýetirilmegini gijikdirmegi gutarandan soň, bergidar umumy esaslarda jogap berýär. Pul borçnamasy boýunça bergidar kreditoryň gijikdiren wagty üçin prosent tölemäge borçly däl.

20-nji bab. BORÇNAMALARY ÝATYRMAK

226-njy madda. Borçnamany ýerine ýetirmek arkaly ýatyrmak

Borçnamanyň degişli derejede ýerine ýetirilmegi borçnamany ýatyryýar.

Kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul edende bergidaryň talaby boýunça oňa borçnamanyň doly ýa-da kem-käsleýin ýerine ýetirilenligini kabul edenligine dilhaty bermäge borçludur. Döwlet, kooperativ we jemgyýetçilik guramalarynyň arasynda ýa-da şol guramalar bilen graždanlaryň arasynda dilden baglaşylan geleşik (şu Kodeksiň 43-nji maddasy, 44-nji maddasynyň birinji punkty) ýerine ýetirilen mahalynda harytlaryň bahasyny ýa-da edilen hyzmatlaryň hakyny töläň gurama puluň alnanlygyny we puluň näme esasynda alnanlygyny tassyklaýan ýazmaça dokumenti beýleki tarapdan almalydyr. Eger bergidar kreditora borçnamany tassyklamakdan ötri algy-bergi dokumentini beren bolsa, onda kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini kabul edende bu dokumenti gaýtaryp bermelidir, eger ony gaýtaryp bermek mümkin bolmasa, onda özüniň berýän dilhatynda bu hakda görkezilmelidir. Dilhatynyň deregine, gaýtarylyp berilýän algy-bergi dokumentiniň ýüzüne ýazmak arkaly bellik etmek hem bolar. Algy-bergi dokumentiniň bergidarda bolmagy, eger başga zat subut edilmese, borçnamanyň ýatyrylanlygyny tassyklaýar.

Kreditor dilhaty bermekden, algy-bergi dokumentini gaýtaryp bermekden ýa-da ony gaýtaryp bermegiň mümkin däldigi hakda dilhatynda bellik etmekden ýüz dönderen mahalynda, borçnamanyň ýerine ýetirilmegini duruzmaga bergidaryň haky bardyr. Şeýle halatda kreditor borçnamanyň ýerine ýetirilmegini gijikdiren diýlip hasap edilýär.

227-nji madda. Garşylykly kysymdaş talapnamany hasaba goşmagyň netijesinde borçnamany ýatyrmak

Möhleti gelip ýeten ýa möhleti görkezilmedik, ýa-da möhleti talap edip alyş pursaty bilen kesgitlenen garşylykly kysymdaş talapnamany hasaba goşmagyň netijesinde borçnama ýatyrylýar.

Garşylykly kysymdaş talapnamany hasaba goşmak üçin bir tarapyň beren arzasy ýeterlikdir.

228-nji madda. Talapnamalary hasaba goşmaga ýol bermeyän halatlar

Şu aşakdaky talapnamalary hasaba goşmaklyga ýol berilmeýär:

- 1) hak islemek wagtynyň möhleti geçen talapnamalar;
- 2) saglyga şikes ýetirilmegi ýa-da ölüme sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleti tölemek hakyndaky talapnamalar;
- 3) ömürlük ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak hakyndaky talapnamalar;
- 4) kanunda göz önünde tutulan beýleki halatlarda.

229-njy madda. Talapnama başga adama geçirilen mahalynda täze talapnamany hasaba goşmak

Talapnama başga adama geçirilen mahalynda (207-nji madda), bergidar özüniň ozalky kreditor baradaky talapnamasyny täze kreditoryň talapnamasyna garşy goýmaga haklydyr, eger bergidaryň talapnamasynyň möhleti onuň talapnamany başga adama geçirmek hakyndaky habary almazyndan ozal başlanan bolsa ýa-da şol möhlet görkezilmedik bolsa, ýa-da möhlet talap edip alyş pursaty bilen kesgitlenilen bolsa şeýle etmäge haklydyr.

230-njy madda. Bergidaryň we kreditoryň bir tarap bolup çykmagy netijesinde

borçnamany ýatyrmak

Bergidaryň we kreditoryň bir tarap bolup çykmagy netijesinde borçnama ýatyrylýar.

231-nji madda. Taraplaryň ylalaşmagy esasynda borçnamany ýatyrmak

Taraplaryň ylalaşmagy esasynda, hususan-da şol bir adamlaryň arasynda bir borçnamany başga borçnama bilen çalşyrmak hakynda ylalaşylmagy esasynda borçnama ýatyrylýar. Sosialistik guramalaryň arasyndaky borçnamanyň taraplaryň ylalaşmagy esasynda ýatyrylmagyna, hususan-da ol borçnamany başga borçnama bilen çalşyrmak hakynda ylalaşylmagy esasynda ýatyrylmagyna ýol berilýär, munuň özi halk hojalygyny planlaşdyryş aktyna ters gelmese şeýle edilýär.

232-nji madda. Planyň üýtgedilmegi netijesinde borçnamany, ýatyrmak ýa-da üýtgetmek

Halk hojalygyny planlaşdyryş aktlary, ýagny borçnama özlerine esaslandyrylan şol planlaşdyryş aktlary taraplaryň ikisi üçin hem hökmany bolan buýruk boýunça üýtgedilen halatlarynda, sosialistik guramalaryň arasyndaky borçnama bellenen tertipde taraplar tarapyndan ýatyrylmalydyr ýa-da üýtgedilmelidir.

233-nji madda. Borçnamany ýerine ýetirmegiň mümkin dälligi sebäpli ony ýatyrmak

Bergidar tarapyndan jogap berilmeýän ýagdaý sebäpli borçnamany ýerine ýetirmek mümkin bolmasa, onda ol ýatyrylýar (şu Kodeksiň 220-nji maddasy).

234-nji madda. Graždanyň ölmegi ýa-da ýuridiki tarapyň ýatyrylmagy sebäpli borçnamany ýatyrmak

Eger bergidar ölen bolsa we şonsuz borçnama ýerine ýetirilip bilinmejek bolsa, onda borçnama ýatyrylýar.

Eger kreditor ölen bolsa we borçnamany ýerine ýetirmek kreditoryň hut özi üçin niýetlenilen bolsa, onda borçnama ýatyrylýar.

Borçnama ýuridiki tarapyň (bergidaryň ýa-da kreditoryň) ýatyrylmagy netijesinde ýatyrylýar.

Ýatyrylan ýuridiki tarapyň borçnamasyny ýerine ýetirmek wezipesi SSR Soýuzynyň ýa-da Türkmenistan SSR-niň kanunlary boýunça beýleki ýuridiki tarapyň üstüne ýüklenilip bilner.

2. BORÇNAMALARYŇ AÝRY-AÝRY GÖRNÜŞLERI

21-nji bab. SATYN ALMAK-SATMAK

235-nji madda. Satyn almak-satmak şertnamasy

Satyn almak-satmak şertnamasy boýunça satyjy emlägi satyn alyjynyň eýeçiligine bermegi borç edinýär, satyn alyjy bolsa emlägi abat kabul etmegi we onuň üçin kesgitli pul summasyň tölemegi borç edinýär.

Eger-de satyn alyjy şu Kodeksiň 114¹-nji maddasynda görkezilen döwlet guramasy ýa-da başga bir gurama bolup durýan bolsa, onda onuň emlägi operatiw dolandyrmak hukugy

ýüze çykýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

236-njy madda. Ýaşaýyş öýüni satyn almak-satmak şertnamasy

Graždanyň ýa-da bile ýaşayan är-aýalyň we olaryň kemala gelmedik çagalarynyň şahsy eýeçiligindäki ýaşaýyş öýi (ýa-da onuň bir bölegi) satyn almak-satmak predmeti bolup biler, şunda şu Kodeksiň 104-nji maddanyň kadalary berjaý edilmelidir, şonuň ýaly-da öý eýesi üç ýylyň içinde birden köp öýi ýa-da öýüň bir bölegini satmaly däldir, ýöne welin şu Kodeksiň 105-nji maddasynda göz önünde tutulan öý satmak halaty muňa girmeyär.

237-nji madda. Ýaşaýyş öýüni satyn almak-satmak şertnamasynyň formasy

Şäherdäki ýa-da şäher tipli posýolokdaky ýaşaýyş öýüni satyn almak-satmak şertnamasy, eger iň bolmanda taraplardan biri graždan bolanda hem, notarial tertipde tassyklanylmalydyr hem-de halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetiniň ispolnitel komitetinde registrirlenilmelidir.

Oba ilatly punktundaky ýaşaýyş öýüni satyn almak-satmak şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmalydyr hem-de halk deputatlarynyň oba Sowetiniň ispolnitel komitetinde registrirlenilmelidir.

Şu maddanyň kadalarynyň berjaý edilmezligi ýaşaýyş öýüni satyn almak-satmak şertnamasynyň hakyky bolmazlygyna getirýär.

237¹-nji madda. Graždanlaryň arasynda gurluşyk materiallaryny satyn almak-satmak barada baglaşylýan şertnamanyň formasy

Graždanlaryň arasynda gurluşyk materiallaryny satyn almak-satmak barada baglaşylýan şertnama notarial esasyda tassyklanmalydyr, ýöne satyjynyň emlägi onyň söwda guramasyndan ýa-da başga guramadan satyn alnandygy hakyndaky dokymenti bilen bilelikde satyn alyja berýän halatlary myňa girmeyär.

Şu talabyň berjaý edilmezligi Kodeksiň 48-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalaryň ulanylmagyna eltýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1986-njy ýylyň 18-nji iýunynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1986-njy ýyl, № 17, 78-nji madda).

237²-nji madda. Ýeňil awtomobilleri we kolýaskaly agyr motosiklleri satmak-satyn almak barada graždanlaryň arasynda baglaşylýan şertnamanyň formasy

Ýeňil awtomobilleri we kolýaskaly agyr motosiklleri satmak-satyn almak barada graždanlaryň arasynda baglaşylýan şertnama awtotransportyň registrasiýa edilen ýerinde notarial tertipde tassyklanmalydyr olaryň komission magazinleriň üsti bilen satylan halatlary muňa girmeyär.

Bu talabyň berjaý edilmezligi şu Kodeksiň 48-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalaryň ulanylmagyna getirýär.

(Türkmenistan SSR 1990-njy ýylyň 16-njy noýabrynda kabul eden Kanuny bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1990-njy ýyl, № 21-22, 240-njy madda).

(Türkmenistan SSR Prezidentiniň 1991-nji ýylyň 6-njy iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 16, 172-nji madda).

238-nji madda. Baha

SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan we bularyň çäklerinde bolsa - Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlaryndan başga halatlarda, döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalary harytlary bellenen döwlet bahalary boýunça satýarlar.

Kolhozlar döwlet tarapyndan satyn alynmaýan artykmaç oba hojalyk önümini, şonuň ýaly-da graždanlar öz emlägini, eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga hili göz önünde tutulmadyk bolsa taraplaryň ylalaşygy bilen bellenen bahalar boýunça satýarlar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1986-njy ýylyň 18-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1986-njy ýyl, № 17, 78-nji madda).

239-njy madda. Üçünji tarapyň satylýan zat baradaky hukuklary hakynda satyjynyň satyn alyjyny duýdurmak borjy

Şertnama baglaşylan mahalynda satyjy üçünji tarapyň satylýan zat baradaky ähli hukuklary hakynda (kireýine alyjynyň hukuklary, girew, ömürlük peýdalanmak hukugy we ş. m. hakynda) satyn alyjyny duýdurmaga borçludur. Şu kadanyň ýerine ýetirilmezligi bahanyň aşakladylmagyny ýa-da şertnamanyň sökülmegini we çekilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge satyn alyja hukuk berýär.

240-njy madda. Satyjynyň satylan zady abat saklamak borjy

Eýeçilik hukugy ýa-da operativ dolandyrmak hukugy zat berilmezinden öň satyn alyja geçen mahalynda (şu Kodeksiň 132-nji maddasy), şol zat satyn alyja berilýänçä satyjy ony zaýalaman, abat saklamaga borçludur.

Eger şertnamada göz önünde tutulan bolsa, satyn alyjy şol zadyň saklanylmagy üçin zerur bolan harajatlary satyja tölemäge borçludur.

241-nji madda. Satyjynyň zady bermek borjuny ýerine ýetirmezliginiň netijeleri

Eger satyjy şertnamany bozup, satylan zady satyn alyja bermese, onda satyn alyjy satylan zadyň özüne berilmegini hem-de şertnamanyň ýerine ýetirilmeginiň bökdelmegi netijesinde ýetirilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge ýa-da şertnamanyň ýerine ýetirilmeginden ýüz döndermäge we çekilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge haklydyr.

242-nji madda. Satyn alnan zady kabul etmekden ýa-da onuň bahasyny tölemekden satyn alyjynyň ýüz döndermeginiň netijeleri

Eger satyn alyjy şertnamany bozup, satyn alnan zady kabul etmekden ýa-da onuň üçin bellenen bahany tölemekden ýüz dönderse, onda satyn alyjynyň zady kabul etmegini we onuň bahasyny tölemegini talap etmäge, şonuň ýaly-da şertnamanyň ýerine ýetirilmeginiň bökdelmegi netijesinde ýetirilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge, ýa-da şertnamany ýerine ýetirmekden ýüz döndermäge we çekilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge satyjynyň haky bardyr.

243-nji madda. Satylan zadyň hili

Satylan zadyň hili şertnamanyň şertlerine, şertnamada şol şertler görkezilmedik mahalynda

bolsa adatda bildirilýän talaplara laýyk gelmelidir.

Söwda guramasynyň satýan zady standarta, şol kysymly zatlar üçin bellenen tehniki şertlere ýa-da nusgalara laýyk gelmelidir, eger satyn almagyň-satmagyň şol görnüşiniň häsiýetinden başga zat gelip çykmaýan bolsa şeýle bolmalydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

244-nji madda. Bolmaly hili bolmadyk zat satyn alyja satylanda onuň hukuklary

Bolmaly hili bolmadyk zat satyn alyja satylanda, eger şol zadyň kemçilikleri satyjy tarapyndan görkezilmedik bolsa, onda satyn alyjy öz islegi boýunça şu aşakdakylardan birini talap etmäge haklydyr:

şertnamada kysymdaş alamatlary görkezilen zadyň bolmaly hili bolan zat bilen çalşyrylmagyny;

satyn alyş bahasynyň degişli suratda azaldylmagyny;

zadyň kemçiliklerini satyjynyň mugt düzedip bermegini ýa-da şol kemçilikleri düzetmek üçin özüniň çykaran çykdajylarynyň tölenmegini;

satyn alyjynyň çeken zyýanyňy töletmek bilen şertnamanyň sökülmegini.

Zady bölek satuw söwda kärhanasyndan satyn alan adamyň şol hukuklary amala aşyrmagynyň tertibi SSR Soýuzynyň Türkmenistan SSR-niň kanunlary tarapyndan kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

245-nji madda. Satylan zadyň kemçilikleri sebäpli pretenziýa bildirmeginiň

Eger satyjy satylan zady satyn alyja bermezinden öň şol zadyň kemçiliklerini ona görkezmedik bolsa, onda satyn alyjy şol kemçilikler ýüze çykarylan dessine, ýöne welin zadyň berlen gününden alty aýdan gijä galman, şolar barada satyja pretenziýa bildirmäge haklydyr, ýaşaýyş öýüniň kemçilikleri barada bolsa ýaşaýyş öýüni satyn alyjynyň eýeligine berlen gününden bir ýyldan gijä galman pretenziýa bildirmäge haklydyr. Eger ýaşaýyş öýüniň berlen gününü takykklamak mümkin bolmasa ýa-da öý satyn almak-satmak şertnamasy baglaşylmazdan (şu Kodeksin 237-nji maddasy) ozal satyn alyjynyň eýeliginde bolan bolsa, onda şertnamanyň registrirlenen gününden başlap, bir ýyldan gijä galman pretenziýa bildirmäge haklydyr.

Bölek satuw söwda guramalary tarapyndan satylan zatlaryň kemçilikleri hakynda pretenziýa bildirmek üçin Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan başga möhletler hem belleni bilner.

246-njy madda. Kepillendiriş möhleti bilen satylan zadyň kemçilikleri baradaky pretenziýalar

Bölek satuw söwda guramalary arkaly satylýan zatlar üçin şu Kodeksin 256-njy maddasyna laýyklykda kepillendiriş möhletleri bellenen mahalynda, şol möhletler şol zatlaryň bölek satylan gününden başlap hasaplanylýar. Kepillendiriş möhletiniň içinde, satylan zadyň kadaly peýdalanylmagyna päsgel berýän kemçilikleri barada satyja pretenziýa bildirmäge satyn alyjynyň haky bardyr.

Satyjy zadyň kemçilikleriniň mugt düzedilmegini üpjün etmäge ýa-da ony bolmaly hili bolan zat bilen çalşyrmaga, ýa-da satyn alyjynyň şol zat üçin töläň puluny gaýtaryp bermek bilen şol zady yzyna almaga borçludyr, eger satyjy kemçilikleriň zady

peýdalanmak ýa-da ony saklamak kadalaryny satyn alyjynyň bozanlygy zerarly ýüze çykandygyny subut edip bilmese, şeýle etmelidir.

Eger satylan zadyň kemçilikleri barada pretenziýa bildirmek üçin bellenen kepillendiriş möhleti şu Kodeksiň 245-nji maddasynda görkezilen möhletlerden gysga bolsa, onda şol maddada bellenen möhletler ulanylýar.

247-nji madda. Satylan zadyň kemçilikleri hakyndaky hak islegi boýunça wagt möhleti

Satylan zadyň kemçilikleri hakynda hak islegi pretenziýanyň bildirilen gününden alty aýdan gijä galman bildirilip bilner, eger pretenziýa bildirilmedik bolsa ýa-da onuň bildirilen wagtyňy takyklamak mümkin bolmasa, pretenziýa bildirmek üçin bellenen möhletiň (şu Kodeksiň 245-nji we 246-njy maddalary) gutaran gününden alty aýdan gijä galman bildirilip bilner.

248-nji madda. Satyn alnan zadyň satyn alyjynyň elinden çözgüt esasynda alnanlygy üçin satyjynyň jogapkärçiligi

Eger zadyň satylmagyndan öň ýüze çykan esas boýunça üçünji tarap zady almak hakynda satyn alyja hak islegini bildirse, satyn alyjy bu işe satyjyny çekmäge borçludyr, satyjy bolsa bu işde satyn alyjynyň tarapyňy tutmaga borçludyr.

Satyn alyjy tarapyndan satyjynyň bu işe çekilmezligi satyjyny satyn alyjynyň önünde jogapkär bolmakdan boşadýar, eger satyjy bu işe gatnaşyp, satylan zadyň satyn alyjydan alynmagynyň önüni alyp biljekdigini subut etse şeýle bolýar.

Satyn alyjy tarapyndan bu işe çekilen, welin bu işe gatnaşmadyk satyjy satyn alyjynyň işi alyp barşynyň nädogrulygyny subut etmek hukugyndan kesilýär.

249-njy madda. Satylan zat çözgüt esasynda elden alnan mahalynda satyjynyň borjy

Eger satylan zat suduň, arbitražyň ýa-da bitaraplar sudunyň çözgüdi boýunça satyn alyjynyň elinden alnan bolsa, satyjy satyn alyjynyň çeken zyýanyňy oňa tölemäge borçludyr.

Eger satyjy üçünji tarapyň satylýan zat barada hukuklarynyň bardygyny bilip, ony satyn alyjydan bilgeşleýin gizläň bolsa, onda satyjynyň jogapkärçiligini aradan aýyrmak ýa-da çäklendirmek hakynda taraplaryň ylalaşygy hakyky däldir.

250-nji madda. Harytlary nesýe satmak

Uzak wagtlaý peýdalanylýan harytlar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň Kanunlary tarapyndan belleniýän halatlarda we tertipde bölek satuw söwda guramalary tarapyndan graždanlara nesýe (tölegleriň möhletlere bölünip tölenmegi bilen) satylýp bilner.

Harytlary nesýe satmaklyk şol harytlaryň satylan gününde dowam edýän bahalar boýunça amala aşyrylýar. Nesýe satylan harytlaryň bahasy soňra üýtgän mahalynda täzeden hasaplaşyk geçirilmeýär.

Satyn alyjynyň nesýe satylýan harytlara bolan eýeçilik hukugy şu Kodeksiň 132-nji maddasynyň kadalaryna laýyklykda ýüze çykýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

22-nji bap. ÖNÜM BERMEK

251-nji madda. Önüm bermek şertnamasy

Önüm bermek şertnamasy boýunça önüm berýän gurama önümi paýlamagyň planly aktyna laýyklykda, ýagny guramalaryň ikisi üçin-de hökmany bolan şol akta laýyklykda satyn alyja guramanyň (zakazçynyň) eýeçiligine (operativ dolandyrmagyna) belli önümi belli bir möhletlerde ýa-da möhletde bermegi borç edinýär; satyn alyjy gurama önümi kabul etmegi we onuň gymmatyny bellenilen bahalar boýunça tölemegi borç edinýär. Guramalaryň özleriniň islegleri boýunça baglaşýan şertnamasy-da önüm bermek şertnamasy bolup durýar, olaryň arasynda baglaşylan şol şertnama boýunça bolsa önüm beriji planly tertipde paýlanylmaýan önümi satyn alyja şertnamanyň baglaşylan pursaty bilen gabat gelmeýän möhletde bermegi borç edinýär.

Şertnama baglaşmazdan önüm bermek işi diňe SSSR Ministrler Soweti ýa-da Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenilen halatlarda amala aşyrylýar. *(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).*

252-nji madda. Önümiň kem berilmegi ýa-da kem alynmagy

Şertleşilen möhletlerde önüm beriji tarapyndan kem berlen ýa-da satyn alyjy tarapyndan kem alnan önümiň mukdary önüm bermek hakyndaky düzgünnamalarda, önümiň aýry-áýry görnüşlerini bermegiň aýratyn şertlerinde (şu Kodeksiň 258-nji maddasy) ýa-da şertnamada göz önünde tutulan tertipde we möhletlerde berilmelidir (alynmalydyr). Satyn alyjy, eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, önüm berijä habar berip gijikdirilip berlen önümi kabul etmekden ýüz döndermäge haklydyr. Satyn alyjynyň habary gowuşmazdan önüm beriji tarapyndan iberilen önümi satyn alyjy kabul etmäge we onuň bahasyny tölemäge borçludyr.

253-nji madda. Berilýän önümiň assortimenti

Önüm şertnamada göz önünde tutulan assortimentde berilmelidir.

Belli assortimente girýän önümiň şol bir görnüşleriniň şertnamada göz önünde tutulanyndan köp mukdarda berilmegi önümiň beýleki görnüşlerini kem berilmeginiň üstüni ýetirmegiň hasabyna goşulmaýar, önümiň şol görnüşleriniň satyn alyjynyň razyçylygy bilen berilýän halatlary muňa girmeýär.

Assortimente girýän önümiň aýry-áýry görnüşleriniň kem berlenligi üçin önüm beriji bellenilen puşmana puluny töleýär, ýagny önümiň umumy gymmaty boýunça önüm bermeklik şertnamada göz önünde tutulan möhletde ýerine ýetirilen bolsa-da şeýle edýär.

254-nji madda. Berilýän önümiň hili

Berilýän önümiň hili standartlara, tehniki şertlere ýa-da nusgalara laýyk gelmelidir.

Şertnamada standartlara, tassyklanan tehniki şertlere ýa-da nusgalara garanda has ýokary hilli önüm bermeklik göz önünde tutulyp bilner.

Standarty, tassyklanan tehniki şertler ýa-da nusga boýunça talap edilýäninden has pes hilli önüm berlen mahalynda, satyn alyjy şol önümi kabul etmekden we onuň bahasyny tölemekden ýüz döndermäge borçludyr, eger önümiň bahasy satyn alyjy tarapyndan eýýäm tölenilen bolsa, onda onuň tölän puly gaýtarylyp berilmelidir.

Eger berlen önümiň kemçilikleri ony önüm berijä gaýtarmazdan düzedilip bilinjek bolsa,

satyn alyjy önümiň ýerleşýän ýerinde şol kemçilikleriň düzedilmegini önüm berijiden talap etmäge ýa-da şol kemçilikleri özleriniň serişdeleri bilen, emma önüm berijiniň hasabyna düzetmäge haklydyr.

Eger berlen önüm standartlara ýa-da tehniki şertlere laýyk gelýän bolsa, ýöne welin şertleşileninden has pes sortly bolup çyksa, onda satyn alyjy degişli sortdaky önüm üçin bellenen bahany tölemek bilen, şol önümi kabul etmäge ýa-da önümi kabul etmekden we onuň bahasyny tölemekden ýüz döndermäge haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

255-nji madda. Berlen önümiň kemçilikleri hakyndaky hak islegleri boýunça hak isleginiň wagt möhleti

Bolmaly hili bolmadyk önümiň berilmeginden gelip çykýan hak islegleri üçin satyn alyjynyň özüne berlen önümiň kemçiliklerini onuň degişli tertipde takykklan gününden başlap alty aýlyk wagt möhleti bellenilýär.

256-njy madda. Berlen önümiň kemçilikleri sebäpli pretenziýa bildirmek möhletleri

Satyn alyjynyň özüne berlen önümiň kemçiliklerini, ýagny önüm adatda kabul edilen wagtynda ýüze çykarylyp bilinmejek şol kemçilikleri takykklamagynyň hem-de bolmaly hili bolmadyk önümiň berilmeginden gelip çykýan pretenziýalary önüm berijä bildirmeginiň möhletleri we tertibi SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Uzak wagtlap peýdalanmak ýa-da saklamak üçin niýetlenilen önüm barada standartlarda ýa-da tehniki şertlerde şol görkezilen kemçilikleri degişli tertipde satyn alyjynyň takyklamagy üçin has uzak möhletler (kepillendiriş möhletleri) göz önünde tutulyp bilner, şunda bu kemçilikleriň düzedilmegi ýa-da önümiň çalşyrylmagy hakynda önüm berijä soňra pretenziýa talaplary bildirilmelidir. Eger önüm beriji kemçilikleriň önümi peýdalanmak ýa-da ony saklamak kadalarynyň satyn alyjy tarapyndan bozulanlygy sebäpli ýüze çykandygyny subut edip bilmeýse, onda ol kepillendiriş möhleti bellenen önümiň kemçiliklerini mugt düzetmäge ýa-da ony çalşyrmaga borçludur.

Eger standartlarda ýa-da tehniki şertlerde kepillendiriş möhletleri göz önünde tutulmadyk bolsa, şertnamada kepillendiriş möhletleri bellenilip bilner, şonuň ýaly-da standartlarda ýa-da tehniki şertlerde göz önünde tutulanyndan has uzak kepillendiriş möhletleri bellenilip bilner, halkyň sarp edýän harytlary, ýagny bölek satuw söwda guramalary arkaly satylýan şol harytlar barada kepillendiriş möhleti zatlaryň bölek satylan gününden başlap hasaplanylýar (şu Kodeksiň 246-njy maddasy).

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

257-nji madda. Berilýän önümiň komplektliligi

Önüm standartlaryň, tehniki şertleriň ýa-da preýskurantlaryň talaplaryna laýyklykda komplekteleýin berilmelidir. Önüm iberilende komplekte goşmaça önümler (şaýlar) bilen birlikde ibermeklik ýa-da komplekte girýän, ýöne welin alyja gerek bolmadyk aýry-aýry önümsiz (şaýsyz) ibermeklik şertnamada göz önünde tutulyp bilner. Eger standartda, tassyklanylan tehniki şertlerde ýa-da preýskurandaky önümiň komplektliligi kesgitlenilmedik bolsa, onda ol zerur şertlerde şertnamada kesgitlenilip bilner.

Komplekteleýin däl önüm berlen mahalynda satyn alyjy önümiň komplektiniň üstüniň ýetirilmegini ýa-da komplekteleýin däl önümiň komplekteleýin önüm bilen çalşyrylmagyny

talap etmäge hem-de önüm tä komplektlenilýänçä ýa-da çalşyrylýança onuň bahasyny tölemekden ýüz döndermäge, önümiň bahasy eýýäm tölenilen mahalynda bolsa, onuň üçin tölenilen puluň gaýtarylyp berilmegini talap etmäge borçludyr.

Önüm beriji önümi taraplaryň ylalaşygynda bellenilen möhletde komplektlemedik mahalynda, satyn alyjynyň önümi almakdan ýüz döndermäge haky bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1969-njy ýylyň 17-nji iýunynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1969-njy ýyl, № 12, 70-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

258-nji madda. Önüm bermek hakyndaky düzgünnamalar hem-de önüm bermegiň aýratyn şertleri

Önüm bermek şertnamalary önüm bermek hakyndaky SSSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan düzgünnamalara hem-de önümiň aýry-aýry görnüşlerini bermek barada SSSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenilen tertipde, onuň göz önünde tutulan halatlarynda bolsa - Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenilen tertipde tassyklanylýan aýratyn şertlere laýyklykda baglaşylýar we ýerine ýetirilýär.

259-njy madda. Önüm bermek şertnamasynyň bozulanlygy üçin jogapkärçilik

Önüm bermek şertnamasy boýunça borçnamalaryň bozulanlygy üçin şu kodeksiň 258-nji maddasynda görkezilen Düzgünnamalara we Aýratyn şertlere laýyklykda, puşmana puly (jerime, penýa) we ýetirilen zyýan tölenilýär.

Bolmaly hili bolmadyk ýa-da komplekteleýin däl önüm berlen mahalynda, satyn alyjy önüm berijiden bellenilen puşmana puluny (jerimäni) alýar, mundan başga-da şonuň ýaly önümiň berilmegi bilen ýetirilen zyýany puşmana pulundan (jerimeden) daşgary töledýär.

23-nji bap. KOLHOZLARDAN, SOWHOZLARDAN WE BEÝLEKI HOJALYKLARDAN OBA HOJALYK ÖNÜMINI DÖWLETIŇ SATYN ALMAGY

260-njy madda. Oba hojalyk önüminiň kontraktasiýa şertnamasy

Kolhozlardan we sowhozlardan oba hojalyk önümini döwletiň satyn almagy kontraktasiýa şertnamalary boýunça amala aşyrylýar, bu kontraktasiýa şertnamalary bolsa oba hojalyk önümini döwlete bermegiň döwlet zakazlary hem-de kolhozlarda we sowhozlarda oba hojalyk önümçiligini ösdürmek planlary esasynda baglaşylýar.

Döwletiň oba hojalyk önümlerini kontraktasiýa şertnamalary boýunça beýleki hojalyklardan hem satyn alyp biljek halatlary SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda we 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda; 1987-nji ýyl, № 36, 176-njy madda).

261-nji madda. Kontraktasiýa şertnamasynyň mazmuny

Kontraktasiýa şertnamalarynda şu aşakdakylar göz önünde tutulmalydyr:

oba hojalyk önüminiň mukdary (önümiň görnüşleri boýunça), hili, önümi getirip bermegiň möhletleri, tertibi we şertleri hem-de onuň tabşyrylmaly ýeri;

taýýarlaýyş guramalarynyň we kärhanalarynyň önümi öz wagtynda kabul etmek hem-de

onuň gymmatyny bellenilen bahalar boýunça tölemek borjy, şonuň ýaly-da kolhozlarda pul awanslaryny bermegiň möhletleri we möçberleri; oba hojalyk önümini öndürmegi hem-de ony kabul ediş punktlaryna we kärhanalaryna daşamagy guramaga kolhozlara, sowhozlara we beýleki hojalyklara kömek bermek baradaky borçlar; taraplaryň öz borçlaryny ýerine ýetirmedik mahalynda olaryň özara emläk jogapkärçiligi. Tipli kontraktasiýa şertnamalary SSSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenilýän tertipde tassyklanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

24-nji bap. ALYŞ-ÇALYŞ

262-nji madda. Alyş-çalyş şertnamasy

Alyş-çalyş şertnamasy boýunça taraplaryň arasynda bir emlägi başga bir emläk bilen çalyşmak işi geçirilýär.

Alyş-çalyş şertnamasy barada degişli suratda şu Kodeksiň 235-237¹-nji we 239-249-njy maddalarynyň kadalary ulanylýar. Şunda alyş-çalyş şertnamasyna gatnaşýanlaryň her biri özi tarapyndan berilýän emlägiň satyjysy diýlip hasap edilýär we özi tarapyndan alynýan emlägiň satyn alyjysy diýlip hasap edilýär.

Taraplaryň biri ýa-da ikisi-de döwlet guramalary bolup durýan alyş-çalyş şertnamasy diňe SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda baglaşlyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1986-njy ýylyň 18-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1986-njy ýyl, № 17, 78-nji madda).

25-nji bap. EMLÄGI BAGYŞLAMAK

263-nji madda. Emläk bagyşlamak şertnamasy

Emläk bagyşlamak şertnamasy boýunça bir tarap emlägi beýleki tarapyň eýeçiligine mugt berýär.

Emläk bagyşlamak şertnamasy emlägiň berlen pursatynda baglaşlydy diýlip hasap edilýär. Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasyna graždanyň öz emlägini bagyşlamagy bu emlägiň jemgyýete peýdaly belli bir maksat bilen peýdalanylmagy üçin şertlendirilip bilner.

264-nji madda. Emläk bagyşlamak şertnamasynyň formasy

Baş ýüz manatdan artyk summadaky emläk bagyşlamak şertnamasy we elli manatdan artyk summadaky walýuta baýlyklaryny bagyşlamak şertnamasy notarial tertipde tassyklanylmalydyr. Ýaşayyş jaýyny we gurluşyk materiallaryny bagyşlamak şertnamalary şu kodeksiň degişli suratda 237-nji we 237¹-nji maddalarynda bellenilen formada hem-de 104-nji maddasynyň kadalarynyň berjaý edilmegi bilen baglaşlymalydyr.

Eger graždan emlägini, şol sanda ýaşayyş öýüni döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasyna bagyşlaýan bolsa, emläk bagyşlamak şertnamasy, emlägiň summasyna garamazdan, ýönekeý ýazmaça formada baglaşlyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 22-nji martynda we 1986-njy ýylyň 18-nji iýunynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-

26-njy bab. ÖMÜRLİK EKLÄP-SAKLAMAK ŞERTI BILEN ÝAŞAÝYŞ ÖÝÜNI BAŞGA BIRINDEN ALMAK

265-nji madda. Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasy

Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasyna görä, ýaşy boýunça ýa-da saglyk ýagdaýy boýunça işe ýarawsyz adam (emläk beriji) bolup durýan bir tarap beýleki tarapyň eýeçiligine (emlägi edinijä) öýüni ýa-da onuň bir bölegini berýär, emlägi ediniji bolsa munuň deregine emläk berijini ýaşaýyş jaý, azyk, ideg we zerur kömek ýaly natura görnüşinde maddy taýdan ömürlik üpjün etmegi borç edinýär.

266-njy madda. Şertnamanyň formasy we şertleri

Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasy şu Kodeksiň 237-nji maddasynda göz önünde tutulan kadalaryň berjaý edilmegi bilen baglaşylmalydyr.

Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen öýi başga birinden almak şertnamasynda alynýan öýe berlen baha görkezilmelidir, şol baha bolsa taraplaryň ylalaşmagy boýunça kesgitlenilýär. Şertnamada emläk berene emlägi ediniji tarapyndan berilýän maddy üpjünçiligiň görnüşleri hem görkezilmelidir.

267-nji madda. Şertnamanyň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek

Ýaşaýyş öýüni beriji adam diri wagtynda onuň öýüni zat edinijiniň almagyna ýol berilmeýär.

Emlägi beriji adamdan emlägi edinijiniň alan öýüniň atanlykda berbat bolmagy şertnama boýunça öz üstüne alan borçnamalaryndan emläk edinijini boşatmaýar.

268-nji madda. Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasyny taraplaryň biriniň talaby boýunça sökmek

Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasy şu aşakdaky halatlarda sökülip bilner:

eger zat ediniji şertnama boýunça öz üstüne alan borçlaryny ýerine ýetirmese - zat berijiniň talaby boýunça;

eger özüne bagly bolmadyk ýagdaýlara görä, zat edinijiniň maddy ýagdaýy zat beriji üçin şertlenilen üpjünligi bermäge mümkinçilik bermeýän derejede üýtgeşe - zat edinijiniň talaby boýunça.

Şol görkezilen esaslara görä şertnama sökülän mahalynda öý şol öýi berijä gaýtarylyp berilmelidir. Zat edinijiniň şertnama sökülenden ön zat berijini ekläp-saklamak üçin çykaran çykdajylary oňa gaýtarylyp berilmeýär.

269-njy madda. Ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasynyň ýatyrylmagy

Emlägi ediniji ölen mahalynda ömürlik ekläp-saklamak şerti bilen ýaşaýyş öýüni başga birinden almak şertnamasy ýatyrylýar we öý şol öýi berijä gaýtarylyp berilýär.

27-nji bap. KARZ ALYŞ-BERIŞ

270-nji madda. Karz alyş-beriş şertnamasy

Karz alyş-beriş şertnamasy boýunça bir tarap (karz beriji) beýleki tarapyň (karz alyjynyň) eýeçiligine ýa-da operatiw dolandyrmagyna (şu Kodeksiň 114¹-nji we 132-nji maddalary) pul ýa-da kysymdaş alamatlary boýunça kesgitlenen zady berýär, karz alyjy bolsa, şol mukdardaky puly ýa-da deň mukdarda bolan şol kysymdaky we şol hildäki zady karz berijä gaýtaryp bermegi borç edinýär.

Elli manatdan artyk summa üçin bolan karz alyş-beriş şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmalydyr.

Karz alyş-beriş şertnamasy puluň ýa-da zadyň berlen pursatynda baglaşylan diýlip hasap edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

271-nji madda. Karz alyş-beriş şertnamasy boýunça prosentler

Karz alyş-beriş şertnamasy boýunça prosent alynmagyna diňe SSR Soýuzynyň kanunlarynda görkezilen halatlarda, şonuň ýaly-da jemgyýetçilik özara kömek kassalarynyň we şäher lombardlarynyň karz alyş-beriş operasiýalary boýunça ýol berilýär.

272-nji madda. Karz alyş-beriş şertnamasy barada närazylyk bildirmek

Karz alyjy karz berijiden hakykatda özüniň pul ýa-da zat almandygyny ýa-da şertnamada görkezileninden az mukdarda alandygyny subut edip, karz alyş-beriş şertnamasynyň pulsuzdygy-zatsyzdygy sebäpli şol şertnama barada närazylyk bildirmäge haklydyr. Karz alyş-beriş şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmaly bolan halatlarynda (şu Kodeksiň 270-nji maddasy), şol şertnamanyň pulsuzdygy-zatsyzdygy sebäpli şol şertnama barada şaýatlaryň görkezişleri arkaly närazylyk bildirilmegine ýol berilmeýär, jenaýatçylykly jeza berilmeli etmişleriň edilen halatlary muňa girmeyär.

273-nji madda. Banklaryň we döwlet zähmet amanat kassalarynyň karz alyş-beriş operasiýalary

Banklaryň we döwlet zähmet amanat kassalarynyň karz alyş-beriş operasiýalary SSR Soýuzynyň kanunlary bilen düzgünleşdirilýär.

274-nji madda. Lombardlaryň karz alyş-beriş operasiýalary

Şäher lombardlary öý güzerany predmetleriniň we şahsy taýdan peýdalanylýan predmetleriň girew goýulmagy bilen üpjün edilýän ssudalary graždanlara berýär (şu Kodeksiň 188-198-nji maddalary).

Bir adama berlip bilinjek ssudalaryň aňryçäk möçberi we sany, şonuň ýaly-da ssudalar berilýän möhletler şäher lombardy barada Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan tipli ustaw bilen kesgitlenilýär.

275-nji madda. Jemgyýetçilik özara kömek kassalarynyň we döredijilik soýuzlary fondlarynyň karz alyş-beriş operasiýalary

Kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň, profsoýuz komitetleriniň ýanyndaky jemgyýetçilik özara kömek kassalary işçilere we gullukçylara uzak möhletli prosentli we gysga möhletli prosentsiz ssudalary berýär. Kolhozlardaky özara kömek kassalary kolhozlara ssudalar berýär. Döredijilik soýuzlarynyň fondlary edebiýat we sungat işgärlerine ssudalar berýär.

Halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetleriniň ispolnitel komitetleriniň sosial üpjünçilik bölümleriniň ýanyndaky pensionerleriň özara kömek kassalary pensionerlere uzak möhletli prosentli we gysga möhletli prosentsiz ssudalary berýär.

Ssudalaryň möhletleri, olary bermegiň we üzmegiň şertleri jemgyýetçilik özara kömek kassalarynyň tipli (mysaly) ustawy bilen hem-de döredijilik soýuzlarynyň fondlarynyň ustawlary bilen kesgitlenilýär.

28-nji bap. EMLÄGI KIREÝINE ALMAK-BERMEK

276-njy madda. Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasy

Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasy boýunça kireýine beriji kireýine alyja emlägi hak almak bilen wagtlaýyn peýdalanmaga bermegi borç edinýär.

277-nji madda. Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasynyň formasy

Graždanlaryň arasynda emlägi kireýine almak-bermek şertnamasy bir ýyldan köp möhlet üçin ýazmaça formada baglaşylmalydyr.

278-nji madda. Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasynyň möhleti

Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasynyň möhleti on ýyldan köp bolmaly däldir. Jaýy ýa-da ýaşaýyş üçin bolmadyk jaýy kireýine almak-bermek hakynda döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasynda baglaşylan şertnamanyň möhleti baş ýyldan köp bolmaly däldir, enjamlary we başga emlägi kireýine almak-bermek şertnamasynyň möhleti bolsa bir ýyldan köp bolmaly däldir.

Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasy tarapyndan graždana berilýän öý güzerany zatlaryny, saz gurallaryny, sport inwentarlaryny, ýeňil awtomobilleri we şahsy taýdan peýdalanylýan başga emlägi kireýine bermek (durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat) şertnamasynyň möhleti durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat hakyndaky degişli tipli şertnamada bellenen möhletden köp bolmaly däldir (şu Kodeksiň 295-nji maddasy).

Şertnama şu maddada görkezilen möhletden has uzak möhlet bilen baglaşylan mahalynda, onda şertnama degişli suratda, on ýyl, baş ýyl, bir ýyl möhlet bilen ýa-da durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat hakyndaky tipli şertnamada bellenen möhlet bilen baglaşylan diýlip hasap edilýär.

279-njy madda. Emlägi kireýine almak-bermek şertnamasyny möhlet görkezmän baglaşmak

Eger emlägi kireýine almak-bermek şertnamasy möhleti görkezilmän baglaşylan bolsa, onda ol näbelli möhlet bilen baglaşylan diýlip hasap edilýär hem-de taraplaryň her biri bir aý önünden beýleki tarapa duýdurmak bilen, jaýlar ýa-da ýaşaýyş üçin bolmadyk jaýlar kireýine berlende bolsa, üç aý önünden duýdurmak bilen şol şertnamadan islän wagty ýüz

döndermäge haklydyr.

Eger döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasynda emlägi kireýine almak-bermek şertnamasy möhleti görkezilmän baglaşylan bolsa, onda şu maddanyň birinji bölegi diňe döwlet kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň emlägini kireýine almak-bermek şertnamalary üçin bellenilen möhletleriň çäklerinde ulanylýar (şu Kodeksiň 278-nji maddasynyň ikinji bölegi).

280-nji madda. Şertnamanyň möhleti gutarandan soň emlägi peýdalanmagy dowam etdirmek

Şertnamanyň möhleti gutarandan soň emlägi peýdalanmak dowam etdirilen mahalynda we muňa kireýine berijiniň hiç bir garşylygy bolmasa, onda şertnama näbelli möhlet bilen täzedan baglaşylan diýlip hasap edilýär hem-de taraplaryň her biri bir aý önünden beýleki tarapa duýdurmak bilen, şol şertnamadan işläň wagty ýüz döndermäge haklydyr.

Döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasyndaky şertnamalar barada, şonuň ýaly-da durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat şertnamalary hakynda bu kada ulanylmaýar.

281-nji madda. Kireýine almak-bermek şertnamasyny täzedan baglaşmak barada sosialistik guramanyň artykmaçlyk hukugy

Kireýine almak-bermek şertnamasy boýunça öz üstlerine alan borçnamalaryny birkemsiz ýerine ýetiren döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramasyna şertnamanyň güýji gutarandan soň, şertnamany täzedan baglaşmak barada beýleki adamlara garanda artykmaçlyk hukugy berilýär.

282-nji madda. Emlägi kireýine alyja bermek

Kireýine beriji emlägi şertnamanyň şertlerine hem-de emlägiň niýetlenilen maksadyna laýyk gelyän ýagdaýda kireýine alyja bermäge borçludyr.

Durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat şertnamasyny baglaşan gurama özüniň kireýine berýän emläginiň abat ýagdaýdadygyny kireýine alyjynyň gatnaşmagynda barlamaga borçludyr.

Kireýine beriji şertnama baglaşan mahalynda emläkde bar bolan we özi tarapyndan görkezilen kemçilikler üçin jogap bermeýär.

283-nji madda. Emlägi kireýine alyja bermezligiň netijeleri

Eger kireýine beriji özüniň kireýine beren emlägini kireýine alyjynyň ulanmagyna bermese, onda kireýine alyjynyň şol emlägi talap edip almaga (şu Kodeksiň 218-nji maddasy) hem-de şertnamanyň ýerine ýetirilmeginiň bökdelmegi netijesinde ýetirilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge ýa-da şertnamadan ýüz döndermäge haky bardyr.

284-nji madda. Kireýine alnan emlägi peýdalanmak

Kireýine alyjy emlägi şertnama we emlägiň niýetlenilen maksadyna laýyklykda peýdalanmaga borçludyr.

285-nji madda. Kireýine berijiniň kireýine berlen emläge seretmek borçlary

Kireýine beriji, eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, özüniň kireýine beren emlägini öz hasabyna düýpli remont etmäge borçludyr.

Kireýine berijiniň şu borjy ýerine ýetirmezligi emlägi ýa-da şertnamada göz önünde tutulan, ýa-da gaýra goýup bolmajak zerurlyk zerarly düýpli remont etmäge hem-de şol remontyň bahasyny kireýine berijiden almaga, ýa-da şol remontyň bahasyny kireý hakynyň hasabyna goşmaga, ýa-da şertnamany sökmäge (şu Kodeksiň 291-nji madda) we şol şertnamanyň ýerine ýetirilmezligi sebäpli ýetirilen zyýany töletmäge kireýine alyja hukuk berýär.

286-njy madda. Kireýine alyjynyň kireýine alan emlägine seretmek borçlary

Kireýine alyjy özüniň kireýine alan emlägini abat ýagdaýda saklamaga, eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, öz hasabyna ýeňil remont geçirmäge hem-de emläge seretmek baradaky çykdajylary çekmäge borçludyr.

287-nji madda. Kireýine alnan emlägiň peýdalanylmagy üçin hak tölemek

Kireýine alyjy emlägi peýdalananlygy üçin öz wagtynda hak tölemäge borçludyr. Özüniň jogap bermeýän ýagdaýlary sebäpli emlägi peýdalanmak barada şertnamada göz önünde tutulan mümkinçilik ymykly azalan bolsa, onda kireýine alyjy kireý hakynyň degişli suratda azaldylmagyny talap etmäge haklydyr.

288-nji madda. Kireýine alyjynyň kireýine alan emlägini kireýine bermegi

Kireýine alyjynyň kireýine alan emlägini kireýine bermegine diňe kireýine berijiniň razyçylygy boýunça ýol berilýär.

Prokat alnan emlägiň başga birine kireýine berilmegine ýol berilmeýär.

289-njy madda. Emläk başga eýäniň eline geçen mahalynda kireýine almak-bermek şertnamasynyň güýjünde galmagy

Kireýine berlen emläge eýeçilik hukugy kireýine berijiden başga adama geçen mahalynda kireýine almak-bermek şertnamasy täze eýe üçin güýjünde galýar.

Emläk bir döwlet guramasyndan (kireýine berijiden) başgasyna geçen mahalynda-da kireýine almak-bermek şertnamasy güýjünde galýar.

290-njy madda. Kireýine berijiniň talaby boýunça şertnamany möhletinden öň sökmek

Kireýine beriji sudda, arbitražda ýa-da bitaraplar sudunda kireýine almak-bermek şertnamasyny möhletinden öň sökmek hakynda aşakdaky halatlarda talap bildirip biler:

- 1) eger kireýine alyjy emlägi şertnama ýa-da emlägiň niýetlenilen maksadyna laýyk peýdalanmaýan bolsa;
- 2) eger kireýine alyjy emlägiň ýagdaýyny bilgeşleýin ýa-da seresapsyzlykdan ýaramazlaşdyrýan bolsa;
- 3) eger kireýine alyjy kireý hakyny üç aýyň dowamynda tölemedik bolsa, durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat şertnamasy boýunça bolsa, töleg möhletiniň gutaran gününden başlap bir aýyň dowamynda tölemedik bolsa;
- 4) eger kanun ýa-da şertnama boýunça düýpli remont etmekligi kireýine alyjynyň üstüne ýüklän halatlarynda kireýine alyjy düýpli remonty geçirmese.

291-nji madda. Kireýine alyjynyň talaby boýunça şertnamany möhletinden ön sökmek

Kireýine alyjy sudda, arbitražda ýa-da bitaraplar sudunda kireýine almak-bermek şertnamasyny möhletinden ön sökmek hakynda aşakdaky halatlarda talap bildirip biler:

1) eger kireýine bermek düýpli remont etmek barada öz üstüne ýüklenen borjuny ýerine ýetirmese;

2) emlägi kireýine alyjynyň jogap bermeýän ýagdaýlary sebäpli emläk peýdalanmak üçin ýaramsyz bolup çyksa.

Kireýine alyjy durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat şertnamasyndan islän wagty ýüz döndermäge haklydyr.

292-nji madda. Emlägi kireýine berijä gaýtaryp bermek

Kireýine almak-bermek şertnamasy ýatyrylan mahalynda kireýine alyjy emlägi özüniň kireýine alan wagtyndaky ýagdaýda ýa-da şertnamada şertleşilen ýagdaýda gaýtaryp bermäge borçludur, ýöne welin şonda şol emlägiň kadaly könelmegi nazara alynmalydyr.

293-nji madda. Emlägiň ýagdaýynyň ýaramazlaşdyrylmagy üçin kireýine alyjynyň jogapkärçiligi

Kireýine alyjy kireýine alnan emlägiň ýagdaýyny ýaramazlaşdyran mahalynda, eger ol emlägiň öz günäsi boýunça ýaramazlaşandygyny subut edip bilmese, onda ol ýetirilen zyýany kireýine berijä tölemelidir.

294-nji madda. Emlägi gowulandyrmak

Kireýine alyjy kireýine alan emlägini kireýine berijiniň ygtyýar etmegi bilen gowulandyran bolsa, eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, onda şol maksat üçin çykaran zerur çykdajylaryny kireýine alyjynyň töletmäge haky bardyr.

Eger kireýine alyjynyň kireýine berijiden birugsat geçiren gowulandyrmalaryny emläge zyýan ýetirmezden bölüp aýyrmak mümkin bolsa we kireýine beriji şol geçirilen gowulandyrmalaryň gymmatyny tölemäge razy bolsa, onda kireýine alyjy şol geçiren gowulandyrmalaryny emläkden bölüp alyp biler.

Kireýine alyjynyň kireýine berijiden birugsat geçiren gowulandyrmalaryny emläge zyýan ýetirmezden bölüp aýyrmak mümkin bolmasa, onda şol gowulandyrmalaryň gymmaty kireýine alyja tölenilmeýär.

295-nji madda. Durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokat hakynda tipli şertnamalar

Durmuşda ulanylýan zatlar baradaky prokatyň aýry-aýry görnüşleri hakyndaky tipli şertnamalar Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýar.

Tipli şertnamalaryň şertlerinden çykylyp, ulanyjylaryň hukuklarynyň çäklendirilmegi hakyky dälidir.

29-njy bab. ÝAŞAÝYŞ JAÝYNY KIREÝINE ALMAK-BERMEK

296-njy madda. Ýaşayyş jaýyny kireýine almak-bermek şertnamasy

Döwlet we jemgyýetçilik ýaşayyş jaý fondunyň öýlerindäki ýaşayyş jaýyndan peýdalanmaklyk ýaşayyş jaýyny kireýine almak-bermek şertnamasyna, ýagny kireýine beriji-ýaşayyş jaý ulanyş guramasy (ol ýok mahalynda bolsa – degişli kärhana, edara, gurama) bilen kireýine alyjynyň – öz adyna order berlen graždanyň arasynda baglaşylan şertnama laýyklykda amala aşyrylýar.

Şahsy eýeçilik hukugy esasynda graždanlara degişli öýlerdäki ýaşayyş jaýyny kireýine almak-bermek şertnamasy öý eýesi bilen jaýy kireýine alyjy tarapyndan baglaşylýar.

Ýaşayyş jaýyny kireýine almak-bermek şertnamasy SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenýän şertlerde we tertipde baglaşylýar, üýtgedilýär we ýatyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

297-343-nji maddalar *Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazy bilen güýjüni ýitirilen (TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).*

30-njy bap. EMLÄGI MUGT PEÝDALANMAK

344-nji madda. Emlägi mugt peýdalanmak şertnamasy

Emlägi mugt peýdalanmak şertnamasy boýunça taraplaryň biri emlägi wagtlaýyn mugt peýdalanmak üçin beýleki tarapa bermegi borç edinýär ýa-da şol emlägi berýär, emlägi alan tarap bolsa şol emlägi gaýtaryp bermegi borç edinýär.

Emlägi mugt peýdalanmak şertnamasy barada degişli suratda şu Kodeksiň 277-nji maddasynyň, 279-njy maddasynyň birinji böleginiň, 280-nji maddasynyň, 282-nji maddanyň birinji böleginiň, 284-nji, 286-njy maddalarynyň we 292-294-nji maddalarynyň kadalary ulanylýar.

345-nji madda. Sosialistik guramalaryň arasynda emlägi mugt peýdalanmak şertnamasynyň möhleti

Eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat bellenilmedik bolsa, emlägi mugt peýdalanmak barada sosialistik guramalaryň arasynda baglaşylýan şertnamanyň möhleti bir ýyldan köp bolmaly däldir. Eger bir ýyldan artyk möhlet bilen baglaşylyp bilinmejek şertnama has uzak möhlet bilen baglaşylan bolsa, onda şol şertnama bir ýyl möhlete baglaşylan diýlip hasap edilýär. Eger şonuň ýaly şertnama möhleti görkezilmän baglaşylan bolsa, onda şu Kodeksiň 279-njy maddasynyň birinji bölegi ulanylýar. Eger şertnama gatnaşýanlaryň hiç biri ondan ýüz dönderýänligini aýtmasa, şertnama bir ýyl geçenden soň ýatyrylan diýlip hasap edilýär.

346-njy madda. Emlägiň mugt peýdalanylmaga berilmezliginiň netijeleri

Eger şertnama boýunça emlägi mugt peýdalanmaga bermek borjuny öz üstüne alan sosialistik gurama şol emlägi bermese, onda şu Kodeksiň 283-nji maddasynyň kadalary ulanylýar. Emma welin, şeýle halatda beýleki tarapa diňe onuň çykaran çykdajylary sebäpli, onuň emläginin ýitirilmegi ýa zaýalanmagy sebäpli çeken zyýany tölenilýär.

347-nji madda. Mugt peýdalanmaga berlen emlägiň kemçilikleri üçin jogapkärçilik

Emlägi mugt peýdalanmaga beren adam emlägi beren wagtynda bilgeşleýin ýa-da gödek seresapsyzlyk bilen emlägiň kemçiliklerini aýtmasa, ol şol emlägiň kemçilikleri üçin jogap berýär.

348-nji madda. Peýdalanmaga alnan emlägi üçünji tarapa bermek

Emlägi mugt peýdalanmaga alan adam diňe şol emlägi beren adamyň razyçylygy bilen üçünji tarapa peýdalanmaga bermäge haklydyr, şunda emlägi üçünji tarapa beren adam emlägi özüne beren adamyň önünde jogapkär bolmagynda galýar.

349-njy madda. Şertnamany ýatyrmak

Emlägi mugt peýdalanmak şertnamasy borçnamalary ýatyrmagyň umumy esaslaryndan başga-da şertnama gatnaşan graždanyň ölen ýa-da ýuridiki tarapyň ýatyrylan halatynda hem ýatyrylýar.

350-nji madda. Şertnamany möhletinden öň sökmek

Eger beýleki tarap emlägi şertnama ýa-da emlägiň niýetlenilen maksadyna laýyklykda peýdalanmaýan bolsa, ýa-da emlägiň ýagdaýyny bilgeşleýin ýa seresapsyzlyk bilen ýaramazlaşdyrýan bolsa, şonuň ýaly-da beýleki tarap emlägi özüne beren tarap bilen razylaşmazdan özüne berlen emlägi üçünji tarapa mugt peýdalanmaga beren bolsa, şeýle halatda emlägi ilkiji beren tarap şertnamanyň möhletinden öň sökülmegini talap etmäge haklydyr.

351-nji madda. Emlägiň täze eýesiniň talap etmegi boýunça şertnamany sökmek

Emlägi mugt peýdalanmak barada möhleti görkezilmän baglaşylan şertnama, şol emläge eýelik etmek hukugy ýa-da ony operatiw dolandyrmak hukugy özüne geçen adamyň talap etmegi boýunça sökülip bilner.

31-nji bab. PODRÝAD

352-nji madda. Podrýad şertnamasy

Podrýad şertnamasy boýunça podrýadçy zakazçynyň tabşyrygy boýunça onuň ýa-da özüniň materiallary bilen belli bir işi öz jogapkärçiligi bilen ýerine ýetirmegi borç edinýär, zakazçy bolsa ýerine ýetirilen işi kabul etmegi we onuň bahasyny tölemegi borç edinýär.

353-nji madda. Graždanyň podrýad işlerini ýerine ýetirmegi

Graždan podrýad şertnamasy boýunça diňe kanun boýunça gadagan edilmedik hem-de hut özüniň zähmeti bilen ýerine ýetirilmeli işi ýerine ýetirmegi öz üstüne alyp biler.

354-nji madda. Smeta

Şertnamada göz önünde tutulan işleriň ýerine ýetirilmegi üçin gutarnykly ýa-da takmyny smeta düzülýär.

Eger işiň ýerine ýetirilýän prosesinde takmyny smetany ep-esli artdyrmak zerurlygy ýüze

çyksa podrýadçy bu barada zakazça öz wagtynda duýdurmaga borçludyr. Şeýle halatda zakazçy podrýadçynyň çykaran çykdaýylaryny tölemek bilen, şertnamadan ýüz döndermäge haklydyr. Eger podrýadçy smetanyň artdyrylmagy hakynda zakazça duýdurmadyk bolsa, onda ol smetadan daşary çykarylan çykdaýylaryň tölenmegini talap etmän, işi ýerine ýetirmäge borçludyr.

355-nji madda. Işi podrýadçynyň materialy bilen we onuň serişdeleri bilen ýerine ýetirmek

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, podrýadçy şertnamada şertlendirilen işi özüniň materialy bilen we öz serişdeleri bilen ýerine ýetirmäge borçludyr.

Özüniň materialy bilen işi ýerine ýetirýän podrýadçy materialyň hiliniň ýaramazlygy üçin jogap berýär.

Eger graždanlaryň durmuş isleglerine hyzmat etmek (durmuş zakazy) baradaky podrýad şertnamasyna görä iş podrýadçynyň materialy bilen ýerine ýetirilýän bolsa, materialyň bahasy şertnama baglaşylan mahalynda degişli tipli şertnamada görkezilişi ýaly doly ýa-da kem-käsleýin tölenilýär, podrýadçynyň ýerine ýetiren işini zakazçy alan wagtynda bolsa gutarnykly hasaplaşyk geçirilýär. Tipli şertnamalarda göz önünde tutulan halatlarda material podrýadçylara kredit berlip (tölegiň möhletlere bölünip tölenilmegi) bilner. Kredit berlen materialyň bahasy soň üýtgeşe ol täzeden hasaplanylmaýar.

356-njy madda. Işi zakazçynyň materialy bilen ýerine ýetirmek

Eger iş zakazçynyň materialy bilen doly ýa-da kem-käsleýin ýerine ýetirilýän bolsa podrýadçy şol materialyň nädogry peýdalanylanlygy üçin jogap berýär. Podrýadçy materialyň harçlanyşy barada zakazça hasabat bermäge we galan materialy gaýtaryp bermäge borçludyr.

Eger iş durmuş zakazyna görä zakazçynyň materialy bilen ýerine ýetirilýän bolsa, onda şertnama baglaşylan mahalynda podrýadçynyň zakazça berýän kwitansiýasynda materialyň takyk ady hem-de onuň taraplaryň ylalaşmagy esasynda bellenen bahasy görkezilmelidir.

357-nji madda. Podrýadçynyň özüne ynanylan emlägi abat saklamak borjy

Podrýadçy zakazçy tarapyndan özüne ynanylan emlägi abat saklamagy üpjün etmek üçin hemme çäreleri görmäge borçludyr we şol emlägiň ýitirilmegine ýa-da zaýalanmagyna getiren her bir hili geleňsizlik üçin jogapkärdir.

358-nji madda. Podrýad şertnamasy boýunça guramalaryň materiallary we enjamlary bermegi

Sosialistik guramalar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen tertipde hem-de çäklerde özlerriniň materiallaryny we enjamlaryny podrýad şertnamasy boýunça önüm taýýarlamak üçin sosialistik senagat guramalaryna bermäge haklydyr. Şu maddanyň esasynda baglaşylan şertnamada beýleki şertlerden başga-da materiallary harçlamagyň normalary, galan materiallary we esasy taşlandylary gaýtaryp bermegiň möhletleri, şonuň ýaly-da borçlaryň ýerine ýetirilmezligi ýa-da degişli derejede ýerine ýetirilmezligi üçin podrýadçynyň jogapkärçiligi göz önünde tutulmalydyr.

359-njy madda. Materiallaryň atanlykda berbat bolmak töwekgelçiligi

Materiallaryň atanlykda berbat bolmak ýa-da atanlykda zaýalanmak töwekgelçiligi materialy beren tarapyň üstüne düşýär.

360-njy madda. Podrýadçynyň zakazça duýdurmalý borçlary

Podrýadçy şu aşakdakylar barada zakazça öz wagtynda duýdurмага borçludyr:

- 1) zakazçydan alnan materialyň hiliniň ýaramazlygy ýa-da ýaramsyzlygy hakynda;
- 2) zakazçynyň görkezmeleriniň berjaý edilmeginiň ýerine ýetirilýän işiň pugtalygyna ýa-da ýaramazlygyna howp salmagy hakynda;
- 3) podrýadça bagly bolmadyk we ýerine ýetirilýän işiň pugtalygyna ýa-da ýaramlylygyna howp salýan beýleki ýagdaýlaryň bolmagy hakynda.

Eger podrýadçy şu maddada görkezilen borçlaryň haýsy-da bolsa birini ýerine ýetirmese, onda ol şunuň netijesinde zakazçynyň çeken zyýany üçin jogap berýär.

361-nji madda. Podrýadçynyň talaplaryny zakazçynyň ýerine ýetirmezliginiň netijeleri

Eger podrýadçy tarapyndan öz wagtynda we esasly duýdurýş edilenligine garamazdan, zakazçy ýaramaz hilli ýa-da ýaramsyz materialy degişli möhletde çalşyrmasa, işi ýerine ýetirmeginiň usuly hakyndaky görkezmeleri üýtgetmese ýa-da ýerine ýetirilýän işiň pugtalygyna ýa-da ýaramlylygyna howp salýan beýleki ýagdaýlary aradan aýyrmasa, onda podrýadçy şertnamadan ýüz döndermäge we zakazçynyň günäsi boýunça çekilen zyýany töletmäge haklydyr, sosialistik guramalaryň arasyndaky şertnama boýunça bolsa, şertnamadan ýüz döndermäge we şol zyýany töletmäge borçludyr.

362-nji madda. Podrýadçynyň ýerine ýetiren işini zakazçynyň kabul etmek borjy

Zakazçy podrýadçynyň şertnama laýyklykda ýerine ýetiren işini kabul etmäge, ony gözden geçirmäge borçludyr. Eger işde şertnamadan çykylanlygyny ýa-da işde başga kemçilikleriň bardygyny zakazçy haýal etmän podrýadça aýdan bolsa, diňe şonda zakazçynyň şol kemçiliklere salgylanmaga haky bardyr.

Işi kabul eden we soňra şol işde şertnamadan çykylanlygyny ýüze çykaran ýa-da işi adatdaky usul bilen kabul edip alan wagtynda özi tarapyndan ýüze çykarylyp bilinmejek ýa-da podrýadçy tarapyndan bilgeşleýin ýaşyrylan kemçilikleri tapan zakazçy şol kemçilikleri ýüze çykaran badyna olar barada podrýadça habar etmelidir.

363-nji madda. Podrýadçynyň jogapkärçiligi baradaky hak islegleri boýunça wagt möhleti

Podrýadçynyň şertnamanyň şertlerinden çykyp işi ýaramazlaşdyrmagy ýa-da işdäki beýleki kemçilikler baradaky hak islegi şol işiň kabul edilen gününden başlap alty aýyň dowamynda bildirilip bilner, eger-de kemçilikler iş adatdaky usul bilen kabul edilen mahalynda ýüze çykarylyp bilinmejek bolsa - işiň kabul edilen gününden başlap bir ýylyň dowamynda bildirilip bilner.

Jaýlardaky ýa-da desgalardaky kemçilikler, ýagny iş adatdaky usul bilen kabul edilen mahalynda ýüze çykarylyp bilinmejek şol kemçilikler baradaky hak islegi, eger taraplardan biri graždan bolup durýan bolsa - işiň kabul edilen gününden başlap üç ýylyň dowamynda bildirilip bilner.

Eger podrýad şertnamasynda kepillendiriş möhleti göz önünde tutulan bolsa hem-de kepillendiriş möhletiniň çäklerinde işiň kemçilikleri barada aýdylan bolsa, hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip ugramagy şol kemçilikler hakynda aýdylan günden başlanýar, sosialistik guramalaryň arasyndaky gatnaşyklarda bolsa hak islemek wagtynyň möhletiniň geçip ugramagy işdäki kemçilikleriň ýüze çykarylan gününden başlanýar.

364-nji madda. Podrýadçy şertnamany bozan mahalynda zakazçynyň hukuklary

Eger podrýadçy şertnamanyň şertlerinden çykyp, işiň ýaramazlaşmagyna ýol beren bolsa ýa-da işde başga hili kemçiliklere ýol beren bolsa, onda zakazçy öz islegi boýunça, görkezilen şol kemçilikleriň degişli möhletde mugt düzedilmegini ýa-da şertnamada zakazçy üçin şunuň ýaly hukuk göz önünde tutulan bolsa, işiň kemçiliklerini öz serişdeleri bilen düzetmek üçin özüniň çykaran zerur çykdajylarynyň tölenilmegini ýa-da iş üçin tölenmeli hakyň degişli suratda kemeldilmegini talap etmäge haklydyr.

Işde şertnamadan düýpli çykylan ýa-da başga düýpli kemçiliklere ýol berlen bolsa, zakazçy şertnamanyň sökülmegini we çeken zyýanyň tölenilmegini talap etmäge haklydyr.

Eger şertnamanyň şertlerinden düýpli çykylmagy ýa-da beýleki düýpli kemçilikler durmuş zakazy esasynda zakazçynyň materialyndan taýýarlanylýan zatda ýüze çykarylan bolsa, onda zakazçy öz islegi boýunça ýa-da şonuň ýaly hili birmeňzeş materialdan başga zadýň taýýarlanylmagyny ýa-da şertnamanyň sökülmegini we çekilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge haklydyr.

365-nji madda. Podrýadça hak tölemek

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat belenilmedik bolsa, zakazçy podrýadçynyň ýerine ýetiren işi üçin ähli iş tabşyrylandan soň hak tölemäge borçludur.

Durmuş zakazy şertnamasy boýunça ýerine ýetirilýän işleriň gymmaty belenen tertipde tassyklanylýan preýskurant bilen kesgitlenilýär hem-de işiň haky tipli şertnama laýyklykda ýa-da şertnama baglaşylan mahalynda doly suratda tölenilýär ýa-da şertnama baglaşylan mahalynda awans berlip, podrýadçy tarapyndan ýerine ýetirilen işi zakazçy kabul eden mahalynda gutarnykly hasaplaşyk geçirmek arkaly tölenilýär.

366-njy madda. Podrýad predmeti berbat bolan mahalynda ýa-da işi tamamlamak mümkin bolmadyk mahalynda taraplaryň arasyndaky hasaplaşyklar

Eger podrýad predmeti tabşyrylmagyndan öň atanlykda berbat bolan bolsa ýa-da işi tamamlamak mümkin bolmasa, özi-de şunda taraplaryň günäsi bolmasa, onda podrýadçynyň iş üçin hak talap etmäge haky ýokdur.

Eger podrýad predmeti zakazçynyň beren materialynyň kemçilikleri ýa-da onuň işi ýerine ýetirmek usuly hakyndaky buýruklary netijesinde berbat bolan bolsa ýa-da işi tamamlamak mümkin bolmasa, ýa-da bular ýerine ýetirilen işiň zakazçy tarapyndan gijikdirilip kabul edilmegi netijesinde bolup geçen bolsa we eger şunda podrýadçy şu Kodeksiň 360-njy we 361-nji maddalarynyň kadalaryny berjaý eden bolsa, onda podrýadçy iş üçin hak almak hukugyny özünde saklaýar.

367-nji madda. İş ýerine ýetirilýän wagtynda zakazçynyň hukuklary

Eger podrýadçy şertnamany ýerine ýetirmeklige öz wagtynda girişmese ýa-da işi haýal

ýerine ýetirmegi işi möhletinde tamamlamagyň göz-görtele mümkin bolmazlygyna getirse, zakazçynyň şertnamadan ýüz döndermäge we çekilen zyýanyň tölenmegini talap etmäge haky bardyr.

Eger iş ýerine ýetirilýän wagtynda onuň degişli derejede ýerine ýetirilmejekdigi aýdyň bolsa, onda zakazçynyň kemçilikleri düzetmek üçin podrýadça degişli möhlet bellemäge, podrýadçy şu talaby bellenen möhletde ýerine ýetirmedik mahalynda bolsa, şertnamadan ýüz döndermäge ýa-da çekilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge, ýa-da işi podrýadçynyň hasabyna düzetmek üçin üçünji tarapa tabşyrmaga haky bardyr.

Esasly sebäpler bar mahalynda zakazçy iş tamamlanýança islän wagty şertnamadan ýüz döndermäge haklydyr, ýöne welin ol podrýadça işiň ýerine ýetirilen bölegi üçin hak tölemelidir hem-de şertnamanyň sökülmeği bilen ýetirilen zyýany tölemelidir, şunda şertnamanyň sökülmeği netijesinde podrýadçynyň aýap saklan zatlary nazara alynýar.

368-nji madda. Zakazçynyň zady kabul etmek üçin gelmezliginiň netijeleri

Durmuş zakazy şertnamasy boýunça taýýarlanylýan zady almak üçin zakazçy gelmedik mahalynda, podrýadçy şertnama laýyklykda zadyň zakazça tabşyrylmaly bolan gününden alty aý geçenden soň hem-de soňra zakazça iki gezek duýduryş edilenden soň, şol zady bellenen tertipde satmaga, düşen puly bolsa podrýadça ähli tölenilmeli tölegleri çykyp, zakazçynyň adyna notarial kontoranyň depozitine geçirmäge haklydyr.

369-njy madda. Potratçylyk şertnamasynyň aýry-aýry görnüşleri baradaky kadalar

Guramalaryň arasynda baglaşylýan potratçylyk şertnamasynyň aýry-aýry görnüşleri baradaky kadalar, şeýle hem graždanlaryň durmuş hajatlaryna hyzmat etmek (durmuş zakazy) baradaky potratçylyk şertnamalary hakyndaky kadalar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenýär.

Türkmenistan SSR Ministrler Soweti graždanlara hyzmat etmegiň aýry-aýry görnüşleri boýunça durmuş zakazy baradaky tipli şertnamalary tassyklaýar. Tipli şertnamalaryň şertlerinden çykylyp, zakazçylaryň hukuklarynyň çäklendirilmegi hakyky däldir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

32-nji bap. DÜÝPLI GURLUŞYK BARADA PODRÝAD

370-nji madda. Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamasy

Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamasy boýunça podrýadçy gurama planda göz önünde tutulan obýekti tassyklanylýan proýekt-smeta dokumentasiýasyna laýyklykda hem-de bellenen möhletde öz güýçleri we serişdeleri bilen gurmagy hem-de zakazçy-gurama tabşyrmagy borç edinýär, zakazçy bolsa podrýadça gurluşyk meýdançasyny bermegi, tassyklanylýan proýekt-smeta dokumentasiýasyny bermegi, gurluşygyň öz wagtynda maliýeleşdirilmegini üpjün etmegi, gurlup gutarylan obýektleri kabul etmegi we olaryň hakyny tölemegi borç edinýär.

Ýörite kararlar boýunça göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda, gurluşygy, tehnologiýa energetiki, elektrotehniki we umumy zawod enjamlary hem-de apparaturasy bilen üpjün etmek işi zakazçynyň üstüne ýüklenilýär. Ýörite kararlar boýunça gurluşygy materiallar bilen üpjün etmek işi zakazçynyň üstüne ýüklenip bilner.

371-nji madda. Baş podrýadçy we tirkeşikli podrýadçy

Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamasyny zakazçy bir gurluşyk guramasy bilen baglaşýar, SSSR Ministrler Soweti tarapyndan kesgitlenilýän halatlarda we tertipde bolsa, iki we şondan köp gurluşyk guramalary bilen baglaşýar, bu guramalar baş podrýadçy bolup, olar tirkeşikli podrýad şertnamasy esasynda işleriň aýry-aýry komplekslerini ýerine ýetirmegi ýöriteleşdirilen guramalara tabşyrmaga haklydyr (şu Kodeksiň 169-njy we 221-nji maddalary).

Zakazçy enjamlary montažlamak baradaky işleri ýerine ýetirmek şertnamasyny ýa-da baş podrýadçy bilen, ýa-da enjamlary beriji gurama bilen baglaşýar.

Baş podrýadçynyň razyçylygy bilen montaž işlerini we beýleki ýörite işleri ýerine ýetirmek baradaky şertnamalary zakazçy montaž ýa-da ýöriteleşdirilen başga guramalar bilen baglaşyp biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1970-nji ýylyň 22-nji iýulynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1970-nji ýyl, № 17, 88-nji madda).

372-nji madda. Zakazçynyň hukuklary

Zakazçy ýerine ýetirilýän işleriň möçberiniň gymmatynyň we hiliniň proyektlere hem-de smetalara laýyk gelşine kontrolygy we tehniki gözegçiligi amala aşyrýar. Ol gurluşyk we montaž işleriniň barşyny we hilini, şonuň ýaly-da peýdalanylýan materiallaryň hilini islän wagtynda barlamaga haklydyr, emma şunda ol podrýadçynyň operatiw-hojalyk işine gatnaşmaly däldir.

Ýerine ýetirilýän işleriň ýa-da iş üçin peýdalanylýan materiallaryň kemçilikleri, ýagny podrýadçynyň (ýa-da tirkeşikli podrýadçynyň) günäsi boýunça goýberilen şol kemçilikleri podrýadçy öz hasabyna düzetmelidir.

373-nji madda. Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamasynyň bozulmagy üçin taraplaryň jogapkärçiligi

Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamasy boýunça borçlaryň ýerine ýetirilmänligi ýa-da degişli derejede ýerine ýetirilmänligi üçin jogapkär tarap bellenen puşmana puluny (penýany) töleýär, şonuň ýaly-da beýleki tarapyň çykaran çykdajylary sebäpli, onuň emläginiň ýitirilmegi ýa-da zaýalanmagy sebäpli çekilen zaýanyň puşmana puly bilen üzülmek böhlegini töleýär.

Aýry-aýry işleri ýerine ýetirmek möhletleriniň bozulmagy üçin podrýadçy tarapyndan tölenilen puşmana puly (penýa) obýekt boýunça ähli işler şertnamada bellenen ahyrky möhlete çenli gutarylan mahalynda podrýadça gaýtarylyp berilýär.

374-nji madda. Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamalary hakyndaky kadalar

Düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamalary SSSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan kadalara laýyklykda ýa-da onuň bellän tertibinde baglaşylýar we ýerine ýetirilýär.

Kolhozlardaky düýpli gurluşyk barada podrýad şertnamalary hakyndaky aýratyn kadalar Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýar.

33-nji bab. ÝÜK DAŞAMAK

375-nji madda. Ýük daşamak şertnamasy we ýük daşamak plany

Ýük daşamak şertnamasy boýunça transport guramasy (ýük daşajy) ýük iberiji tarapyndan özüne ynanylan ýüki eltmeli punktuna eltmegi hem-de ýüki almaga ygtyýarly edilen adama (ýük alyja) ony bermegi borç edinýär. Ýük iberiji bolsa ýüküň daşalmagy üçin bellenen haky tölemegi borç edinýär.

Döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň ýüklerini daşamak şertnamasy iki tarap üçin hem hökmany bolan ýük daşamak plany esasynda baglaşylýar. Planda göz önünde tutulmadyk ýükleri daşamak şertnamalarynyň baglaşylmagyna transport ustawlarynda (kodekslerinde) bellenen tertipde ýol berilýär.

376-njy madda. Ýolagçy gatnatmak şertnamasy

Ýolagçy gatnatmak şertnamasy boýunça gatnadyjy ýolagçyny eltmeli punktuna eltmegi, ýolagçy bagaž tabşyran mahalynda bolsa - bagažy hem eltmeli punktuna eltmegi we bagaž almaga ygtyýarly edilen adama ony bermegi borç edinýär: ýolagçy özüniň äkidilenligi üçin bellenen haky tölemegi, bagaž tabşyran mahalynda bolsa, bagažyň äkidilenligi üçin-de hak tölemegi borç edinýär.

377-nji madda. Ýükleri we bagažy daşamagyň hem-de ýolagçylary gatnatmagyň şertleri

Ýükleri we bagažy daşamagyň hem-de ýolagçylary gatnatmagyň şertleri we olary daşamak-gatnatmak boýunça taraplaryň jogapkärçiligi SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Graždan kanunlarynyň esaslaryna laýyklykda transportyň aýry-aýry görnüşleriniň ustawlary (kodeksleri) bilen we bellenen tertipde çykarylýan kadalar bilen kesgitlenilýär.

Ýükleri we bagažy awtomobil transporty bilen daşamagyň we ýolagçylary gatnatmagyň şertleri hem-de olary daşamak-gatnatmak boýunça taraplaryň jogapkärçiligi şu Kodekse Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawyna, ýagny Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan şol Ustawa hem-de bellenen tertipde çykarylýan kadalara laýyklykda kesgitlenilýär.

378-nji madda. Ýük daşamak planynyň ýerine ýetirilmänligi üçin jogapkärçilik

Ýük daşajy we ýük iberiji daşajy serişdeleriniň berilmänligi, ýüküň daşamak üçin getirilip berilmänligi üçin we ýük daşamak planyndan gelip çykýan borçlaryň başga bozuşlary üçin, şeýle hem şu Kodeksiň 375-nji maddasynyň üçünji böleginde göz önünde tutulan halatlarda şonuň ýaly bozulşlar üçin emläk taýdan jogapkärçilik çekýärler.

Ýük iberiji ýüki awtomobil transporty arkaly daşamak üçin bermese, ol ýük daşamak planyna ýa-da bir gezekleýin zakazyna garanynda kem beren ähli ýüki üçin awtotransport guramasyna jerime tölemelidir. Ýük iberiji ýüki daşamak kadalaryna laýyk gelmeýän ýagdaýda berse hem-de öz wagtynda ibermegi üpjün edýän möhletiniň içinde ony degişli ýagdaýa salmasa, onda şol ýük berilmedik diýlip hasap edilýär.

Awtotransport guramasy ýük daşamak planynda ýa-da bir gezekleýin zakazda göz önünde tutulan ýüki daşamak üçin ýeterlik mukdarda transport serişdelerini ýük iberijä bermese, ol plana ýa-da bir gezekleýin zakazyna garanda kem daşan ähli ýüki üçin ýük iberijä jerime tölemelidir. Planda göz önünde tutulan ýükleri daşamak üçin ýaramsyz bolan ýük daşajy serişdeleriniň berilmegine transport serişdeleriniň berilmänligi hökmünde garalýar.

Awtotransport guramasy we ýük iberiji ýük daşamak planynyň şu aşakdakylar zerarly ýerine ýetirilmänligi üçin jogapkärçilik çekmekden boşadylýar:

- 1) tebigy häsiýetdäki hadysalar (syrgyn, suw joşguny, ýangyn we ş. m.) zerarly;
- 2) kärhanada awariýa bolup, munuň kärhananyň işiniň azyndan üç gije-gündizläp durzulmagyna getirmegi zerarly;
- 3) aýry-aýry ýollar boýunça ýük daşamagyň wagtlaýyn durzulmagy ýa-da çäklendirilmegi zerarly, munuň özi Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawynda göz önünde tutulan tertipde bellenilýär.

Şu maddanyň ikinji we üçünji böleklerinde göz önünde tutulan jerimeleriň möçberi Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawy bilen kesgitlenilýär.

379-njy madda. Awtomobil transporty bilen ýükleriň we bagažyň daşalmagy hem-de ýolagçylaryň gatnadylmagy üçin hak tölemek

Awtomobil transporty bilen ýükleriň we bagažyň daşalmagy hem-de ýolagçylaryň gatnadylmagy üçin tölenmeli hakyň möçberi, şonuň ýaly-da daşamak-gatnatmak baradaky goşmaça işleriň we operasiýalaryň awtotransport guramalary tarapyndan ýerine ýetirilmegi üçin alynýan ýygymlaryň möçberi Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan tarifler esasynda kesgitlenilýär.

380-nji madda. Awtomobil transporty bilen daşalýan ýükleri ýüklemek we düşürmek

Eger awtotransport guramasy bilen ýük iberijiniň ýa-da degişli suratda, ýük alyjynyň ylalaşygynda başga zat bellenilmedik bolsa, ýükleri awtomobile ýüklemek işi ýük iberijiniň güýçleri we serişdeleri arkaly amala aşyrylýar, olary düşürmek işi bolsa ýük alyjynyň güýçleri we serişdeleri arkaly amala aşyrylýar.

Ýük iberijileriň we ýük alyjylaryň serişdeleri arkaly ýükleri ýüklemegiň we düşürmegiň möhletleri Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawy bilen kesgitlenilýär.

Ýük ýüklenmeli we ýüki düşürilmeli awtomobil transporty serişdeleriniň ýük iberijiniň ýa-da ýük alyjynyň günäsi boýunça, bellenen möhletden artyk işledilenligi üçin, şonuň ýaly-da ýük iberijiniň günäsi boýunça awtomobil transporty serişdeleriniň ýolda işledilmän saklanylanlygy üçin, ýük iberiji ýa-da ýük alyjy tariflerde bellenen möçberde awtotransport guramasyna jerime töleýär.

381-nji madda. Ýüküň we bagažyň eltmeli möhleti hem-de onuň gijikdirilenligi üçin jogapkärçilik

Ýük daşajy ýüki ýa-da bagažy eltmeli punktuna transport ustawlarynda (kodekslerinde) ýa-da bellenen tertipde çykarylan kadalarda bellenen möhletde eltmäge borçludyr. Eger eltmegiň möhleti görkezilen tertipde bellenilmedik bolsa, taraplar şol möhleti şertnamada bellemäge haklydyrlar.

Eger ýüküň ýa-da bagažyň eltmegi ýük daşajynyň günäsi boýunça gijikdirilmedik bolsa, onda ýük daşajy ýüküň ýa-da bagažyň gijikdirilip eltilenligi üçin jogapkärçilikden boşadylýar.

Ýüküň ýa-da bagažyň gijikdirilip eltilenligi üçin awtotransport guramalaryndan alynýan jerimeleriň möçberi şol gijikdirmäniň dowamlylygyna garap, Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawy bilen kesgitlenilýär.

Ýüküň ýa-da bagažyň gijikdirilip eltilenligi üçin awtotransport guramasynyň jerime tölemegi, şol gijikdirme netijesinde ýüküň ýa-da bagažyň ýitenligi, hem gelenligi ýa-da zaýаланanlygy üçin bolan jogapkärçilikden ony boşatmaýar.

382-nji madda. Ýolagçynyň talap etmegi boýunça daşawyş-gatnadyş şertnamasynyň ýatyrylmagy

Ýolagçy şäherara awtomobil gatnawynda daşawyş-gatnadyş şertnamasyndan ýüz döndermäge hem-de bileti awtobus (marşrut taksisi) ugramazdan öň yzyna gaýtaryp, bileti üçin töläň puluny aşakdaky halatlarda almaga haklydyr:

- 1) awtobusyň (taksiniň) ugramagy bir sagatdan köp gijikdirilen mahalynda;
- 2) ýolagçy awtobusda (takside) onuň satyn alan biletinde görkezileninden pes klasly orun berlen mahalynda;
- 3) Türkmenistan SSR Awtomobil transporty ustawynda göz önünde tutulan beýleki halatlarda.

Kesellemek ýa-da betbagtçylykly hadysa zerarly ýolagçy ýoluny dowam etdirip bilmedik mahalynda onuň gitmek üçin töläň puly onuň barmaly ýeriniň galan aralygyna proporsional suratda gaýtarylyp berilýär.

383-nji madda. Ýüküň ýa-da bagažyň ýitirilmegi, kem gelmegi we zaýаланmagy üçin ýük daşajynyň jogapkärçiligi

Ýük daşajy daşamak üçin kabul edilen ýüküň we bagažyň ýitirilenligi, kem gelenligi we zaýаланanlygy üçin jogap berýär, eger ýüküň we bagažyň öz günäsi boýunça ýitmänligini, kem gelmänligini we zaýаланmanlygyny subut edip bilmese (şu Kodeksiň 220, 222-nji maddalary) şeýle edýär.

Transport ustawlarynda (kodekslerinde) ýüküň ýitirilmeginde, kem gelmeginde ýa-da zaýаланmagynda ýük daşajynyň günäsinin subut edilmegini ýük alyjynyň ýa-da ýük iberijiniň üstüne ýüklemek halatlary göz önünde tutulyp bilner.

384-nji madda. Ýüküň ýitirilmegi, kem gelmegi we zaýаланmagy üçin awtotransport guramasynyň jogapkärçiliginiň möçberi

Awtomobil transporty bilen ýük ýa-da bagaž daşalan mahalynda ýetirilen zyýan üçin ýük daşajy berýär (awtotransport guramasy) şu aşakdaky ýaly jogap berýär:

- 1) ýük we bagaž ýitirilen ýa-da kem gelen mahalynda - ýitirilen ýa-da kem gelen ýüküň we bagažyň gymmaty möçberinde;
- 2) ýük ýa-da bagaž zaýаланan mahalynda - onuň gymmatynyň aşak düşen derejesindäki summa möçberinde;
- 3) bahasy yglan edilip, daşamak üçin tabşyrylan ýük ýa-da bagaž ýitirilen mahalynda – ýüküň ýa-da bagažyň yglan edilen gymmaty möçberinde eger şol yglan edilen bahanyň olaryň öz hakyky gymmatyndan pesdigi subut edilmese şeýle edilýär.

Eger ýüküň ýa-da bagažyň awtotransport guramasynyň jogapkärçiliginde zaýаланmagy netijesinde (şu Kodeksiň 383-nji maddasy) şol ýüküň ýa-da bagažyň hili ýüküň, bagažyň gös-göni ulanylmaly maksatlary üçin peýdalanyp bolmajak derejede üýtgän bolsa, onda ýüki ýa-da bagažy alyjy ondan ýüz döndermäge we ýitirilen ýüküň, bagažyň öweziniň dolunmagyny talap etmäge haklydyr.

Eger ýitirilenligi ýa-da kem gelenligi üçin awtotransport guramasy tarapyndan degişli töleg tölenen ýük ýa-da bagaž soň tapylsa, onda ýük alyjy (ýük iberiji) ýüküň ýitirilenligi ýa-da kem gelenligi üçin alnan puly yzyna gaýtaryp bermek bilen şol ýüküň ýa-da bagažyň özüne berilmegini talap etmäge haklydyr.

385-nji madda. Ýük daşamak barada pretenziýalar we hak islegleri

Ýük daşajja ýük daşamakdan gelip çykýan hak islegini bildirmezden öň, oňa hökman pretenziýa bildirilmelidir.

Pretenziýalar alty aýyň içinde, jerime we baýrak tölemek hakyndaky pretenziýalar bolsa 45 günün içinde bildirilip bilner.

Ýük daşajjy bildirilen pretenziýa üç aýyň içinde garamaga we onuň kanagatlandyrylanlygy ýa-da kanagatlandyrylmanlygy hakynda pretenziýa bildirijä habar bermäge borçludyr, transportuň dürli görnüşleri bilen ýük daşajjylar tarapyndan bir dokument boýunça amala aşyrylýan ýük daşajyş baradaky pretenziýalar boýunça bolsa alty aýyň içinde we jerimäniň ýa-da baýragyň tölenmegi hakyndaky pretenziýa boýunça 45 günün içinde garamaga we habar bermäge borçludyr.

Eger pretenziýa nämakul görülen bolsa ýa-da şu maddada bellenen möhletde jogap alynmadyk bolsa, hak islegini bildirmek üçin pretenziýa bildirijä jogabyň gowşan gününden ýa-da jogap üçin bellenen möhletiň geçen gününden başlap iki aý wagt berilýär.

Ýük daşajjynyň ýük daşamakdan gelip çykýan hak isleglerini ýüki berijilere, ýük alyjylara ýa-da ýolagçylara bildirmegi üçin alty aý möhlet bellenilýär.

Daşary ýurt gatnawynda ýük daşamak bilen baglanyşykly jedeller boýunça hak islegini bildirmek wagtynyň möhletleri we hak islegini bildirmegiň tertibi transport ustawlary (kodeksleri) ýa-da halkara şertnamalary bilen bellenilýär.

366-njy madda. Ýolagçynyň ölmegine sebäp bolanlygy ýa-da saglygyna şikes ýetirenligi üçin ýolagçy gatnadyjynyň jogapkerçiligi

Eger kanunda ýokarlandyrylan jogapkärçilik göz önünde tutulmadyk bolsa, ýolagçynyň ölmegine sebäp bolanlygy ýa-da saglygyna şikes ýetirilenligi üçin ýolagçy gatnadyjynyň jogapkärçiligi şu Kodeksiň 41-nji babynyň kadalary boýunça kesgitlenilýär.

34-nji bab. DÖWLET STRAHOWANIÝESI

387-nji madda. Strahowaniýäniň görnüşleri

Döwlet strahowaniýesi hökmany we meýletin strahowaniýe formasynda amala aşyrylýar.

388-nji madda. Hökmany strahowaniýe

Kanunda görkezilen emläk şol kanunda bellenen şertlerde hökmany strahowaniýelenilmäge degişlidir.

Hökmany strahowaniýe boýunça strahowaniýe guramasy kanunda göz önünde tutulan waka (strahowaniýe wakasy) bolan mahalynda strahowaniýe etdirijä ýa-da strahowaniýe edilen emlägiň eýesi bolup durýan başga adama onuň çeken zyýanyny, emläk doly berbat bolan mahalynda - strahowaniýe üpjünçiliginiň doly summasyny, kem-käsleýin zaýаланan mahalynda bolsa - strahowaniýe üpjünçiliginiň degişli bölegi möçberindäki summany töleýär. Strahowaniýe etdiriji bellenen strahowaniýe töleglerini tölemäge borçludyr. Hökmany şahsy strahowaniýäniň görnüşleri SSR Soýuzynyň kanunlary bilen bellenilýär.

389-njy madda. Meýletin strahowaniýe şertnamasy

Meýletin strahowaniýe şertnamasy boýunça strahowaniýe guramasy şertnamada görkezilen waka (strahowaniýe wakasy) bolan mahalynda:

emlak strahowaniýesi boýunça - strahowaniýe etdirijä ýa-da şertnama kimiň peýdasyna baglaşylan bolsa, şol adama çekilen zyýany şertnama boýunça şertleşilen summanyň (strahowaniýe summasynyň) çäklerinde tölemegi (strahowaniýe puluny tölemegi), emlak doly gymmaty boýunça strahowaniýelenilmedik bolsa - çekilen zyýanyň degişli bölegini tölemegini borç edinýär, eger strahowaniýe kadalary boýunça başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, şeýle edilýär;

şahsy strahowaniýe boýunça - strahowaniýe etdirijä ýa-da şertnama kimiň peýdasyna baglaşylan bolsa, şol adama şertnama boýunça şertleşilen strahowaniýe summasynyň, ýagny döwletiň sosial strahowaniýe, sosial üpjünçilik boýunça oňa düşýän summalara we ýetirilen zeleti tölemek tertibinde oňa düşýän summalara garamazdan, strahowaniýe summasyny tölemegi borç edinýär.

Strahowaniýe etdiriji şertnama boýunça bellenen strahowaniýe töleglerini tölemegi borç edinýär.

390-njy madda. Strahowaniýe etdirijiniň ýetirilen zyýan üçin jogapkär adam baradaky hukuklarynyň strahowaniýe guramasyna geçmegi

Strahowaniýe etdirijiniň (ýa-da strahowaniýe puluny alan başga adamyň) ýetirilen zyýan üçin jogapkär adamdan talap etmek hukugy şol summanyň çäklerinde emlak strahowaniýesi boýunça strahowaniýe puluny tolöp strahowaniýe guramasyna geçýär.

391-nji madda. Strahowaniýelemek kadalary

Strahowaniýelemek kadalary SSSR Ministrler Soweti tarapyndan belleniýän tertipde tassyklanylýar.

35-nji bab. HASAPLAŞYK WE KREDIT GATNAŞYKLARY

392-nji madda. Guramalaryň arasyndaky hasaplaşyklar

Döwlet guramalarynyň, kolhozlaryň, beýleki kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasyndaky borçnamalar boýunça tölegler kanuna laýyklykda şol görkezilen guramalaryň pul serişdeleri saklanylýan kredit edaralary arkaly nagt dal hasaplaşyklar tertibinde geçirilýär. Hasaplaşyklaryň tertibi we formalary SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Döwlet guramalarynyň, kolhozlaryň hem-de beýleki kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň arasynda nagt pul hasaplaşyklaryna SSR Soýuzynyň kanunlarynda belleniýän halatlarda we çäklerde ýol berilýär.

393-nji madda. Guramalaryň kredit edaralaryndaky sçýotlarynda saklanylýan pul serişdelerine ygtyýar etmek

Guramalar kredit edaralaryndaky sçýotlarynda saklanylýan pul serişdelerine şol serişdeleriň niýetlenilen maksatlaryna laýyklykda ygtyýar edýärler.

(Üçünji bölek). Guramanyň kredit edarasyndaky sçýotunda saklanylýan serişdeleriň şol gurama bilen razylaşylan hasapdan öçürilmegine diňe SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda ýol berilýär.

Prenziýalar kanagatlandyrylan mahalynda SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenen nobatlylyk berjaý edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden

394-nji madda. Guramalara kredit bermek

Döwlet guramalaryna, kolhozlara hem-de beýleki kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna kredit bermek işi tassyklanan planlar esasynda SSR Soýuzynyň kanunlary bilen bellenen tertipde SSSR Döwlet banky we SSSR-iň beýleki banklary tarapyndan belli maksatlar bilen möhletli ssudalaryň berilmegi arkaly geçirilýär.

Bir guramanyň beýleki gurama natura ýa-da pul formasynda kredit bermegine, şol sanda awans bermegine hem diňe SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenen halatlarda ýol berilýär.

Önümçilik kömegi berlen wagtynda bir kolhozyň beýleki kolhoza kredit bermeginiň şertleri we tertibi Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň karary bilen belleniýär.

395-nji madda. Graždanlara banklaryň berýän ssudalary

SSSR-iň banklary graždanlara ssudalary SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýän halatlarda we tertipde berýärler.

396-njy madda. Graždanlaryň kredit edaralaryndaky goýumlary

Graždanlar pul serişdelerini döwlet zähmet amanat kassalarynda we beýleki kredit edaralarynda saklap bilerler, goýumlara ygtyýar edip bilerler, goýumlar boýunça presentler ýa-da utuşlar görnüşinde girdeji alyp bilerler, kredit edaralarynyň ustawlaryna we bellenen tertipde çykarylan kadalara laýyklykda nagt däl hasaplaşyklar geçirip bilerler.

Goýumlaryň gizlinligini, olaryň aman saklanmagyny we goýumçynyň ilkinji talaby boýunça olaryň berilmegini döwlet kepillendirýär.

Döwlet zähmet amanat kassalaryna beýleki kredit edaralaryna tabşyrylan goýumlara ygtyýar etmegiň tertibi şolaryň ustawlary bilen hem-de şu maddanyň birinji böleginde görkezilen kadalar bilen kesgitlenilýär.

Jenayät işinden gelip çykýan graždan hak islegini kanagatlandyran sud hökumi ýa-da çözgüdi esasynda ýa-da aliment töletmek hakyndaky hak islegi boýunça (tölegi tutup almak üçin gzanjy ýa-da başga emlägi bolmadyk mahalynda) ýa-da är-aýalyň bilelikdäki emlägi bolup duran goýumy paýlaşmak hakyndaky hak islegi boýunça suduň çözgüdi esasynda tölegler graždanlaryň döwlet zähmet amanat kassalaryndaky we SSSR Döwlet bankyndaky goýumlaryndan tutulyp alnyp bilner. Graždanlaryň şol kredit edaralaryndaky goýumlary kanuny güýje giren höküm esasynda ýa-da emlägi konfiskasiýalamak hakynda kanuna laýyklykda çykarylan karar esasynda konfiskasiýalanyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda).

36-njy bap. TABŞYRYK

397-nji madda. Tabşyryk şertnamasy

Tabşyryk şertnamasy boýunça bir tarap (ynanylyjy) beýleki tarapyň (ynanyjynyň) adyndan we şonuň hasabyna belli bir ýuridiki hereketi amala aşyrmagy borç edinýär.

Eger kanunda ýa-da şertnamada pul tölemek göz önünde tutulan bolsa, onda ynanyjy ynanylyja pul tölemäge borçludur.

398-nji madda. Tabşyrygy ynanyjynyň görkezmelerine laýyklykda ýerine ýetirmek

Ynanylyjy özüne berlen tabşyrygy ynanyjynyň görkezmelerine laýyklykda ýerine ýetirmäge borçludyr.

Eger işiň ýagdaýlaryna görä, görkezmeden çykmaklyk ynanyjynyň bähbitleri üçin zerur bolsa we ynanylyjy muny ynanyjydan öňünden soraşyp bilmedik bolsa ýa-da özüniň soragyna öz wagtynda jogap alyp bilmedik bolsa, onda ynanylyjynyň şol görkezmelerden çykmaga haky bardyr.

Şeýle halatda ynanylyjy görkezmeden çykandygy hakynda habar bermek mümkin bolan badyna ol hakda ynanyja habar bermäge borçludyr.

399-njy madda. Tabşyrygy ynanylyjynyň hut özüniň ýerine ýetirmegi

Özüne berlen tabşyrygy ynanylyjynyň hut özi ýerine ýetirmelidir.

Ol tabşyrygy ýerine ýetirmegi diňe şu Kodeksiň 68-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda başga adama (oruntutaryna) tabşyrmaga haklydyr.

Şunuň ýaly halatlarda ynanylyjy özüniň diňe saýlap alan oruntutary üçin jogap berýär.

Ynanylyjynyň saýlap alan oruntutaryny ynanyjynyň kabul etmezlige haky bardyr.

400-nji madda. Ynanylyjynyň borçlary

Ynanylyjy şu aşakdakylara borçludyr:

- 1) ynanyjynyň talap etmegi boýunça tabşyrygyň ýerine ýetirilişiniň barşy baradaky ähli maglumatlary oňa habar bermäge;
- 2) tabşyryk erine etirilenden soň haýal etmän ynanyja hasabat bermäge, eger tabşyrygyň häsiýetine görä subutlaýjy dokumentler talap edilýän bolsa, hasabatynyň ýany bilen şol dokumentleri hem i bermäge;
- 3) tabşyrygyň ýerine ýetirilmegi bilen baglanyşyklylykda alnan ähli zatlary haýal etmän ynanyja bermäge;
- 4) eger ynanylyjynyň betniýeti ýa-da seresapsyzlygy netijesinde ynanyja zyýan etirilen bolsa, şol zyýany tölemäge.

401-nji madda. Ynanyjynyň borçlary

Ynanyjy şertnama laýyklykda ynanylyjynyň ýerine ýetiren ähli zadyny ondan haýal etmän kabul etmäge borçludyr.

Eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, ynanyjy şu aşakdakylara hem borçludyr:

- 1) tabşyrygy ýerine ýetirmek üçin zerur bolan serişdeler bilen ynanylyjyny üpjün etmäge;
- 2) tabşyrygy ýerine ýetirmek üçin zerur bolan hakykat ýüzündäki harajatlary ynanylyja tölemäge;
- 3) eger pul tölemek göz önünde tutulan bolsa (şu Kodeksiň 397-nji maddasy) tabşyryk ýerine ýetirilenden soň, ynanylyja pul tölemäge.

402-nji madda. Şertnamany ýatyrmak

Tabşyryk şertnamasy, borçnamalary ýatyrmagyň umumy esaslaryndan başga-da şu aşakdakylar netijesinde ýatyrylýar:

- 1) şertnamany ynanyjynyň ýatyrmagy netijesinde;

2) ynanylyjynyň ýüz döndermegi netijesinde;

3) şertnama gatnaşýan graždanyň ölmegi, onuň kämillik ukyby ýok diýlip, kämillik ukyby çäkli diýlip, nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilmegi ýa-da onuň ölen diýlip yglan edilmegi netijesinde;

4) taraplaryň biri bolup durýan ýuridiki tarapyň ýatyrylmagy netijesinde.

Ynanyjynyň tabşyrygy ýatarmaga, ynanylyjynyň bolsa ondan ýüz döndermäge islän wagty haky bardyr. Şu hukukdan ýüz döndermek hakyndaky ylalaşyk hakyky däldir.

Ynanyjynyň öz bähbitlerini başga hili üpjün etmäge mümkinçiligi bolmadyk şertlerde ynanylyjy şertnamadan ýüz dönderse, onda ynanylyjy şertnamanyň ýatyrylmagy netijesinde ýetirilen zyýany tölemäge borçludyr.

403-nji madda. Kem-käsleýin ýerine ýetirilen şertnamany ýatarmagyň netijeleri

Eger tabşyryk şertnamasy tabşyryk doly ýerine ýetirilmeginden öň ýatyrylan bolsa, onda ynanyja, ynanylyjynyň tabşyrygy ýerine ýetiren mahalynda çeken harajatlaryny oňa tölemäge, ynanylyja pul tölenilmeli mahalynda bolsa, onuň ýerine ýetiren işine laýyk möçberde oňa pul tölemäge borçludyr. Bu kada tabşyrygyň ýatyrylmagyny ynanylyjynyň bilenden ýa-da bilmeli bolandan soň ýerine ýetirmegi barada ulanylmaýar.

404-nji madda. Ynanylyjynyň mirasdarlarynyň borçlary

Ynanylyjy ölen mahalynda onuň mirasdarlary tabşyryk şertnamasynyň ýatyrylmagy hakynda ynanyja habar bermäge hem-de ynanyjynyň emgäginini goramak üçin zerur çäreleri görmäge borçludylar.

Ynanylyjy tarap bolan ýuridiki tarapy ýatyranyň üstüne hem şolar ýaly borçlar ýüklenilýär.

37-nji bab. Komissiýa

405-nji madda. Komissiýa şertnamasy

Komissiýa şertnamasy boýunça bir tarap (komissioner) beýleki tarapyň (komitentiň) tabşyrmagy boýunça oz adyndan, komitentiň hasabyna bir ýa-da birnäçe geleşigi hak almak arkaly amala aşyrmagy borç edinýär.

Oba hojalyk önümlerini satmak baradaky komissiýa şertnamasy boýunça kolhoz (komitent) özüniň döwlet oba hojalyk önümini satmak baradaky borçnamalaryny ýerine ýetirenden soň galan artykmaç oba hojalyk önümlerini komission esaslarda satmagy alyjylar kooperasiýasynyň guramasyna (komissionere) tabşyrýar.

Komission magazinler köp sarp edilýän täze we ulanylan predmetleri hem-de öý güzerany predmetlerini, çeper önümleri, praktiki sungat önümlerini, antikwar zatlary bölek söwda tertibinde satmak üçin komissiýa şertnamalaryny baglaşýarlar, ýöne welin komission magazinleriň zatlary kabul etmeginiň we satmagynyň tertibi hakynda Türkmenistan SSR Söwda ministrligi tarapyndan tassyklanylýan kadalar boýunça kabul etmek gadagan edilýän predmetler muňa girmeýär.

406-njy madda. Şertnamanyň formasy

Komissiýa şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmalydyr (şu Kodeksiň 46-njy maddasy). Oba hojalyk önümlerini satmak baradaky komissiýa şertnamasy önümi kabul edýän alyjylar kooperasiýasynyň guramasy tarapyndan kolhoza nakladnoý berilmegi arkaly

baglaşylyp bilner.

Şertnamada (nakladnoýda) önümleriň ady, olaryň kabul edilen wagty, önümleriň kim tarapyndan tabşyrylandygy, olaryň mukdary we hili, şonuň ýaly-da taraplaryň ylalaşmagy bilen belgilenýän satuw bahasy hem-de hasaplaşygyň möhletleri görkezilýär.

407-nji madda. Üçünji tarap bilen baglaşylan geleşikler boýunça komissioneriň hukuklary we borçlary

Komissioneriň üçünji tarap bilen baglaşan geleşigi boýunça komissioner hukuklara eýe bolýar we borçly bolýar, geleşikde komitentiň adynyň görkezilendigine ýa-da şu geleşik ýerine ýetirilenden soň onuň üçünji tarap bilen gös-göni gatnaşyga girişenligine garamazdan, şeýle bolýar.

408-nji madda. Komitentiň eýeçilik hukugy

Komitentden komissionere gowşan emläk ýa-da komitentiň hasabyna komissioneriň edinen emlägi komissioneriň eýeçiligi bolup durýar.

409-njy madda. Komission tabşyrygy ýerine ýetirmek

Komissioner öz üstüne alan tabşyrygyny komitent üçin has peýdaly bolan şertlerde ýerine ýetirmäge borçludur.

Eger komissioner komitentiň görkezen şertlerinden has peýdaly şertlerde geleşik baglaşsa, onda komissiýa şertnamasynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, ähli peýda komitentiň haýryna geçýär.

Komission tertipde satmak üçin kolhozdan oba hojalyk önümlerini kabul eden alyjylar kooperasiýasynyň guramasy, şol önümleri öz iş alyp barýan sebitindäki çäklerinden daşarda satmak zerurlygy ýüze çykan mahalynda, beýleki alyjylar kooperasiýasynyň guramasy bilen tirkeşikli komissiýa şertnamasyny baglaşmaga haklydyr.

Komission tertipde satmak üçin oba hojalyk önümlerini kabul eden alyjylar kooperasiýasynyň guramasy SSR Soýuzynyň kanunlarynda belgilenen çäklerde kolhoza awans berýär.

410-njy madda. Komitentiň görkezmelerinden çykylmagy

Komissioner şu Kodeksiň 398-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda komitentiň görkezmelerinden çykмага haklydyr.

Komissioner emlägi komitentiň bellän bahasyndan aşak bahadan satan mahalynda, ol şol tapawudy komitente tölemäge borçludur, eger ol emlägi belgilenen bahadan satmak mümkinçiliginiň bolmanlygyny we emlägiň aşak bahadan satylmagynyň has köp zyýan çekilmeginiň önüni alanlygyny subut edip bilmese şeýle etmelidir.

Eger komissioner emlägi komitentiň bellän bahasyndan ýokary bahadan alan bolsa, komitent bolsa şol bahadan satyn alynjak emlägi kabul etmek islemeýän bolsa, onda komitent üçünji tarap bilen geleşik baglaşylmagy hakynda habar alan badyna bu barada komissionere habar etmäge borçludur.

Eger şeýle etmese, satyn alnan emläk komitent tarapyndan kabul edilen diýlip hasap edilýär. Eger komissioner bahalardaky tapawudy öz hasabyna kabul edýänligi barada komitente habar berse, komitentiň öz hasabyna baglaşylan geleşikden ýüz döndermäge haky ýokdur.

411-nji madda. Komissioner tarapyndan satylan zatlaryň bahasy

Komission magazin kabul eden zatlarynyň satuw bahasy, şol zatlaryň könelme derejesiniň nähilidigine garamazdan, komitent tarapyndan kesgitlenilýär.

Antikwar we seýrek tapylýan zatlaryň hem-de sungat eserleriniň satuw bahasy komission magazin tarapyndan ýörite nyrh bilen kesgitlenilýär.

Möhletinde satylmadyk zatlaryň bahasy arzanladylyp bilner. Zatlaryň bahasy bellenen kadalara laýyklykda üýtgedilýär.

Komission esaslarda satmak üçin alyjylar kooperasiýasynyň guramasy tarapyndan kolhozlarda kabul edilen artykmaç oba hojalyk önümleriniň satuw bahasy taraplaryň ylalaşmagy bilen kesgitlenilýär.

(1991-nji ýylyň 12-nji noýabrynda kabul edilen Türkmenistanyň kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., № 16, 171-nji madda).

412-nji madda. Komissioneriň üçünji tarap bilen baglaşan geleşigini ýerine ýetirmegi

Komissioner özüniň üçünji tarap bilen baglaşan geleşiginden gelip çykýan ähli borçlary ýerine ýetirmelidir hem-de ähli hukuklary amala aşyrmalydyr.

Komitentiň hasabyna özüniň üçünji tarap bilen baglaşan geleşigini üçünji tarapyň ýerine ýetirmegi üçin komissioner komitentiň önünde jogap bermeyär, ýöne welin şol geleşigi üçünji tarapyň ýerine ýetirmegi üçin bolan kepilligi komissioneriň öz üstüne alýan (delkredere) halatlary muňa girmeyär.

Komissioneriň üçünji tarap bilen baglaşan geleşigini üçünji tarap bozan mahalynda, komissioner bu hakda derrew komitente habar etmäge, zerur subutnamalary toplamaga we üpjün etmäge borçludur.

Komissioneriň üçünji tarap bilen baglaşan geleşigini üçünji tarapyň bozanlygy hakynda habar edilen komitent şol geleşik boýuna komissioneriň üçünji tarap baradaky talaplarynyň özüne berilmegini talap etmäge haklydyr.

413-nji madda. Komitentiň emlägini abat saklamak barada komissioneriň jogapkärçiligi

Komitentiň komissionerde saklanylýan emläginiň ýitirililenligi ýa-da zaýаланanlygy üçin komissioner komitentiň önünde jogap berýär, eger emlägiň öz günäsi bilen ýitmänligini ýa-da zaýаланmanlygyny subut edip bilmese şeýle edýär.

Eger komitent tarapyndan iberilen ýa-da komitent üçin komissionere gelip gowşan emlägi komissioner kabul eden mahalynda şol emlägiň zaýаланan ýeri ýüze çyksa, ýa-da şol emläk kem gelse, bulary bolsa daşyndan seredilende bilmek mümkin bolsa, şonuň ýaly-da komitentiň komissionerdäki emlägine kimdir biri tarapyndan zyýan ýetirilen mahalynda, komissioner komitentiň hukuklaryny goramak üçin çäreler görmäge, zerur subutnamalary toplamaga hem-de şolaryň hemmesi barada derrew komitente habar bermäge borçludur.

Komitentiň emlägini saklaýan komissioner şol emlägi strahowaniýe etdirmedik bolsa, onda munuň üçin ol diňe şeýle halatda, ýagny komitent şol emlägi strahowaniýe etdirmegi tabşyran ýa-da kanuna görä ony strahowaniýelemek hökman bolan halatynda jogap berýär.

414-nji madda. Komissioneriň hasabaty

Tabşyryk ýerine ýetirilenden soň komissioner komitente hasabat bermäge we ýerine ýetirilen tabşyryk boýunça alnan ähli zady oňa bermäge, şonuň ýaly-da komissioneriň üçünji tarap bilen baglaşan geleşiginden şol üçünji tarap barada gelip çykýan ähli

hukuklary komitentiň talap etmegi boýunça oňa bermäge borçludyr.

Eger komitentiň hasabat barada närazyçylygy bar bolsa, ol şol hakda hasabatly alan gününden başlap üç aýyň içinde komissionere habar bermäge borçludyr. Eger ol habar bermese, onda hasabat, eger başga ylalaşyk bolmasa, kabul edilen diýlip hasap edilýär. Oba hojalyk önümlerini satmakdan düşen pul şertnamada göz önünde tutulan möhletlerde kolhoza tölenmelidir, şunda berlen awans, bellenen komission hak we komissioneriň komitentiň hasabyna çykaran çykdajylary alnyp galynýar. Komissiýa kabul edilen oba hojalyk önümleri üçin gutarnykly hasaplaşyk işi şol önümler satylandan soň üç günden gijä galman geçirilýär.

Tirkeşikli komissiýa şertnamasy baglaşylan mahalynda (şu Kodeksiň 409-njy maddasy) awans bermek we gutarnykly hasaplaşyk işi kolhozyň islegi boýunça komissioner tarapyndan ýa-da tirkeşikli komissioner tarapyndan geçirilýär.

Komitente komission magazin tarapyndan tölenmeli pul, zatlar satylandan soň üç günden gijä galman tölenilýär, şunda magazine berilmeli komission hak alnyp galynýar.

415-nji madda. Tabşyrygyň ýerine ýetirilmegini komitentiň kabul etmegi

Komitent şu aşakdakylara borçludyr:

- 1) tabşyryk boýunça ýerine ýetirilen ähli zady komissionerden kabul etmäge;
- 2) özi üçin komissioneriň satyn alan emlägini gözden geçirmäge hem-de şol emläkde tapylan kemçilikler hakynda derrew komissionere habar bermäge;
- 3) tabşyrygy ýerine ýetirmek boýunça üçünji tarapyň önünde öz üstüne alan borçnamalaryndan komissioneri boşatmaga.

416-njy madda. Komission hak

Tabşyryk ýerine ýetirilenden soň komissioner komitentden hak almaga haklydyr. Eger komissioner geleşigi üçünji tarapyň ýerine ýetirmegi üçin öz üstüne kepillik alan bolsa (şu Kodeksiň 412-nji maddasy), onda şol kepillik üçin komissioner komitentden aýratyn hak alýar.

Komission hakyň, sonuň ýaly-da kepillik (delkredere) üçin hakyň möçberi, eger kanunda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, taraplaryň ylalaşmagy bilen kesgitlenilýär.

Daşary söwda baradaky komissiýa şertnamalaryndan başga, ähli komission şertnamalar boýunça komitentiň bellän bahasy bilen komissioneriň has peýdaly baha boýunça baglaşan geleşiginiň arasyndaky tapawut görnüşinde ýa-da şol tapawudyň belli bir bölegi görnüşinde komission haky we delkredere üçin haky kesgitlemek gadagan edilýär.

417-nji madda. Tabşyrygy ýerine ýetirmek baradaky çykdajylary tölemek

Komitent komission hak tölemekden, degişli halatlarda bolsa kepillik (delkredere) üçin hem hak tölemekden başga-da komissioneriň tabşyrygy ýerine ýetirmek barada harçlan summasyny oňa tölemäge borçludyr.

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat bellenilmedik bolsa, komitentiň komissionerdäki emläginiň saklanylmagy üçin çykdajylary töletmäge komissioneriň haky ýokdur.

Komissiýa tabşyrylýan oba hojalyk önümlerini satmak üçin şertnamada görkezilen ýere eltmek baradaky ähli çykdajylar, eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, komitentiň hasabyna geçirilýär.

418-nji madda. Komissioneriň özüne berilmeli puly alyp galmagy

Komissioner komissiýa şertnamasy boýunça özüne berilmeli puly komitentiň hasabyna özüne düşen ähli puldan alyp galmaga haklydyr.

419-njy madda. Komitent ölendän ýa-da ýuridiki tarap - komitent ýatyrylandan soň komissioneriň tabşyrygy ýerine ýetirmegi

Komitent ölen mahalynda, ol kämillik ukyby ýok diýlip, kämillik ukyby çäkli diýlip, ol nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilen mahalynda, şonuň ýaly-da komitent hökmünde çykyş edýän ýuridiki tarap ýatyrylan mahalynda, komissioner özüne berlen, tabşyrygy ýerine ýetirmegi tä komitentiň hukuk kabul edijilerinden ýa-da wekillerinden degişli görkezmeler alýança dowam etdirmäge borçludyr.

420-nji madda. Komissioneriň tabşyrygy ýerine ýetirmekden ýüz döndermegi

Eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, komissioneriň öz kabul eden tabşyrygyny ýerine ýetirmekden ýüz döndermäge haky ýokdur, ýöne welin tabşyrygy ýerine ýetirmegiň mümkin däldegi ýa-da komitent tarapyndan komissiýa şertnamasynyň bozulmagy sebäpli ýüz dönderilen halatlar muňa girmeýär.

Komissioner özüniň tabşyrygy ýerine ýetirmekden ýüz dönderýändigini hakynda komitente ýazmaça habar bermelidir. Komissiýa şertnamasy tabşyrygy ýerine ýetirmekden özüniň ýüz dönderýänligi hakynda komissioneriň habaryny komitentiň alan gününden başlap iki hepdeň dowamynda güýjünde galýar.

Eger komissiýa şertnamasynyň komitent tarapyndan bozulmagy netijesinde komissioner kabul eden tabşyrygyny ýerine ýetirmekden ýüz dönderse, onda komissioneriň çykaran çykdajylarynyň tölenmegini talap etmäge-de, komission haky almaga-da haky bardyr.

421-nji madda. Komissioner tabşyrygy ýerine ýetirmekden ýüz dönderenden soň komitentiň emlägine ygtyýar etmek

Komitent komissioneriň tabşyrygy ýerine ýetirmekden ýüz dönderýänligi hakyndaky habary alandan soň, şol habary alan gününden başlap bir aýyň dowamynda komitent özüniň komissionerdäki emlägine ygtyýar etmäge borçludyr. Komitent komissionere berlen tabşyrygy özi ýatyrman mahalynda hem (şu Kodeksiň 422-nji maddasy) komitentiň üstüne şolar ýaly borç ýüklenýär.

Eger komitent özüniň komissionerdäki emlägine görkezilen möhletde ygtyýar etmese, onda komissioner şol emlägi komitentiň hasabyna saklamak üçin tabşyrmaga ýa-da özüniň komitent baradaky talaplaryny ödemek maksady bilen, şol emlägi komitent üçin mümkin bolan has peýdaly bahadan satmaga haklydyr.

422-nji madda. Tabşyrygyň komitent tarapyndan ýatyrylmagy

Eger komitent özüniň komissionere beren tabşyrygyny komissioneriň üçünji taraplar bilen degişli geleşikleri baglaşmagyndan öň tutuşlaýyn ýa-da kem-käsleýin ýatyrsa, onda komitent tabşyrygy ýatyrmagyndan öň komissioneriň baglaşan geleşikleri üçin komissionere komission hak tölemäge, şonuň ýaly-da tabşyryk ýatyrylmazyndan öň komissioneriň çykaran çykdajylaryny oňa tölemäge borçludyr.

Graždan satmak üçin özüniň komission magazine tabşyran we entek satylmadyk zadynyň gaýtarylyp berilmegini islän wagty talap etmäge haklydyr, şunda graždan zadyny

saklanylmagy üçin stawkalar boýunça bellenen çykdajylary tölemelidir.

38-nji bab. EMLÄGI SAKLAMAK

423-nji madda. Emlägi saklamak şertnamasy

Emlägi saklamak şertnamasy boýunça bir tarap (emlägi saklaýjy) özüne beýleki tarapyň beren emlägini saklamagy hem-de şol emlägi abat ýagdaýda gaýtaryp bermegi borç edinýär.

Sosialistik guramalaryň arasynda emlägi saklamak şertnamasynda beýleki tarapyň emlägi saklaýja berjek emlägini onuň saklamak üçin kabul etmek borjy hem göz önünde tutulyp bilner.

Eger kanunda ýa-da şertnamada başga zat bellenilmedik bolsa emlägi saklamak şertnamasy mugt amala aşyrylýar.

424-nji madda. Şertnamanyň formasy

Emlägi saklamak şertnamasynda taraplaryň ikisi ýa-da biri graždan bolup, tabşyrylýan emlägiň bolsa gymmaty ýüz manatdan köp bolan mahalynda, şonuň ýaly şertnama ýazmaça formada (şu Kodeksiň 46-njy maddasy) baglaşylmalydyr, zatlary gysga wagtlaýyn saklamak üçin edaralaryň, kärhanalaryň we guramalaryň garderoblaryna tabşyryp munuň üçin emlägi saklaýjy tarapyndan nomer ýa-da žeton berilýän halatlar muňa girmeyär.

Saklamak üçin kabul edilen zatlaryň we emlägi saklaýjynyň gaýtaryp berýän zatlarynyň meňzeşligi hakynda jedel ýüze çykan mahalynda şaýatlaryň görkezişleriniň bolmagyna ýol berilýär.

Adatdan daşary ýagdaýlara görä (ýangyç, suw joşguny we ş. m.) zatlaryň saklamak üçin tabşyrylmagy, saklamak üçin tabşyrylan şol zatlaryň gymmatyna garamazdan, şaýatlaryň görkezişleri arkaly subut edilip bilner.

425-nji madda. Taraplaryň biriniň talap etmegi boýunça emlägi saklamak şertnamasyny ýatyrmak

Zatlaryny saklamak üçin tabşyran adam, emlägi saklaýjydan şol zatlary islän wagty talap etmäge haklydyr.

Eger zatlar talap edip alyş möhleti bilen ýa-da möhleti görkezilmezden saklamak üçin tabşyrylan bolsa, onda emlägi saklaýjynyň şertnamadan islän wagty ýüz dendermäge haky bardyr, ýöne welin ol emlägi saklamak üçin tabşyran adama onuň şol ýagdaýlarda emlägi yzyna kabul edip almagy üçin ýeterlik möhlet bermäge borçludur.

426-njy madda. Emlägi saklaýjynyň borçlar

Emlägi saklaýjy emlägiň abat saklanmagy üçin şertnamada göz önünde tutulan ýa-da zerur bolan ähli çäreleri görmäge borçludur.

Graždanlaryň arasynda emlägi saklamak barada mugt baglaşylan şertnama boýunça emlägi saklaýjy saklamak üçin özüne berlen emläk hakynda hut öz emlägi ýaly alada etmäge borçludur.

Eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, emlägi saklaýjynyň özüne saklamak üçin berlen emlägi peýdalanmaga haky ýokdur.

427-nji madda. Emlägi saklaýja hak tölemek we onuň çykdaýjalaryny tölemek

Emlägi saklamak barada mugt baglaşylan şertnama boýunça (şu Kodeksiň 423-nji maddasy) emlägi saklaýja tölenýän hakyň möçberi bellenen tertipde tassyklanylýan taksalar, stawkalar, tarifler bilen, şolar bolmadyk mahalynda bolsa - taraplaryň ylalaşmagy bilen kesgitlenilýär.

Emläk mugt saklanylýan mahalynda emlägi saklamaga tabşyran adam emlägiň saklanylmagy üçin zerur bolan çykdaýjalary emlägi saklaýja tölemäge borçludyr.

428-nji madda. Emlägiň ýitirilmegi, kem gelmegi we zaýalanmagy üçin emlägi saklaýjynyň jogapkärçiligi

Eger emläk önüni alyp bolmajak güýç zerarly ýitirilen, kem gelen we zaýаланan bolsa, onda öz işine görä emlägi saklamak baradaky operasiýalary amala aşyran gurama şonuň üçin jogapkärçilikden boşadylýar.

Eger emlägi saklamagyň şertnamada göz önünde tutulan möhleti ýa-da şu Kodeksiň 425-nji maddasyndaky tertipde emlägi saklaýjynyň görkezilen möhleti gutarandan soň, emlägi saklamak üçin tabşyran adam emlägi almasa, onda emlägi saklaýjydan özüniň diňe bet niýeti ýa-da gödek seresapsyzlygy bilen şol emlägiň ýitirilenligi, kem gelenligi ýa-da zaýаланanlygy üçin şondan beýläk hem jogap berýär.

429-njy madda. Emlägi saklaýjynyň jogapkärçiliginiň möçberi

Eger kanunda ýa-da şertnamada emlägiň ýitirilmegi, kem gelmegi ýa-da zaýаланmagy netijesinde emlägi saklaýjynyň çekilen zyýany tölemek borjy göz önünde tutulmadyk bolsa, onda emlägi saklaýjy aşakdaky möçberde jogap berýär:

1) emlägiň ýitirilenligi we kem gelenligi üçin ýitirilen ýa-da kem gelen emlägiň gymmaty möçberinde,

2) emlägiň zaýаланanlygy üçin - emlägiň gymmatynyň aşak düşen summasy möçberinde. Eger emläk saklamak üçin tabşyrylan mahalynda şol emläge baha kesilen bolsa we şol baha şertnamada ýa-da emlägi saklaýjy tarapyndan berlen başga bir ýazmaça dokumentde görkezilen bolsa, onda emlägi saklaýjynyň jogapkärçiligi şol kesilen bahanyň summasy bilen çäklendirilýär, eger ýitirilen, kem gelen ýa-da zaýаланan emlägiň hakyky gymmatynyň şol summadan ýokarydygy subut edilmese, şeýle edilýär.

Eger emlägi saklaýjynyň jogapkär ýagdaýynda emlägiň zaýаланmagy netijesinde emlägiň hili ony ilki başky niýetlenilen maksat üçin peýdalanyp bolmaz ýaly derejede üýtgän bolsa, onda emlägi saklamak üçin tabşyran adamyň ondan ýüz döndermäge haky bardyr.

430-njy madda. Myhmanhanalarda, umumy ýaşaýyş jaýlarynda we şuňa meňzeş ýerlerde emlägiň abat saklanmagy barada jogapkärçilik

Myhmanhanalar, dynç alyş öýleri, sanatoriler, umumyýaşaýyş jaýlary hem-de şolara meňzeş guramalar özleriniň zat saklamak üçin bellenen jaýlarynda graždanlaryň emlägiň abat saklanmagy üçin jogap berýärler, hatda puldan we gymmat bahaly baglardan başga şol emläk bu guramalara saklamak üçin aýratyn tabşyrylmadyk bolsa-da jogap berýärler.

431-nji madda. Emlägi yzyna almak möhletleriniň bozulmagynyň netijeleri

Emlägi saklamak üçin tabşyran adam, ony şu Kodeksiň 428-nji maddasynda görkezilen möhletlerde yzyna almaga borçludyr.

Emlägi saklamak üçin tabşyran adam, ony yzyna almakdan boýun gaçyran mahalynda, onda emlägi saklaýjy eger ol graždan bolsa - Türkmenistan SSR Graždan prosessual kodeksinde sud çözgütlerini ýerine ýetirmek üçin göz önünde tutulan tertipde şol emlägiň sud üsti bilen mejburi suratda satylmagyny talap etmäge haklydyr. Eger emlägi saklaýjy sosialistik gurama bolup durýan bolsa, onda talap edilip alynmadyk emlägi satmaklyk şol guramanyň ustawynda (düzgünnamasynda) göz önünde tutulan tertipde amala aşyrylýar. Emlägi satmakdan düşen pul, emlägi saklaýja berilmeli pul berlenden soň emlägi saklamak üçin tabşyran adama berilýär.

432-nji madda. Emlägi saklaýja ýetirilen zyýany tölemek

Emlägin saklamak üçin tabşyran adam şol emlägiň öz häsiýetleri bilen emlägi saklaýja ýetirilen zyýany gölemäge borçludyr, eger emlägi saklaýjy emlägi saklamak üçin kabul edende emlägiň şol häsiýetlerini bilmedik bolsa we bilmeli hem däl bolsa, şeýle edilýär.

433-nji madda. Kysymdaş alamatlary bilen kesgitlenilen zatlar saklamak şertnamasy

Eger şertnamada diňe kysymdaş alamatlary boýunça kesgitlenilen zatlar saklamak üçin tabşyrylan bolsa we başga hili ylalaşyk bolmasa, şol zatlar emlägi saklaýjynyň eýeçiligine ýa-da operatiw dolandyrmagyna geçýär we ol şol zatlary saklamak üçin tabşyran adama şol kysymdaky we hildäki zatlary deň mukdarda ýa-da talaplaryň şertleşen mukdarynda bermäge borçludyr.

434-nji madda. Kanun esasynda emlägi saklamak borçnamasy

Şu Kodeksiň 423-nji maddasynyň, 425-nji maddasynyň birinji böleginiň, 426, 428 - 432-nji maddalarynyň kadalary emlägi saklamak hakda kanun esasynda gelip çykýan gatnaşyklar barada hem degişli suratda ulanylýar.

39-njy bab. BILELEŞIKLI IŞ

435-nji madda. Bileleşikli iş hakyndaky şertnama

Bileleşikli iş hakyndaky şertnama boýunça taraplar umumy hojalyk maksadyna etmek üçin, ýagny kolhozara ýa-da döwlet-kolhoz kärhanasyny ýa edarasyny (ýuridiki tarap bolup durýan guramanyň operatiw dolandyrmagyna berilmeyän kärhanany ýa edarany) gurmak we ulanmak üçin, suw hojalyk desgalaryny we gurluşyklaryny bina etmek, ýollary, sport desgalaryny, mekdepleri, çaga dogrulýan öýleri, ýaşayyş jaýlaryny we şolara meňzeşleri gurmak üçin taraplar bileleşikli hereket etmegi borç edinýärler. Graždanlar diňe özleriniň şahsy durmuş hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin bileleşikli iş hakynda şertnama baglaşyp bilerler. Graždanlar bilen sosialistik guramalaryň arasynda bileleşikli iş hakynda şertnamalar baglaşylmagyna ýol berilmeyär.

436-njy madda. Şertnama gatnaşyjylaryň umumy işlerini ýöretmek

Bileleşikli iş hakyndaky şertnama gatnaşyjylaryň umumy işleri olaryň umumy ylalaşygy boýunça ýöredilýär. Eger şertnama gatnaşyjylar öz aralarynda ylalaşyp, özleriniň bileleşikli işine ýolbaşçylyk etmegi şertnama gagnaşyjylaryň biriniň üstüne ýükleseler, onda şertnama gatnaşyjylaryň

umumy işlerini ýöretmeklik hem şonuň üstüne ýüklenilýär.

Bileleşikli iş hakyndaky şertnama gatnaşyjylaryň umumy işlerini ýöretmeklik özüne tabşyrylan adam, şertnama gatnaşyjylaryň beýlekileri tarapyndan gol çekilen ynanç haty esasynda hereket edýär.

437-nji madda. Şertnama gatnaşyjylaryň umumy emlägi

Şu Kodeksiň 435-nji maddasynda görkezilen maksada etmek üçin bileleşikli iş hakyndaky şertnama gatnaşyjylar pul bilen ýa-da başga emläk bilen ýa-da zähmet goşandy arkaly wznos töleýärler.

Şertnama gatnaşyjylaryň pul ýa-da beýleki emläk wznoslary, şonuň ýaly-da olaryň bileleşikli işi netijesinde döredilen ýa-da edinilen emläk olaryň umumy eýeçiligi bolup durýar.

Bileleşikli iş hakyndaky şertnama gatnaşyjy, şertnama gatnaşyjylaryň beýlekileriniň razyçylygy bolmasa, umumy emläkdäki öz paýyna ygtyýar etmäge haky ýokdur.

438-nji madda. Şertnama gatnaşyjylaryň umumy çykadjylary we zyýanlary

Bileleşikli iş hakyndaky şertnamada göz önünde tutulan çykadjylary hem-de bileleşikli iş netijesinde emele gelen zyýanlary ödemegiň tertibi şertnama bilen kesgitlenilýär.

Eger şertnamada şunuň ýaly tertip göz önünde tutulmadyk bolsa, umumy çykadjylar we çekilen zyýanlar şertnama gatnaşyjylaryň umumy emläginiň (şu Kodeksiň 437-nji maddasy) hasabyna ödelýär, ýetmeýän summa bolsa şertnama gatnaşyjylaryň umumy emlekden wznoslaryna proporsionallykda olardan ýygnaýp ödelýär.

439-njy madda. Bileleşikli işiň aýry-aýry görnüşleri hakynda kadalar

Bileleşikli işiň aýry-aýry görnüşleri şu Kodekse laýyklykda Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň kararlary bilen düzgünleşdirilýär.

40-njy bap. SYLAG BERMEK HAKYNDÄ JEMAGAT ÖŇÜNDE WADA BERMEKDEN GELIP ÇYKÝAN BORÇNAMALAR (KONKURS YGLAN ETMEK)

440-njy madda. Konkurs ygylan etmek

Döwlet, kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň belli bir işiň has oňat ýerine ýetirilenligi üçin ýörite hak (baýrak) bermek barada jemagat önünde wada bermegi (konkurs ygylan etmek) ýerine ýetiren işi konkursyň şertlerine laýyklykda baýrak bermäge mynasyp diýlip hasap edilen adama özüniň wada eden baýragyny bermäge şol guramany borçly edýär.

Konkurs hakyndaky bildirişde tabşyrygyň beýany, ony ýerine ýetirmegiň möhleti, tölenmeli hakyň möçberi, işiň berilmeli ýeri, deňeşdirmek üçin işlere baha bermegiň tertibi, möhleti görkezilmelidir, şonda konkursyň başga şertleri hem görkezilip bilner. Özleriniň ustawlary (düzgünnamalary) ýa-da SSR Soýuzynyň kanunlary ýa Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň kararlary boýunça konkurs ygylan etmäge hukuk berlen guramalar konkurs ygylan edip bilerler.

441-nji madda. Konkursyň şertlerini üýtgetmek

Konkursyň şertleriniň üýtgedilmegine diňe işi hödürlemek üçin bellenen möhletin çäklerinde ýol berilýär.

Konkursyň şergleriniň üýtgedilýänligi hakynda edil konkursyň yglan edilişi ýaly tertipde konkursa gatnaşyjylara habar berilmelidir.

442-nji madda. Hak (baýrak) bermek hakynda karar

Hak (baýrak) bermek hakyndaky karar konkurs hakyndaky bildirişde bellenen möhletde hem-de şol bildirişde görkezilen tertipde çykarylmalýdyr we konkursa gatnaşyjylara habar berilmelidir.

443-nji madda. Konkurs boýunça baýrak berlen ylym, edebiýat, sungat eserlerini peýdalanmak

Eger edebiýat, ylym ýa-da sungat eseri barada konkurs yglan edilen bolsa, gurama şol baýrak berlen eserleri konkurs hakyndaky bildirişde göz önünde tutulan usul bilen peýdalanmak hukugyna eýe bolýar. Şol eserleriň awtorlary, eger konkurs hakyndaky bildirişde başga zat bellenilmedik bolsa, şol eserleriň peýdalanylmagy üçin hak almak hukugyny özlerinde saklaýarlar (şu Kodeksiň 480-nji maddasy).

444-nji madda. Berlen işleri konkursa gatnaşyjylara gaýtaryp bermek

Eger konkurs hakyndaky bildirişde başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, onda konkurs yglan eden gurama hak (baýrak) berilmäge mynasyp bolmadyk işleri konkursa gatnaşyjylara gaýtaryp bermäge borçludyr.

41-nji bap. ZELEL ÝETIRILMEGI ZERARLY ÝÜZE ÇYKÝAN BORÇNAMALAR

445-nji madda. Zelel ýetirilmegi üçin jogapkärçiligiň umumy esaslary

Şahsyýete ýa-da graždanyň emlägine ýetirilen zeled, şonuň ýaly-da gurama ýetirilen zeled, SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda, şol zeledi ýetiren adam tarapyndan doly möçberde tölenmelidir.

Eger zeled ýetiren adam zelediň öz günäsi boýunça ýetirilmändigini subut etse, onda ol şol zeledi tölemekden boşadylýar.

Kanuny hereketler netijesinde ýetirilen zeled diňe kanunda göz önünde tutulan halatlarda tölenilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1986-njy ýylyň 18-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1986-njy ýyl, № 17, 78-nji madda).

446-njy madda. Guramanyň işgärleriniň günäsi bilen ýetirilen zeled üçin guramanyň jogapkärçiligi

Gurama öz işgärleri zähmet (gulluk) borçlaryny ýerine ýetiren mahalynda olaryň günäsi bilen ýetirilen zeledi tölemäge borçludyr.

447-nji madda. Döwlet we jemgyýetçilik guramalarynyň, şeýle hem wezipeli adamlaryň bikanun hereketleri zerarly ýetirilen zeled üçin olaryň jogapkärçiligi

Eger-de kanunda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, onda döwlet we jemgyýetçilik guramalarynyň şeýle hem administratiw dolandyryş barasynda öz gulluk borçlaryny ýerine ýetiren mahalynda wezipeli adamlaryň eden bikanun hereketleri zerarly graždana ýetirilen zeleliň öwezi umumy esaslarda (şu Kodeksiň 445-nji we 446-njy maddalary esasynda) tölenýär. Şeýle hereketler zerarly guramalara ýetirilen zeled üçin jogapkärçilik kanunda bellenen tertipde ýüze çykýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

448-nji madda. Doznaniýe, derňew organlarynyň, prokuraturanyň we suduň bikanun hereketleri zerarly ýetirilen zeleli tölemek

Tutulyp, bikanun iş kesilmegi, jenaýat jogapkärçiligine bikanun çekilmegi, önüni alyş çäresi hökmünde tussag astyna almagyň bikanun ulanylmagy, tussag etmek ýa-da düzediş işlerinde işletmek görnüşinde administratiw taýdan bikanun temmi berilmegi netijesinde graždana ýetirilen zeleliň öwezi doznaniýe, deslapky derňew organlarynyň, prokuraturanyň we suduň wezipeli adamlarynyň günäsine garamazdan, kanunda bellenen tertipde döwlet tarapyndan doly möçberde tölenýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

449-njy madda. Zerur goranyş ýagdaýynda ýetirilen zeled

Zerur goranyş ýagdaýynda ýetirilen zeled, eger şunda zerur goranyşyň çäklerinden çykylmadyk bolsa, töledilmeli däldir.

450-nji madda. Bialaç zerurlyk ýagdaýynda ýetirilen zeled üçin jogapkärçilik

Bialaç zerurlyk ýagdaýynda ýetirilen zeled, şol zeleli ýetiren adam tarapyndan tölenilmelidir.

Şunuň ýaly zeleliň ýetirilen mahalyndaky ýagdaýlary nazara alyp, sud ýetirilen zeleli tölemek borjuny üçünji tarapyň üstüne (eger zeled ýetiren adam üçünji tarapyň bähbidi üçin hereket eden bolsa) ýükläp biler ýa-da şol üçünji tarapy hem, zeled ýetireni hem ýetirilen zeleli tölemekden doly ýa-da kem-käsleýin boşadyp biler.

451-nji madda. On bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň ýetiren zeleli üçin jogapkärçilik

On bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň ýetiren zeleli üçin onuň ata-enesi ýa-da hossarlary jogap berýärler, eger olar zeleliň özleriniň günäsi boýunça ýetirilmänligini subut edip bilmeseler, şeýle edýärler.

Eger on bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedik okuw jaýynyň, terbiýeleýji ýa-da kesel bejerdiş edaralarynyň gözegçiligi astynda bolýan wagtynda zeled ýetiren bolsa, eger olar zeleliň özleriniň günäsi boýunça ýetirilmänligini subut edip bilmeseler, onda olar şol ýetirilen zeled üçin jogap berýärler.

452-nji madda. On bäş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedigiň ýetiren zeleli üçin jogapkärçilik

On bäş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedik özüniň ýetiren zeleli üçin

umumy esaslarda jogap berýär (şu Kodeksiň 445, 450-nji we 455-nji maddalary). Eger on baş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedigiň öz ýetiren zeledini tölemek üçin ýeterlik emlägi ýa-da gazanjy bolmasa, onda ýetirilen zeledin degişli bölegini onuň ata-enesi, ony perzentlige alanlar ýa-da onuň howandary tölemelidir, eger olar zeledin özleriniň günäsi boýunça ýetirilmänligini subut edip bilmeseler tölemelidirler. Zelel ýetiren kemala gelen mahalynda, şonuň ýaly-da ol kemala gelýänçä ýetirilen zeledi tölemek üçin ýeterlik emläk ýa-da gazanç edinen mahalynda onuň ata-enesiniň, howandarynyň we ony perzentlige alanlaryň şol borjy ýatyrylýar.

453-nji madda. Kämilik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanyň ýetiren zeledi üçin jogapkärçilik

Kämilik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanyň (şu Kodeksiň 16-njy maddasy) ýetiren zeledi üçin, onuň hossary ýa-da oňa gözegçilik etmäge borçly edilen gurama jogap berýär, eger olar zeledin özleriniň günäsi boýunça ýetirilmänligini subut edip bilmeseler, şeýle edilýär.

454-nji madda. Özünüň edýän hereketleriniň manysyna düşünmege ukyby bolmadyk graždanyň ýetiren zeledi üçin jogapkärçilik

Kämilik ukyby bolan graždan özünüň edýän hereketleriniň manysyna düşünip bilmeýän ýa-da edýän hereketlerine erk edip bilmeýän ýagdaýynda zelel ýetiren bolsa, ol şol ýetiren zeledi üçin jogap bermeýär.

Emma alkogolly içgileri ýa-da narkotiki maddalary ulanmak arkaly ýa-da başga hili usul bilen özüni şol ýagdaýa salan bolsa, onda ol jogapkärçilikden boşadylmaýar.

455-nji madda. Uly howply zadyň ýetiren zeledi üçin jogapkärçilik

Özleriniň işi töwerekdäkiler üçin uly howp bilen baglanyşykly guramalar we graždanlar (transport guramalary, senagat kärhanalary, gurluşyklar, awtomobil eýeleri we ş. m.), eger zeledin önüni alyp bolmajak güýç zerarly ýa-da heläkçilik çekeniniň bet niýeti zerarly ýüze çykanlygyny subut edip bilmeseler, onda olar uly howply zadyň ýetiren zeledini tölemäge borçludylar.

456-njy madda. Birnäçe adamyň bilelikde ýetiren zeledi üçin jogapkärçilik

Bilelikde zelel ýetiren adamlar heläkçilik çekeniniň önünde deň jogapkärçilik çekýärler.

457-nji madda. Günäkär adam barada regres hukuk

Başga adamyň ýetiren zeledini töläň adam, eger kanunda başga möçber bellenilmedik bolsa, özünüň töläň tölegi möçberinde şol adama gaýtadan talap bildirmäge (regrese) haklydyr.

Kemala gelmedik ýa-da kämlik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanyň ýetiren zeledini töläň ata-enäniň, perzentlige alanlaryň, hossaryň ýa-da howandaryň, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 451-nji we 453-nji maddalarynda görkezilen guramalaryň şol graždan barada regreslik hukuklary ýokdur.

458-nji madda. Zeleli tölemeginiň möçberi, häsiýeti we ölçegi

Ýetirilen zeleti tölemeli edip, sud, arbitraž ýa-da bitaraplar sudy işiň ýagdaýlaryna laýyklykda, ýetirilen zelet üçin jogapkär adamynyň şol zeleti bolşy ýaly tölemegi (şol kysymdaky we hildäki ýaly zady bermäge, zaýаланan zady düzetmäge we ş. m.) ýa-da ýetirilen zyýany doly tölemäge (şu Kodeksiň 213-nji maddasy) borçly edýär.

459-njy madda. Heläkçilik çekenin günäsini we zelet ýetiren adamyň emläk ýagdaýyny nazara almak

Eger heläkçilik çekenin özüniň gödek seresapsyzlygy zeletiň ýüze çykmagyna ýa-da onuň artmagyna ýardam eden bolsa, onda heläkçilik çekenin günäsiniň derejesine garap (zelet ýetiriji günäkär bolan mahalynda bolsa - onuň günäsiniň derejesine garap) tölegiň möçberi, eger SSR Soýuzynyň kanunynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa azaldylmalydyr ýa-da zeleti töletmek talaby kanagatlandyrmaly däldir. Sud graždanyň ýetiren zeletini töletmegiň möçberini onuň emläk ýagdaýyna garap azaldyp biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1973-nji ýylyň 19-njy iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1973-nji ýyl, № 12, 75-nji madda).

460-njy madda. Saglyga şikes ýetirilen mahalynda zeleti tölemek

Adam maýyp edilen mahalynda ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilen mahalynda ýetirilen zelet üçin jogapkär gurama ýa-da graždan heläkçilik çekenin işe ýarawlylygyny ýitirmegi netijesinde ýitiren gazanjyny ýa-da onuň azalan bölegini, şonuň ýaly-da saglygyna şikes ýetirilmegi zerarly çykarylan çykdajylary (naharyny güýçlendirmek, protez etmek, özüne kesekiniň seretmegi we ş. m.) heläkçilik çekene tölemäge borçludur. Graždanyň saglygyna bilkastdan edilen jenaýatçylykly hereket netijesinde şikes ýetirilen halatda (zerur goranyşyň çäklerinden çykylan mahalynda ýa-da heläkçilik çekenin kanuna ters gelýän hereketleri sebäpli birden dörän güýçli gazaplanma ýagdaýynda ýetirilen şikesden başgasy) şu jenaýat üçin iş kesilen adam heläkçilik çeken adamynyň saglygyny stasionarda bejermek üçin sarp edilen serişdeleri döwlet girdejisiniň peýdasyna tölemäge borçludur. Ýokarda görkezilen serişdeler SSSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenen tertipde kesgitlenilýän stawkalar boýunça hasaplanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1976-njy ýylyň 23-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1976-njy ýyl, № 16, 60-njy madda).

461-nji madda. Zelet ýetiren tarapyndan strahowaniýe wznoslary tölenmeli graždanyň saglygyna şikes ýetirilmegi we ölümüne sebäp bolunmagy üçin jogapkärçilik

Eger döwlet sosial strahowaniýesi boýunça işgär üçin wznoslary tölemäge borçly bolan guramanyň ýa-da graždanyň günäsi bilen işgär maýyp edilen ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilen bolsa, ýagny onuň öz zähmet (gulluk) borçlaryny ýerine ýetirmegi bilen baglanyşyklylykda ol maýyp edilen ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilen bolsa, onda şol gurama ýa-da graždan heläkçilik çekene ýetirilen zeletiň onuň alýan posobiýesinden ýa-da onuň saglygyna şikes ýetirilenden soň bellenen we hakykat ýüzünde alýan pensiýasyndan artyk bölegini tölemelidir. Şu kadadan çykmalar SSR Soýuzynyň kanunlary bilen bellenenilip bilner.

Heläkçilik çeken ölen mahalynda ýetirilen zeleti tölemäge öleniň ekläp-saklamagynda bolan işe ýarawsyz adamlaryň ýa-da onuň ölen gününe çenli ondan harjyny almaga hukugy bolan adamlaryň, şonuň ýaly-da öleniň zyzynda dogan çagasynyň hukugy bardyr.

Zelel şu aşakdaky ýaly tölenilýär:

kemala gelmediklere - on alty ýaşa ýetýänçä, okuwçylara bolsa - on sekiz ýaşa ýetýänçä; elli baş ýaşdan geçen aýallara we altmyş ýaşdan geçen erkek adamlara - ömürlük; inwalidlere - inwalidlik möhletiniň dowamynda, ölen adamyň sekiz ýaşyna ýetmedik çagalaryna, agtyklaryna ýa-da oglan we gyz jigilerine seredýän we işlemeýän aýalyna (ärine), ýa-da ata-enesine, olaryň ýaşyna we işe ýarawlylygyna garamazdan - şol çagalar sekiz ýaşä ýetýänçäler.

462-nji madda. Zelel ýetiren tarapyndan strahowaniýe wznoslary tölenilmesiz graždanyň saglygyna şikes ýetirilmegi we ölümüne sebäp bolunmagy üçin jogapkärçilik

Eger heläkçilik çeken üçin döwlet sosial strahowaniýesi boýunça wznoslary tölemäge borçly bolmadyk gurama ýa-da graždan tarapyndan maýyp edilen ýa-da saglyga başga hili şikes ýetirilen bolsa, şol gurama ýa-da graždan heläkçilik çekene ýetirilen zeleti onuň alýan posobiýesinden ýa-da onuň saglygyna zyýan ýetirilenden soň bellenen we hakykat ýüzünde onuň alýan pensiýasyndan artyk bölegini şu Kodeksiň 445, 446-njy we 455-nji maddalarynyň kadalary boýunça tölemelidir.

Heläkçilik çeken ölen mahalynda, şu Kodeksiň 461-nji maddasynyň ikinji böleginde görkezilen graždanlaryň şol maddanyň üçünji böleginde görkezilen möhletlerde zeleti töletmäge haky bardyr.

463-nji madda. Posobiýe ýa-da pensiýa bellenilmedik graždanyň saglygyna şikes ýetirilmegi bilen baglanyşyklykda ýetirilen zeleti tölemek

Eger döwlet sosial strahowaniýesi edilmäge degişli graždanyň maýyp edilmegi ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilmegi bilen baglanyşyklykda oňa posobiýe ýa-da pensiýa bellenilmedik bolsa, onda ýetiren zeleti üçin jogapkär gurama ýa-da graždan (şu Kodeksiň 445-nji we 446-njy maddalary) özleriniň ýetiren zelelini doly möçberde tölemäge borçludylar (şu Kodeksiň 460-njy maddasy).

464-nji madda. Jaýlamak üçin çykarylan çykdajylary tölemek

Heläkçilik çeken ölen mahalynda, onuň ölmegi bilen baglanyşykly ýetirilen zelet üçin jogapkär bolan gurama ýa-da graždan heläkçilik çeken jaýlamak üçin çykdajylary çykaran adama şol çykdajylary töleýär.

465-nji madda. Sosial strahowaniýe, sosial üpjünçilik organlarynyň we kolhozlaryň regres talaplary

Ýetiren zeleti üçin jogapkär gurama ýa-da graždan döwlet sosial strahowaniýesi ýa-da sosial üpjünçilik organynyň regres talaby boýunça şu Kodeksiň 461-nji we 462-nji maddalarynda görkezilen adamlara tölenilen posobiýeleriň ýa-da pensiýalaryň summasyny tölemäge borçludyr.

Şu Kodeksiň 466-njy maddasynda görkezilen graždanlara pension üpjünçiligini töleýän kolhoz hem şunuň ýaly regres talaby bildirip biler.

Tölenilmeli zeletiň möçberi azaldylan mahalynda (şu Kodeksiň 459-njy maddasy) regres talap boýunça tölegiň möçberi hem degişli suratda azaldylýar.

466-njy madda. Sosial strahowaniýe edilmäge degişli bolmadyk graždanyň saglygyna

şikes ýetirilmegi ýa-da ölümüne sebäp bolunmagy üçin jogapkärçilik

Eger döwlet sosial strahowaniýesi edilmäge degişli bolmadyk graždan maýyp edilen ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilen bolsa, ýetirilen zeled üçin jogapkär gurama ýa-da graždan heläkçilik çekene onuň saglygyny dikeltmek üçin çykaran çykdajylaryny, şonuň ýaly-da işe ýarawlylygyny ýitirmegi ýa-da onuň kemelmegi netijesinde onuň çeken zeledini, eger kanunda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa işçileriň ýa-da gullukçylaryň degişli kategoriýasynyň gazanjyna barabar edilip hasaplanylýan möçberde tölemäge borçludur.

Eger kolhozçy maýyp edilen ýa-da onuň saglygyna başga hili şikes ýetirilen bolsa, ýetirilen zeled üçin jogapkär gurama ýa-da graždan onuň saglygyny dikeltmegi bilen baglanyşykly bolan çykdajylaryny, şonuň ýaly-da işe ýarawlylygyny ýitirmegi ýa-da onuň kemelmegi zerarly onuň çeken zeledini heläkçilik çekeniň kolhozyň jemgyýetçilik hojalygyna gatnaşmakdan ýitiren girdejileri ýa-da şol girdejileriň bir bölegi möçberinde, ýagny kolhozçylar üçin bellenen pension üpjünçiligi tertibinde heläkçilik çekeniň alýan summasyndan artýan bölegi möçberinde heläkçilik çekene tölemäge borçludur. Heläkçilik çeken ölen mahalynda ýokarda görkezilen tertipde hasaplanylýan zeledi şu Kodeksiň 461-nji maddasynyň ikinji böleginde görkezilen graždanlaryň şol maddanyň üçünji böleginde görkezilen möhletlerde töletmäge haky bardyr.

467-nji madda. On baş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň saglygyna şikes ýetirilendäki zeledi tölemek

On baş ýaşa ýetmedik hem-de gazanjy bolmadyk kemala gelmedigiň saglygyna şikes ýetirilen mahalynda, ýetirilen zeled üçin jogapkär gurama ýa-da graždan heläkçilik çekeniň saglygyna şikes ýetirilmegi bilen baglanyşykly çykdajylary tölemäge borçludur.

Ýetirilen zeled üçin jogapkär gurama ýa-da graždan heläkçilik çeken on baş ýaşa ýetenden soň heläkçilik çekeniň işe ýarawlylygyny ýitirmegi ýa-da onuň kemelmegi bilen baglanyşykly ýetirilen zeledi hem tölemäge borçludylar, şunda şol ýerdäki kwalifikasiýasyz işçiniň ortaça gazanjynyň möçberinden ugur alynýar.

Eger on baş ýaşa ýetmedik kemala gelmedigiň saglygyna şikes ýetirilen pursata çenli gazanjy bolan bolsa, onda ýetirilen zeled oňa şol gazanjyň möçberinden ugur alnyp tölenilmelidir, ýöne welin ol şol ýerdäki kwalifikasiýasyz işçiniň minimal gazanjyndan az bolmaly däldir.

Heläkçilik çeken özüniň alan hünärine laýyklykda zähmet işine başlandan soň, ol özüniň işe ýarawlylygynyň kemelmegi bilen baglanyşykly ýetirilen zelediň tölenilişiniň artdyrylmagyny talap etmäge haklydyr, şunda işgäre onuň hünärinde işleýän işgäre tölenilýän hakyň möçberinden ugur alynýar.

468-nji madda. Heläkçilik çekeniň işe ýarawlylyk ýagdaýy üýtgän mahalynda onuň talap etmegi boýunça tölegiň möçberini üýtgetmek

Işe ýarawlylygyny kem-käsleýin ýitiren, heläkçilik çeken adam özüniň maýyp edilenligi ýa-da özüniň saglygyna başga hili şikes ýetirilenligi üçin jogapkär guramadan ýa-da graždandan özüne tölenilmeli tölegiň degişli suratda artdyrylmagyny islän wagty talap etmäge haklydyr, ýagny eger özüniň saglygyna şikes ýetirilmegi netijesinde soňra onuň işe ýarawlylygy özüne töleg tölenilmeli edilen pursatyndaky ýagdaý bilen deňeşdirilende kemelen bolsa ýa-da döwlet sosial strahowaniýesi tertibinde onuň alýan pensiýasynyň möçberi kemelen bolsa, şonda talap etmäge haklydyr.

469-njy madda. Zelel ýetiren adamlaryň talap etmegi boýunça tölegiň möçberini üýtgetmek

Heläkçilik çekeniniň maýyp edilenligi ýa-da onuň saglygyna başga şikes ýetirilenligi netijesinde onuň işe ýarawlylygynyň kemelmegi bilen baglanyşyklykda oňa ýetirilen zeled töledilmeli edilen gurama ýa-da graždan şol tölenilmeli edilen tölegiň möçberiniň degişli suratda azaldylmagyny islän wagty talap etmäge haklydyr, ýagny eger heläkçilik çekeniniň işe ýarawlylygy özüne töleg tölenilmeli edilen pursatyndaky ýagdaý bilen deňeşdirilende öňküden gowulaşan bolsa ýa-da döwlet sosial strahowaniýesi tertibinde onuň alýan pensiýasynyň möçberi artan bolsa, şonda talap etmäge haklydyr.

470-nji madda. Töleg tölemegiň möhletleri

Heläkçilik çekeniniň işe ýarawlylygyny ýitirmegi bilen baglanyşykly ýetirilen zeledi, şonuň ýaly-da ölümüne sebäp bolunmagy bilen baglanyşykly ýetirilen zeledi tölemeklik her aýda tölenilýän tölegler arkaly amala aşyrylýar.

471-nji madda. Zeleli tölemäge borçly bolan ýuridiki tarap ýatyrylan mahalynda zeledi tölemek

Şu Kodeksiň 470-nji maddasynda görkezilen tölegler töledilmeli edilen ýuridiki tarap üýtgedilip guralan mahalynda, şol tölegleri tölemeklik ýuridiki tarapyň hukuk kabul edijisi tarapyndan amala aşyrylýar.

Ýuridiki tarap hukuk kabul edijisiz tertipde ýatyrylan mahalynda heläkçilik çekene töledilmeli tölegler döwlet strahowaniýesiniň kadalary boýunça kapitalizirlenilmelidir hem-de olar döwlet strahowaniýesiniň organlaryna geçirilip, heläkçilik çekene suduň kesgitlän möçberinde we bellenilen möhletlerde tölenilmelidir.

Ýuridiki tarap ýatyrylan mahalynda şol ýatyrylan ýuridiki tarapyň graždanynyň saglygyna şikes ýetirilmegi ýa-da onuň ölümüne sebäp bolunmagy bilen baglanyşykly ýetiren zeledini töletmek hakyndaky talaplar ýokarda durýan gurama ýa-da ýuridiki tarapy ýatyrmaq hakyndaky kararda görkezilen gurama bildirilýär.

Şu Kodeksiň 468-nji we 469-njy maddalarynda göz önünde tutulan esaslar boýunça heläkçilik çekeniniň ýetirilen zeled üçin almaly töleginiň möçberiniň artdyrylmagy ýa-da kemeldilmegi hakyndaky talap ýuridiki tarapyň hukuk kabul edijisine ýa-da degişli suratda şu maddanyň üçünji böleginde görkezilen guramalara bildirilýär, ýa-da degişli suratda ýuridiki tarapyň hukuk kabul edijisi tarapyndan ýa-da şu maddanyň üçünji böleginde görkezilen şol zeled ýetiren guramalar tarapyndan bildirilýär.

472-nji madda. Zeleli tölemek hakyndaky hak islegleri boýunça wagt möhletiniň geçip başlamagyny duruzmak

Şu Kodeksiň 83-nji maddasynda görkezilen ýagdaýlardan başga halatlarda, adamyň saglygyna şikes ýetirilmegi ýa-da onuň ölümüne sebäp bolunmagy bilen baglanyşyklykda ýetirilen zeledi tölemek hakyndaky hak islegleri boýunça wagt möhletiniň geçip başlamagy durzulýar, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 461-nji we 462-nji maddalarynda atlary tutulan graždanlaryň pensiýa ýa-da posobiýe bellenilmegi hakynda degişli organa ýüz tutmagy boýunça hem wagt möhletiniň geçip başlamagy pensiýa ýa-da posobiýe bellenilýänçä ýa-da olary bellemekden ýüz dönderilýänçä durzulýar.

42-nji bab. SOSIALISTIK EMLÄGIŇ HALAS EDILMEGI NETIJESINDE ÝÜZE ÇYKÝAN BORÇNAMALAR

473-nji madda. Sosialistik emläk halas edilen mahalynda çekilen zeleti tölemek

Abanan howpdan sosialistik emläk halas edilen mahalynda graždanyň çeken zeleti emlägi halas edilen gurama tarapyndan tölenilmelidir.

Şol zeleti tölemek barada degişli suratda şu Kodeksiň 445-nji maddasynyň birinji böleginiň, 456, 458, 460-njy maddalarynyň, 461-nji maddasynyň ikinji we üçünji bölekleriniň, 462, 463-nji we 466 - 472-nji maddalarynyň kadalary ulanylýar.

43-nji bab. EMLÄGIŇ ESASSYZ EDINILMEGINDEN ÝA-DA AÝALYP SAKLANYLMAGYNDAN GELNP ÇYKÝAN BORÇNAMALAR

474-nji madda. Esassyz edinilen ýa-da esassyz aýalyp saklanylan emlägi gaýtaryp bermek borçlary

Kanunda ýa-da geleşikde bellenişmedik esaslara görä başga adamyň hasabyna emläk edinilen adam, esassyz edinilen emlägi şoňa gaýtaryp bermäge borçludur. Eger emlägiň edinilmegine sebäp bolan esaslar soňra aradan aýrylan mahalynda hem şonuň ýaly borç ýüze çykýar.

Esassyz edinilen emlägi bolşy ýaly gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda, onuň edinilen pursatynda kesgitlenilýän gymmaty pul bilen tölenilmelidir.

Geleşik boýunça däl-de, sosialistik döwletiň we jemgyýetiň bähbitlerine görnetin ters gelyän beýleki hereketleriň netijesinde başganyň hasabyna edinilen emläk, eger ol konfiskasiýalanmaga degişli bolmasa, döwletiň haýryna geçirilýär.

Emlägi esassyz edinilen adam şol emlägi esassyz edinýändigini bileninden ýa-da bilmeli bolanyndan bäri şol emläkden alan ýa-da almaly bolan ähli girdejisini-de gaýtaryp bermäge ýa-da şol girdejileri tölemäge borçludur.

Şu maddanyň kadalary kanunda ýa-da şertnamada bellenişmedik esaslar boýunça emlägi başganyň serişdeleriniň hasabyna aýap saklamak halatlaryna hem degişlidir.

475-nji madda. Talap edilip alynmasyz emläk

Şu aşakdakylar esassyz edinilen emläk hökmünde talap edilip alynmaga degişli däldir:

- 1) borçnamany ýerine ýetirmek möhleti başlanmazdan öň ony ýerine ýetirmek üçin berlen emläk;
- 2) şu Kodeksiň 87-nji maddasy boýunça borçnamanyň ýerine ýetirilmegine ýol berilýän halatlarda hak isleginiň wagt möhleti geçenden soň borçnamany ýerine ýetirmek üçin berlen emläk;
- 3) awtora artykmaç tölenen hak ýa-da soňra aradan aýrylan esas boýunça tölenen hak, ýa-da awtorlyk şaýatnamasy berlen açyş, oýlap tapyş üçin tölenen hak ýa-da rasionalizatorlyk tekliplik we önümiň senagat nusgasy üçin tölenen hak, eger şol haky gurama meýletinlik bilen tölän bolsa we hasaplaşyk wagtynda ol ýalňyşlyk goýbermedik bolsa hem-de şol haky alyjy ony dogrulyk bilen alan bolsa.

IV bölüm. AWTORLYK HUKUGY

476-njy madda. Awtorlyk hukugy ýöredilýän eserler

Awtorlyk hukugy eseriň formasyna, maksadyna we mertebesine hem-de ony ýañadan beýan ediş usulyna garamazdan, ylym, edebiýat ýa-da sungat eserleri barada ýöredilýär. Awtorlyk hukugy çap edilip çykarylan ýa-da çap edilip çykarylmaýyk, emma awtoryň döredijilikli işiniň netijesini ýañadan beýan etmäge mümkinçilik berýän (golýazma, çyzgy, şekillendiriş, jemagat önünde aýdyp bermek ýa-da ýerine ýetirmek, plýonka, mehaniki ýa-da magnit ýazgysy we ş. m.) haýsy-da bolsa bir obýektiv formada aňladylan eserler barada ýöredilýär.

Şu aşakdakylar awtorlyk hukugynyň predmeti bolup biler:

dilden aýdylyan eserler (söz sözlemek, leksiýalar, dokladlar we ş. m.);

ýazmaça eserler (edebi, ylmy eserler we başgalar);

drama we saz-drama eserleri, şonuň ýaly-da tekstli ýa-da tekstsiz saz eserleri;

terjimeler;

ssenariler;

kinofilmler, radio we telewizion gepleşikler;

özleriniň görkezilmegi barada ýazmaça ýa-da başga usul bilen görkezme berlen

horeografiki eserler we pantomimalar;

žiwopis, skulptura, arhitektura eserleri, grafiki we dekorativ-praktiki häsiýetdäki sungat eserleri, illýustrasiýalar, suratlar, çyzgylar;

ylma, tehnika degişli ýa-da drama ýa saz-drama eserini sahnada goýmaga degişli planlar, eskizler we plastiki eserler;

geografiýa, geologiýa kartalary we şolara meňzeş kartalar;

fotografiýa eserleri hem-de fotografiýa meňzeş sullar bilen taýýarlanylýan eserler;

mehaniki ýazgynyň ýa-da beýleki tehniki ýazgynyň kömegi bilen aňladylan eserler;

beýleki eserler.

Fotografiýa eserleri we fotografiýa meňzeş usullar bilen taýýarlanylýan eserler baradaky awtorlyk hukugy, eger şol eseriň her bir ekzemplyarynda awtoryň ady, eseriň çap edilip çykarylan ýeri we ýyly görkezilen bolsa, ykrar edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden

Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

477-nji madda. Çap edilip çykarylan eserler

Eger eser neşir edilen, jemagat önünde ýerine ýetirilen, jemagat önünde görkezilen, radio ýa-da telewideniýe üsti bilen berlen bolsa ýa-da başga bir usul bilen adamlaryň näbelli toparyna habar berlen bolsa, şol eserler çap edilip çykarylan (çap edilen) diýlip hasap edilýär.

Mazmuny gysgaça beýan edilen eser hakyndaky informasiýa, Türkmenistan SSR

Ministrler Sowetiniň kararynda göz önünde tutulan halatlarda bolsa golýazma hökmünde köpeldilen eserler hem çap edilip çykarylan (çap edilen) diýlip hasap edilmeýär.

478-nji madda. SSSR-iň territoriýasynda çap edilip çykarylan eserler barada awtorlyk hukugy

SSSR-iň territoriýasynda ilkinji gezek çap edilip çykarylan ýa-da çap edilip çykarylmaýyk, ýöne welin SSSR-iň territoriýasynda haýsy-da bolsa bir obýektiv formada bolan eser barada awtorlyk hukugy awtor we onuň mirasdarlary üçin olaryň haýsy döwletiň graždanydygyna garamazdan ykrar edilýär, şonuň ýaly-da awtoryň beýleki hukuk kabul edijileri üçin ykrar edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden

479-njy madda. Daşary ýurtda çap edilip çykarylan eserler barada awtorlyk hukugy

Türkmenistan SSR-niň we beýleki soýuz respublikalaryň graždanlarynyň eserleri daşary ýurt döwletiniň territoriýasynda ilkinji gezek çap edilip çykarylan bolsa ýa-da haýsy-da bolsa bir obýektiw formada döredilen bolsa, olar üçin, şeýle hem olaryň hukuk kabul edijileri üçin awtorlyk hukugy ykrar edilýär.

Daşary ýurt döwletiniň territoriýasynda ilkinji gezek çap edilip çykarylan ýa-da haýsy-da bolsa bir obýektiw formada bolan eser barada awtorlyk hukugy başga adamlar üçin SSSR-iň halkara şertnamalaryna laýyklykda ykrar edilýär. Awtorlyk hukugy halkara şertnamalaryna laýyklykda goraljak bolan mahalynda daşary ýurt döwletiniň territoriýasynda eseriň çap edilip çykarylmalak fakty degişli halkara şertnamasynyň düzgünleri esasynda kesgitlenilýär.

Türkmenistan SSR-niň ýa-da beýleki soýuz respublikalaryň graždanlary bolup durýan awtorlaryň daşary ýurtdaky hukuk kabul edijileri üçin awtorlyk hukugy Türkmenistan SSR-niň territoriýasynda şol hukugy SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenen tertipde olara bermek halatlarynda ykrar edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-nji madda).

480-nji madda. Awtoryň hukugy

Awtoryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

öz eserini kanun boýunça rugsat edilýän hemme usullar arkaly öz ady bilen, şertli at (lakam) bilen ýa-da adyny görkezmän (anonim) çap etmek, ýañadan beýan etmek we ýaýratmak barada;

eseriň eldegrilmesizligi barada;

kanunda görkezilen halatlardan başga halatlarda, eseri başga adamlaryň peýdalananlygy üçin hak almak barada. Awtorlyk hakynyň stawkalary Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan belleniýär, bu stawkalary tassyklamaklyk SSR Soýuzynyň kanunlary boýunça SSR Soýuzynyň garamagyna berilýän halatlar muňa girmeýär.

Awtorlyk hakynyň tassyklanan stawkalary bolmadyk mahalynda, awtoryň eseriniň peýdalanylanlygy üçin oňa tölenýän hakyň möçberi taraplaryň ylalaşmagy bilen kesgitlenilýär.

Türkmenistan SSR-niň ýa-da beýleki soýuz respublikanyň graždany bolup durýan awtoryň öz eseriniň daşary ýurt döwletiniň territoriýasynda peýdalanylmagyna hukuk bermeginiň tertibi SSR Soýuzynyň kanunlary arkaly belleniýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

481-nji madda. Awtor diri wagtynda onuň eserleriniň eldegrilmesizligini we awtoryň adyny goramak

Eger neşir edilende, jemagat önünde ýerine ýetirilende ýa-da başga hili peýdalanylanda, awtor bilen razylaşman, onuň eserine-de, eseriň adyna-da hem-de awtoryň adynyň aňladylyşyna-da haýsy-da bolsa bir hili üýtgetme girizmek gadagandyr.

Awtor bilen razylaşman, onuň eseri neşir edilýän wagtynda ony illýustrasiýalar, sözbaşylar, söz-soňular, kommentariler we her hili düşündirişler bilen üpjün etmek hem

gadagandyr.

Awtorlyk şertnamasy baglaşylan mahalynda awtoryň beren razyçylygy bir taraplaýyn tertipde ýatyrylyp bilinmez.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

482-nji madda. Awtor ölendenden soň onuň eserleriniň eldegrilmesizligini goramak

Awtor wesýetnamany ýerine ýetirijiniň bellenilişi ýaly tertipde (şu Kodeksiň 545-nji maddasy) özi ölendenden soň öz eserleriniň eldegrilmesizligini goramagy tabşyryan adamsyny görkezmäge haklydyr. Şol adam öz ygtyýarlylygyny ömürlük amala aşyrýar. Şunuň ýaly görkezme bolmadyk mahalynda, awtor ölendenden soň onuň eserleriniň eldegrilmesizligini goramak onuň mirasdarlary tarapyndan, şonuň ýaly-da awtorlyk hukuklaryny goramak wezipesi ýüklenilen guramalar tarapyndan amala aşyrylýar. Şol guramalar mirasdarlar bolmadyk ýa-da olaryň awtorlyk hukugy ýatyrylan wagtynda hem (şu Kodeksiň 497-nji maddasy) eserleriň eldegrilmesizligini goramagy amala aşyryrlar.

483-nji madda. Şärik awtorlyk

Iki ýa-da mundan köp adamyň bileleşikli zähmeti bilen döredilen eser (kollektiw eser) barada awtorlyk hukugy şol eseriň bölünmez tutuş bir zat bolup durýandygyna ýa-da onuň her bir böleginiň hem özbaşdak ähmiýeti bolan böleklerden ybaratdygyna garamazdan, şärik awtorlara bilelikde degişlidir.

Şärik awtorlaryň her biri kollektiw eseriň özi tarapyndan döredilen we özbaşdak ähmiýeti bolan bölegi barada özüniň awtorlyk hukugyny saklaýar.

Eger kollektiw eseriň bir bölegi şol eseriň beýleki böleklerine garaşsyz peýdalanylyp bilinse, ol özbaşdak ähmiýeti bar bolan bölek diýlip hasap edilýär.

Şärik awtorlaryň arasyndaky gatnaşyklar olaryň ylalaşmagy bilen kesgitlenilip bilner. Şonuň ýaly ylalaşyk bolmadyk mahalynda kollektiw eser baradaky awtorlyk hukugy şärik awtorlaryň hemmesi tarapyndan bilelikde amala aşyrylýar, tölenilýän hak bolsa SSR Soýuzynyň kanunlarynda we Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň kararlarynda göz önünde tutulan tertipde olaryň arasynda peýdalanylýar.

484-nji madda. Gulluk tabşyrygyny ýerine ýetirmek tertibinde döredilen eser barada awtorlyk hukugy

Ylmy ýa-da başga guramanyň gulluk tabşyrygyny ýerine ýetirmek tertibinde döredilen eseriň awtoryna şol eser baradaky awtorlyk hukugy degişlidir. Şonuň ýaly eseri guramanyň peýdalanmagynyň tertibi hem-de awtora hak tölemegiň halatlary SSR Soýuzynyň kanunlary we Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň kararlary bilen kesgitlenilýär.

485-nji madda. Ýuridiki taraplaryň awtorlyk hukugy

Ýuridiki taraplaryň awtorlyk hukugy SSR Soýuzynyň kanunlarynda we şu Kodeksde bellenilen halatlarda hem-de çäklerde ykrar edilýär. Bu düzgünler şertnama boýunça ýuridiki taraplaryň awtorlyk hukuklaryna eýe bolmagyna degişli däldir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

486-njy madda. Döwürleýin neşirler we beýleki neşirler barada guramalaryň awtorlyk hukugy

Özbaşdak ýa-da haýsy-da bolsa bir neşirýatyň kömegi bilen ylmy ýygýndylary, ensiklopediki sözlükleri, žurnallary ýa-da beýleki döwürleýin neşirleri çap edip çykarýan guramalara şol neşirler barada tutuşlaýyn awtorlyk hukugy degişlidir. Şol neşirlere girizilen eserleriň awtorlaryna özleriniň şol eserler baradaky awtorlyk hukugy degişlidir.

487-nji madda. Kinofilmler, telewizion filmler, radio we telewizion gepleşikler barada awtorlyk hukugy

Kinofilm ýa-da telewizion film baradaky awtorlyk hukugy şol filmiň sýomkasyny amala aşyran kârhana degişlidir.

Höwesjeňleriň kinofilmi barada awtorlyk hukugy şol filmiň awtoryna ýa-da şärik awtorlaryna degişlidir.

Senariniň awtoryna kompozitora, filmi goýujy režissýora, baş operatora, filmi goýujy hudožnige hem-de kinofilme ýa-da telewizion filme sostaw bölek hökmünde girizilen beýleki eserleriň awtorlaryna olaryň her biriniň öz eseri barada awtorlyk hukugy degişlidir.

Radio we telewizion gepleşikleri barada awtorlyk hukugy, şol gepleşikleri berýän radio we telewizion guramalaryna degişlidir, şol gepleşiklere girizilen eserler barada awtorlyk hukugy bolsa şol eserleriň awtorlaryna degişlidir.

488-nji madda. Ýygýndylary düzüjileriň awtorlyk hukugy

Kim-de bolsa biriniň awtorlyk hukugynyň predmeti bolup durmaýan eserler ýygýndylary, ýagny kanunlaryň, sud çözügütleriniň, beýleki resmi dokumentleriň ýygýndylary, awtorlary belli bolmadyk halk döredijilik eserleriniň, gadymy aktlaryň we ýadygärlikleriň ýygýndylary, şonuň ýaly-da awtorlyk hukugy bilen goralmaýan beýleki eserleriň ýygýndylary barada awtorlyk hukugy şol ýygýndylary düzüjilere degişlidir, eger ýygýndylary düzüjiler ýygýnda girizilen materialy özbaşdak işlese ýa-da sistemalaşdyrsa, olara degişlidir.

Ýokarda görkezilenindäki ýaly aýry-aýry eserleri özbaşdak işläň graždanlara hem şonuň ýaly hukuk degişlidir.

Şu hukugyň özi şol eseri beýleki graždanlaryň çap edip çykarmagyna päsgel bermeyär, ýagny eger olar şol eseri özbaşdak sistemalaşdyran ýa-da işläň bolsa çap edip çykarmaga päsgel bermeyär.

Kim-de bolsa biriniň awtorlyk hukugynyň predmeti bolup durýan eserleri ýygýnda girizip, olarl işläň ýa-da sistemalaşdyran ýygýndy düzüji şol ýygýndy barada awtorlyk hukugyndan peýdalanýar, ýöne welin ol şol eserleriň awtorlarynyň hukuklaryny berjaý etmelidir.

489-njy madda. Awtoryň eserini başga adamlaryň peýdalanmagy

Kanunda görkezilen halatlardan başga halatlarda, awtoryň eserini başga adamlaryň peýdalanmagyna (şol sanda başga dile terjime edilmegine) diňe awtor ýa-da onuň hukuk kabul edijileri bilen baglaşylan şertnama esasynda ýol berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

490-njy madda. Eseri başga dile terjime etmek

Eseri çap edip çykarmak maksady bilen başga dile terjime etmäge diňe awtoryň ýa-da onuň hukuk kabul edijileriniň razyçylygy bilen ýol berilýär.

SSSR-iň kompetentli organlary eseriň başga dile terjime edilmegine we şol terjimäniň çap edilip çykarylmagyna, ýagny SSSR-iň halkara şertnamalarynyň şertlerini berjaý etmek bilen terjime edilmegine we çap edilmegine SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilen tertipde rugsat berip bilerler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

491-nji madda. Terjimeçiniň awtorlyk hukugy

Terjimeçiniň öz ýerine ýetiren terjimesi barada awtorlyk hukugy bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

492-nji madda. Awtoryň eseriniň başga dile terjime edilip peýdalanylmagy üçin onuň hak almak hukugy

Kanunda görkezilen halatlardan başga ähli halatlarda eseriň başga dile terjime edilip peýdalanylanlygy üçin hak almaga originalyň awtorynyň hukugy bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

493-nji madda. Eseri awtor bilen razylaşman we awtorlyk hakyny tölemän peýdalanmak

Awtor bilen razylaşman we awtorlyk hakyny tölemän, ýöne welin eseri peýdalanylan awtoryň familiýasyny we göçürilip alnan zadyň haýsy eserden alnandygyny hökman görkezmek bilen, şu aşakdakylara ýol berilýär:

1) hekaýa görnüşindäki eseri ýañadan işläp, drama eserine ýa-da ssenarä we yzyna öwürmekden hem-de drama eserini ýañadan işläp, ssenarä we yzyna öwürmekden başga halatlarda, kesekiniň neşir edileýa eseriniň täze, döredijilikli özbaşdak eser döretmek üçin peýdalanylmagyna;

2) ylmyň, edebiýatyň we sungatyň aýry-aýry neşir edilen eserlerini hem-de olardan alnan bölekleri ylmy we tankydy eserlerde, okuw kitaplarynda we syýasy aň-bilim neşirlerinde ýañadan beýan etmäge, şunda sitatalar görnüşinde ýañadan beýan etmäge neşiriň maksadynda şertlendirilen çäklerde ýol berilýär, başga görnüşde, şol sanda ýygyndylar görnüşinde hem ýañadan beýan etmäge bir awtoryň eserlerinden jemi bir awtor listinden aňry geçmeýän möçberde ýol berilýär;

3) edebiýatyň, ylmyň we sungatyň çap edilip çykarylan eserleri hakynda, şol sanda annotasiýalar, referatlar, synlar görnüşinde we başga dokumental-informasion formalarda çap edilip çykarylan eserler hakynda döwürleýin metbugatda, kinoda, radio we telewideniýe üsti bilen informasiýa bermäge;

4) jemagat önünde sözlenen sözleri, edilen doklادلary, şonuň ýaly-da edebiýatyň, ylmyň we sungatyň çap edilip çykarylan eserlerini kinoda, radio we telewideniýe üsti bilen ýañadan beýan etmäge, jemagat önünde ýerine ýetirilýän eserleri olaryň gös-göni ýerine

ýetirilýän ýerinden radio we telewideniýe üsti bilen alyp eşitdirmek hem ýañadan beýan etmek diýlip hasap edilýär;

5) jemagat önünde sözlenen sözleri, edilen doklady, şonuň ýaly-da edebiýatyň, ylmyň we sungatyň originalda we terjime edilip çap edilip çykarylan eserlerini gazetlerde ýañadan beýan etmäge;

6) sergilerden we muzeýlerden başga, erkin tomaşa etmek üçin açyk ýerlerde saklanylýan şekillendiriş sungaty eserlerini mehaniki kontaktly kopirlemekden başga, garaz, bir usul bilen ýañadan beýan etmäge;

7) çap eserlerini peýda görjek bolman, ylmy maksatlar, okuw we aň-bilim maksatlary üçin reproduksirlenmäge;

8) körler üçin çykarylan eserleriň güberçek-dürtükli şrift bilen neşir edilmegi.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda we 1977-nji ýylyň 25-nji ýanwarynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda; 1977-nji ýyl, № 2, 3-nji madda).

494-nji madda. Eseri şahsy islegleri kanagatlandyrmak üçin peýdalanmak

Awtor bilen razylaşman we awtorlyk hakyny tölemän, kesekiniň çap edilip çykarylan eseriniň şahsy islegleri kanagatlandyrmak üçin ýañadan beýan edilmegine ýa-da başga hili peýdalanylmagyna ýol berilýär.

495-nji madda. Kesekiniň eserini täze eser döretmek üçin peýdalanan adamyň awtorlyk hukugy

Kesekiniň eserini täze eser döretmek üçin peýdalanan adama (şu Kodeksiň 493-nji maddasynyň 1-nji punkty) özüniň döreden eseri barada awtorlyk hukugy degişlidir. Bu hukuk şol eseri täze eser döretmek üçin başga adamlaryň peýdalanmagyna pesgel bermeýär.

496-njy madda. Eseri awtor bilen razylaşman, awtorlyk hakyny tölemek bilen peýdalanmak

Awtor bilen razylaşman, ýöne welin onuň familiýasyny görkezmek we awtorlyk hakyny tölemek bilen, şu aşakdakylara ýol berilýär:

1) çap edilip çykarylan eserleri jemagat önünde ýerine ýetirmäge; ýöne welin, tomaşaçylardan hak, alynmaýan bolsa, diňe Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenen halatlarda awtoryň hak almaga haky bardyr;

2) çap edilip çykarylan eserleri jemagat önünde ýañadan beýan etmek ýa-da ýaýratmak maksady bilen plýonka, plastinka, magnit lentasyna ýa-da başga bir enjama ýazyp almaga; eserleri kinoda, radio ýa-da telewideniýe boýunça peýdalanmaklyk muňa girmeyär (şu Kodeksiň 493-nji maddasynyň 4-nji punkty);

3) neşir edilen edebiýat eserlerini, tekstli saz eserlerini döretmek üçin kompozitoryň peýdalanmagyna. Şeýle halatlarda tekstiň awtoryna şol eseri peýdalanyan gurama hak töleýär;

4) çapdan çykarylan şekillendiriş sungaty eserleriniň, şonuň ýaly-da fotografiýa eserleriniň senagat önümlerinde peýdalanylmagyna; şeýle halatlarda awtoryň familiýasyny görkezmek hökman däl.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

497-nji madda. Awtorlyk hukugynyň hereket ediş möhleti

Awtorlyk hukugy awtoryň bütin ömrüniň dowamynda we awtor ölendenden soň bolsa, onuň ölen ýylynyň yz ýanyndaky ýylyň 1-nji ýanwaryndan başlap, 25 ýylyň dowamynda hereket edýär.

Awtorlyk hukugy miras boýunça geçýär. Awtoryň at baradaky hukugy we eseriň eldegrilmesizligi baradaky hukugy miras boýunça geçmeýär.

Awtor ölendenden soň onuň adyny we eseriň eldegrilmesizligini gorap saklamak işi şu Kodeksiň 481-nji we 482-nji maddalarynyň düzgünlerine laýyklykda amala aşyrylýar.
(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

498-nji madda. Kollektivleýin eser baradaky awtorlyk hukugynyň hereket ediş möhleti

Kollektivleýin eser baradaky awtorlyk hukugy awtorlaryň her biriniň bütin ömrüniň dowamynda hereket edýär we miras boýunça geçýär.

Her bir şärik awtoryň mirasdarlary awtoryň ölen ýylynyň yz ýanyndaky ýylyň 1-nji ýanwaryndan başlap, 25 ýylyň dowamynda awtorlyk hukugyndan peýdalanýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

499-njy madda. Guramalara degişli bolan awtorlyk hukugynyň hereket ediş möhleti

Guramanyň awtorlyk hukugynyň hereket ediş möhleti hemişelikdir. Gurama üýtgedilip guralan mahalynda oňa degişli bolan awtorlyk hukugy onuň hukuk kabul edijisine geçýär, gurama ýatyrylan mahalynda bolsa döwlete geçýär.

500-nji madda. Awtoryň emläkleýin däl şahsy hukuklaryny goramak

Awtor bilen ýa-da onuň hukuk kabul edijileri bilen şertnama baglaşmazdan, kesekiniň eseri peýdalanylan mahalynda (şu Kodeksiň 489-njy maddasy), awtor bilen ylalaşman, eseri peýdalanmagyň şertleri berjaý edilmedik mahalynda (şu Kodeksiň 493-nji we 496-njy maddalary), şonuň ýaly-da eseriň eldegrilmesizligi bozulan (şu Kodeksiň 481-nji maddasy) ýa-da awtoryň emläkleýin däl beýleki şahsy hukuklary bozulan mahalynda, awtoryň, ol ölendenden soň bolsa onuň hukuk kabul edijileriniň hem-de şu Kodeksiň 482-nji maddasynda görkezilen beýleki adamlaryň bozulan hukugyň dikeldilmegini (degişli düzedişler girizmek, ýol berlen bozuşlar hakynda metbugatda ýa-da başga usul bilen çap etmek) ýa-da eseriň çap edilip çykarylmagynyň gadagan edilmegini, ýa-da onuň ýaýradylmagynyň bes edilmegini talap etmäge haky bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

501-nji madda. Awtoryň awtorlyk hukugy bozulan mahalynda onuň emläk hukuklaryny goramak

Eger awtorlyk hukuklarynyň bozulmagy sebäpli awtora ýa-da onuň hukuk kabul edijilerine zyýan ýetirilen bolsa (şu Kodeksiň 213-nji maddasy), onda şu Kodeksiň 500-nji maddasynda görkezilen taraplara garamazdan, ýetirilen zyýanyň tölenilmegini talap etmäge awtoryň ýa-da onuň hukuk kabul edijileriniň haky bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden

502-nji madda. Awtorlyk hukugyny döwletiň satyn almagy

Eseri neşir etmek, jemagat önünde ýerine ýetirmek we başga hili peýdalanmak barada awtorlyk hukugy her bir aýry-aýry halatda, Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň aýratyn karary boýunça döwlet tarapyndan awtordan ýa-da onuň mirasdarlaryndan mejburi suratda satyn alnyp bilner.

Awtorlyk hukugy satyn alnan eserleri peýdalanmagyň tertibi we şertleri Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan belenilýär.

503-nji madda. Eserleri döwlet emlägi diýip ygylan etmek

Awtorlyk hukugynyň möhleti geçen eser Türkmenistan SSR Ministrler Sowetiniň karary bilen döwlet emlägi diýlip ygylan edilip bilner. Döwlet emlägi diýlip ygylan edilen eserleri peýdalanmagyň tertibi we şertleri Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan belenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

504-nji madda. Awtorlyk şertnamasy we onuň tipleri

Awtor ýa-da onuň hukuk kabul edijisi eseri peýdalanmak maksady üçin degişli gurama bilen awtorlyk şertnamasyny baglaşmaga haklydyr.

Awtorlyk şertnamalary iki tipde bolup biler:

eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamasy;
awtorlyk lisenzion şertnamasy.

Eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamasy boýunça awtor ýa-da onuň hukuk kabul edijisi eseri şertnamada şertleşilen usul bilen peýdalanmak üçin gurama berýär ýa-da awtor şol eseri döretmegi we ony şertnamada belenilen möhlet içinde gurama bermegi borç edinýär, gurama bolsa ony şertnamada belenilen möhletde peýdalanmagy ýa-da peýdalanyp başlamagy (şu Kodeksiň 511-nji maddasy), şonuň ýaly-da kanunda görkezilen halatlardan başga halatlarda awtora ýa-da onuň hukuk kabul edijisine hak tölemegi borç edinýär.

Awtorlyk lisenzion şertnamasy boýunça awtor ýa-da onuň hukuk kabul edijisi şertnamada şertleşilen çäklerde we şertnamada kesgitlenilen möhlet içinde eseri peýdalanmak hukugyny, şol sanda başga dile terjime etmek ýa-da üýtgedip ulanmak arkaly hem peýdalanmak hukugyny gurama berýär, gurama bolsa bu hukugyň berilmegi üçin ýa-da eseriň şertnamada göz önünde tutulan formada peýdalanylmagy üçin hak tölemegi borç edinýär, ýagny SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa ýa-da taraplar başga zat hakynda ylalaşmadyk bolsa, şeýle edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

505-nji madda. Eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamalarynyň görnüşleri

Eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamalaryna şu aşakdakylar degişlidir:

Eseri originalynda neşir etmek ýa-da gaýtadan neşir etmek hakyndaky şertnama (neşirýat, golýazmany saklamaga tabşyrmak hakyndaky şertnamasy);
çap edilmedik eseri jemagat önünde ýerine ýetirmek hakyndaky şertnama (oýun goýuş şertnamasy); şunda bir wagtlaýyn hak tölemegi göz önünde tutýan oýun goýuş şertnamasyny awtor şol bir eseri üçin diňe bir gurama bilen baglaşyp biler;
çap edilmedik eseri kinofilmde ýa-da telewizion filmde peýdalanmak hakyndaky şertnama (ssenariý şertnamasy), radio ýa-da telewizion gepleşikde peýdalanmak hakyndaky şertnama;
jemagat önünde görkezmek maksady bilen, şekillendiriş sungaty eserini döretmek hakyndaky şertnama (çeperçilik zakazy baradaky şertnama);
dekorativ-praktiki häsiýetdäki sungatyň çap edilmedik eserini senagatda peýdalanmak baradaky şertnama;
sonuň ýaly-da edebiýat, ylym ýa sungat eserlerini haýsy hem bolsa başga bir usul bilen peýdalanmak üçin bermek hakyndaky beýleki şertnamalar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda we 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda; 1984-nji ýyl, № 14, 59-nji madda).

506-njy madda. Awtorlyk şertnamasynyň formasy

Awtorlyk şertnamasy ýazmaça formada baglaşylmalydyr (şu Kodeksiň 46-njy maddasy). Eseri döwürleýin neşirlerde we ensiklopediki sözlüklerde çap etmek hakyndaky şertnamalar üçin ýazmaça formanyň bolmagy hökman däldir.

507-nji madda. Tipli awtorlyk şertnamalar

Tipli awtorlyk şertnamalaryny tassyklamak SSR Soýuzynyň kanunlary bilen SSR Soýuzynyň garamagyna berilýän halatlaryndan başga halatlarda şol şertnamalar gyzyklanýan wedomostwolaryň we çeperçilik soýuzlarynyň ylalaşmagy boýunça Türkmenistan SSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenen tertipde tassyklanylýar. Awtorlyk şertnamasynda tipli şertnama boýunça göz önünde tutulmadyk şertler bolup biler. Awtor bilen baglaşylan şertnamanyň şertleri kanunda ýa-da tipli şertnamada bellenen ýagdaýa garanda awtoryň ýagdaýyny ýaramazlaşdyrýan bolsa, onda ol şertler hakyky däldir hem-de olar kanunda ýa-da tipli şertnamada bellenen şertler bilen çalşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

508-nji madda. Awtorlyk şertnamasy boýunça awtora tölenýän hakyň möçberi

Awtorlyk şertnamasy boýunça tölenilýän hakyň möçberi tassyklanylan stawkalaryň çäklerinde taraplaryň ylalaşmagy bilen bellenilýär, şolar ýaly stawkalar bolmadyk mahalynda bolsa - şu Kodeksiň 480-nji maddasyna laýyklykda bellenilýär.

509-njy madda. Eseri tabşyrmak we makullamak

Eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamasy boýunça awtor şertnamanyň şertlerine laýyklykda özüne zakaz edilen eseri döretmäge hem-de ony şertnamada bellenen möhletde we şertleşilen tertipde gurama bermäge borçludur. Gurama tipli şertnamada bellenen möhletden gijä galman, awtorlyk şertnamasy boýunça

awtoryň eseriniň ýa makullanylanlygy hakynda, ýa-da şertnamada göz önünde tutulan esaslar boýunça onuň makullanylmanlygy hakynda, ýa-da şertnamanyň şertleriniň çäklerinde düzedilmeli düzedişleriň düýp manysyny takyk görkezmek bilen, esere düzedişler girizmegiň zerurdygy hakynda awtora hat üsti bilen habar bermäge borçludyr. Eger tipli şertnamada belenen möhletde awtora hat üsti bilen habar berilmedik bolsa, eser gurama tarapyndan makullanylan diýlip hasap edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

510-njy madda. Şertnama baglaşylan eseri üçünji tarapyň peýdalanmagyny çäklendirmek

Tipli şertnamalarda göz önünde tutulan halatlardan başga halatlarda eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamasy boýunça awtoryň şertnamada görkezilen eserini ýa-da onuň bir bölegini beýleki tarap bilen hat üsti arkaly razylaşman, şertnamada şertleşilen usul ýaly usul bilen peýdalanylmagy üçin üçünji tarapa bermäge awtoryň haky ýokdur. Şunuň ýaly çäklendirmäniň möhleti tipli şertnamalar arkaly belenilýär, emma welin şol möhlet eseriň gurama tarapyndan makullanylan gününden başlap üç ýyldan köp bolmaly däldir. Tipli şertnamalarda awtoryň öz eserini şertnamada şertleşilen usullardan başga usullar bilen peýdalanylmagy üçin bermäge hakynyň ýokdugyny görkezýän halatlar göz önünde tutulyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

511-nji madda. Guramanyň eseri peýdalanmak borjy

Eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky awtorlyk şertnamasy boýunça gurama eseri şertnamada şertleşilen usul bilen şol şertnamada belenen möhletde peýdalanmaga ýa-da peýdalanyň başlamaga borçludyr, şertnamada belenen möhlet bolsa eseriň gurama tarapyndan makullanylan gününden başlap iki ýyldan köp bolmaly däldir. Bu borç senariý şertnamasyny ýa-da çeperçilik zakazy baradaky şertnamany baglaşan gurama degişli däldir.

Tipli şertnamalarda eserleriň möçberini we olary peýdalanmagyň häsiýetini nazara almak bilen, şu maddada görkezilen möhletlerden has gysga möhletler göz önünde tutulyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

512-nji madda. Şertnamany bozanlygy üçin awtoryň jogapkärçiligi

Eger awtoryň öz günäsi bilen eseri şertnamada belenen möhletde gurama bermänligi, özüne zakaz berlen eseri şertnamanyň şertlerine laýyklykda döretmänligi ýa-da eseri harsal döredenligi, şertnamada belenen tertipde we çäklerde özüne tekliplenen düzedişleri girizmekden ýüz dönderenligi, eseri hut özi döretmek borjuny bozanlygy ýa-da şu Kodeksiň 510-njy maddasynyň kadalaryny bozanlygy sebäpli şertnama gurama tarapyndan sökülen bolsa, onda awtor eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky şertnama boýunça özüniň alan awtorlyk hakyny gaýtaryp bermäge borçludyr.

Eger gurama eseri şertnamada göz önünde tutulan esaslar boýunça makullamadyk bolsa (şu Kodeksiň 509-njy maddasy) we zakaz berlen eseri awtoryň harsal döredenligini sud üsti bilen subut edip bilmeýse, awtoryň şertnama boýunça alan haky tutuşlygyna ýa-da onuň tipli şertnamalarda kesgitlenilýän bölegi özüne galýar. Hakyň şol bölegi

şertnamanyň summasynyň ýigrimi baş prosentinden az bolmaly däldir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

513-nji madda. Şertnamany bozanlygy üçin guramanyň jogapkärçiligi

Eger gurama eseri peýdalanmak üçin bermek hakyndaky şertnamada bellenen möhletde (şu Kodeksiň 511-nji maddasy) özi tarapyndan makullanylan eseri peýdalanmasa ýa-da peýdalanyp başlamasa, onda gurama awtoryň talap etmegi boýunça şertleşilen haky oňa doly tölemäge borçludur. Şeýle halatda awtoryň şertnamadan ýüz döndermäge we şertnama boýunça beren eseriniň ekzemplýarlarynyň özüne gaýtarylyp berilmegini talap etmäge hem haky bardyr. Eger gurama eseri awtora bagly bolan ýagdaýlar sebäpli peýdalanyp bilmänligini subut etse, onda awtoryň hakynyň eser peýdalanylyp başlandan soň awtora berilmeli bolan bölegini awtora tölemek borjundan gurama boşadylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

514-nji madda. Zakaz boýunça döredilen şekillendiriş sungaty eserine bolan eýeçilik hukugynyň zakazça geçmegi

Zakaz boýunça döredilen şekillendiriş sungaty eseri, eger şertnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, zakazçynyň eýeçiligine geçýär. Awtor şol eseri baradaky awtorlyk hukugyny özünde saklaýar.

Awtora goşmaça hak tölemen, şol eseri jemagata görkezilýän sergilerde ýerleşdirmäge eseriň eýesiniň haky bardyr.

515-nji madda. Şekillendiriş sungaty eserinde şekillendirilen graždanyň bähbitlerini goramak

Başga adamyň şekili şekillendirilen şekillendiriş sungaty eseriniň çap edilmegine, ýañadan beýan edilmegine we ýaýradylmagyna diňe şol şekillendirilen adamyň razyçylygy bilen ýol berilýär, ol ölerden soň bolsa onuň çagalarynyň hem-de ýaşap ýören aýalynyň (äriň) razyçylygy bilen ýol berilýär. Eger munuň özi döwlet ýa-da jemgyýetçilik bähbitleri üçin edilýän bolsa ýa-da şekillendirilen adam özüni şekillendirilenligi üçin awtordan hak alan bolsa, onda şonuň ýaly razyçylygyň bolmagy talap edilmeýär.

516-njy madda. Zakaz boýunça ýerine ýetirilen arhitektura, inženerçilik we beýleki tehniki planlary peýdalanmagyň tertibi

Guramalaryň zakazlary boýunça ýerine ýetirilen arhitektura, inženerçilik we beýleki tehniki planlary, çyzgylary we suratlary zakazçylar özleriniň hajatlary üçin peýdalanyp bilerler, olary üçünji tarapyň peýdalanmagy üçin berip bilerler ýa-da awtorlara goşmaça hak tölemezen olary metbugatda ýañadan beýan edip bilerler.

517-nji madda. Eseri başga dile terjime etmek ýa-da üýtgetmek arkaly peýdalanmaga hukuk bermek hakyndaky awtorlyk lisenzion şertnamasy

Eseri başga dile terjime etmek ýa-da ony başga bir görnüşdäki esere öwürmek (hususan-da hekaýa görnüşindäki eseri drama eserine ýa ssenarä öwürmek ýa yzyna öwürmek) arkaly peýdalanmaga hukuk bermek hakyndaky awtorlyk lisenzion şertnamasynyň şertleri şol

şertnama baglaşan mahalynda taraplar arasynda kesgitlenilýär, eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, şeýle edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 26-njy martynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 8, 51-nji madda).

V bölüm.

AÇYŞ BARADA HUKUK

518-nji madda. Açyşyň awtorynyň hukuklary

Açyşyň awtorynyň öz awtorlygynyň we açyşda birinjiliginiň ykrar edilip, diplom bilen tassyklanmagyny talap etmäge haky bardyr, şol diplom bolsa Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakynda SSSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanylýan düzgünnamada göz önünde tutulan halatlarda we tertipde berilýär.

Açyşyň awtorynyň özüne diplom gowşurylan mahalynda berilýän haky almaga, şonuň ýaly-da Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakyndaky düzgünnamada göz önünde tutulan ýeňilliklerden peýdalanmaga haky bardyr.

519-njy madda. Açyşyň awtorynyň hukugynyň miras boýunça geçmegi

Açyşyň ölen awtorynyň diplomyny we açyş üçin hakyny almak hukugy kanunda bellenen tertipde miras boýunça geçýär.

520-nji madda. Açyş baradaky awtorlyk hakyndaky jedeller

Açyş baradaky awtorlyk (şarik awtorlyk) hakyndaky jedeller sud tarapyndan çözülýär.

VI bölüm. OÝLAP TAPYJYLYK, RASIONALIZATORLYK TEKLIP WE ÖNÜMIŇ SENAGAT NUSGASY BARADAKY HUKUK

521-nji madda. Oýlap tapyş üçin awtorlyk şertnamasy we patent

Oýlap tapyşyň awtory özüniň islegi boýunça ýa-da oýlap tapyş baradaky aýratyn hukugy döwlete bermek bilen öz awtorlygynyň ykrar edilmegini ýa-da awtorlygyň özüne galdyrylmagy bilen öz awtorlygynyň ykrar edilmegini talap edip biler. Birinji halatda oýlap tapyş barada awtorlyk şaýatnamasy, ikinji halatda - patent berilýär. Awtorlyk şaýatnamalary we patentleri Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakyndaky düzgünnamada göz önünde tutulýan şertlerde we tertipde berilýär.

SSSR-iň çäklerinde döredilen oýlap tapyşlaryň we sowet graždanlary tarapyndan daşary ýurtda döredilen oýlap tapyşlaryň daşary ýurtda patentlenmegine, şonuň ýaly-da sowet oýlap tapyşlarynyň daşary ýurtda her bir hili berilmegine diňe SSSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenen tertipde ýol berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

522-nji madda. Awtorlyk şaýatnamasy berlen oýlap tapyşy peýdalanmak

Oýlap tapyş üçin awtorlyk şaýatnamasy berlen halatlarda döwletiň şol oýlap tapyş üçin aýratyn hukugy zaýawka berlen gününden beýläk on bäş ýyllap hereket edýär. Oýlap tapyşy ornaşdyrmagyň maksada laýyklygyny nazara alyp, döwlet ony durmuşa geçirmek

hakyndaky aladany öz üstüne alýar.

Kooperatiw we beýleki jemgyýetçilik guramalary özleriniň iş çygryna degişli oýlap tapyşlary döwlet guramalary bilen deň esaslarda peýdalanyp bilerler. Ýokarda agzalaýa oýlap tapyşlary zaýawka berlen gününden beýläk on bäş ýyllap beýleki guramalaryň we adamlaryň belli bir pişe etmek maksady bilen peýdalanmaklaryna diňe munuň üçin ygtyýarly edilen döwlet organynyň rugsat bermegi arkaly ýol berilýär.

Awtorlyk şaýatnamasy berlen oýlap tapyjyny oýlap tapyşy peýdalanmak üçin kabul edilen mahalynda, şol oýlap tapyşyň peýdalanylmagy netijesinde alynýan tygşytlylyga ýa-da başga položitel netijä garap, onuň hak almaga hukugy bardyr, şonuň ýaly-da Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakyndaky düzgünnama laýyklykda ýeňilliklerden peýdalanmaga hukugy bardyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

523-nji madda. Oýlap tapyş üçin patent eýesiniň hukuklary

Patent zaýawka berlen gününden başlap on bäş ýyl möhlet bilen berilýär. Şol günden başlap zaýawka berijiniň hukuklary goralýar. Özüne patent degişli bolan (patent eýesi) bilen razylaşman hiç kim oýlap tapyşy peýdalanyp bilmez. Patent eýesi öz oýlap tapyşyny peýdalanmaga rugsat (lisenziýa) berip biler ýa-da doly suratda patentden geçip, ony berip biler.

SSSR Ministrler Soweti tarapyndan kesgitlenilýän halatlarda we tertipde patentiň güýji möhletinden öň ýatyrylyp bilner.

Oýlap tapyş barada zaýawka berilmezden öň oýlap tapyjy bilen baglanyşyksyz SSSR-iň çäklerinde şol oýlap tapyşy ulanan ýa-da ulanmak üçin zerur taýýarlyklaryň hemmesini gören gurama şol oýlap tapyşy şondan beýläk-de mugt peýdalanmak hukugyny saklaýar. Şu mesele baradaky jedeller sud tertibinde çözülýär.

Oýlap tapyşyň döwlet üçin aýratyn möhüm ähmiýeti bolup, ýöne welin patent eýesi bilen patentden geçilmegi hakynda ýa-da lisenziýa berilmegi hakynda ylalaşyk gazanyp bolmadyk halatlarda SSSR Ministrler Sowetiniň karary bilen patent döwlet tarapyndan mejburi suratda satyn alnyp bilner ýa-da patent eýesine hak bellemek bilen oýlap tapyşy peýdalanmaga degişli gurama rugsat berlip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

524-nji madda. Rasionalizatorlyk teklibiň awtorynyň hukuklary

Ornaşdyrmak üçin kabul edilen rasionalizatorlyk teklibiň awtoryna onuň awtorlygyny tassyklaýan şahadatnama berilýär. Teklibiň ornaşdyrylmagy netijesinde alynýan tygşytlylyga ýa-da başga položitel netijä baglylykda garap hak almaga onuň haky bardyr, şonuň ýaly-da Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakyndaky düzgünnama laýyklykda ýeňilliklerden peýdalanmaga haky bardyr.

524¹-nji madda. Önümiň senagat nusgasy baradaky hukuk

Önümiň senagat nusgasynyň awtory öz islegi boýunça ýa-da önümiň senagat nusgasy baradaky aýratyn hukugy döwlete bermek bilen öz awtorlygynyň ykrar edilmegini, ýa-da önümiň senagat nusgasy baradaky aýratyn hukugyň özünde galdyrylmagy bilen öz awtorlygynyň ykrar edilmegini talap edip biler. Birinji halatda önümiň senagat nusgasy barada şaýatnama berilýär, ikinji halatda bolsa patent berilýär. Şaýatnamalar we patentler

önümiň senagat nusgalary hakynda SSSR Ministrler Soweti tarapyndan tassyklanýan Düzgünnamada göz önünde tutulýan şertlerde we tertipde berilýär.

Önümiň senagat nusgasy barada şaýatnama berlen halatlarda döwletiň şol nusga baradaky aýratyn hukugy bu nusganyň birinjidigi bellenen beýläk on ýyllap hereket edýär.

Önümiň senagat nusgasy barada patenti esaslandyrylan aýratyn hukuk şol nusganyň birinjiligini bellenen gününden beýläk baş ýyllap hereket edýär. Şu görkezilen möhlet patent eýesiniň haýyşy boýunça uzaldylyp bilner, ýöne ol baş ýyldan köp bolup bilmez.

Önümiň senagat nusgasy peýdalanylan halatynda şol nusga barada özüne şaýatnama berlen awtoryň munuň üçin pul hakyny almaga hukugy bardyr, şeýle hem Önümiň senagat nusgalary hakyndaky düzgünnama laýyklykda ýeňillikler almaga haky bardyr.

Önümiň SSSR-de döredilen senagat nusgalaryny we sowet graždanlarynyň daşary ýurtda döreden senagat nusgalaryny daşary ýurtda patentlemäge, şeýle hem öňümiň sowet senagat nusgalary daşary ýurda nähili derejede-de bolsa bermäge diňe SSSR Ministrler Soweti tarapyndan bellenen tertipde ýol berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

525-nji madda. Oýlap tapyşyň, rasionalizatorlyk teklibiň we öňümiň seanagay nusgasynyň awtorynyň teklibi ornaşdyrmaga gatnaşmagy

Oýlap tapyşlaryň, rasionalizatorlyk teklipleriň we öňümiň seanagay nusgalarynyň awtorlary öz teklipleri ornaşdyrmak işiniň amala aşyrylmagyna SSSR Ministrler Soweti tarapyndan kesgitlenýän tertipde gatnaşýarlar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

526-njy madda. Oýlap tapyşyň, rasionalizatorlyk teklibiň we öňümiň senagat nusgasynyň awtorynyň hukuklarynyň miras boýunça geçmegi

Oýlap tapyş barada awtorlyk şaýatnamasyny ýa-da patenti, rasionalizatorlyk teklipl barada şahadatnama, öňümiň senagat nusgasy barada şaýatnama ýa-da patent hem-de oýlap tapyş, rasionalizatorlyk teklipl we öňümiň senagat nusgasy üçin pul hakyny almak hukugy, şeýle hem oýlap tapyş we öňümiň senagat nusgasy barada patente esaslandyrylan aýratyn hukuk kanun arkaly bellenen tertipde miras boýunça geçýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

527-nji madda. Awtorlyk hakyndaky we hak tölenmegi hakyndaky jedeller

Oýlap tapyş we öňümiň senagat nusgasy barada awtorlyk (şärik awtorlyk) hakyndaky jedeller sud tarapyndan çözülýär. Eger rasionalizatorlyk teklipl barada birinjilik hakyndaky jedeller teklibiň ornaşdyrylýan ýerindäki guramada çözülmese, şol jedeller hem sud tarapyndan çözülýär.

Oýlap tapyşlar, rasionalizatorlyk teklipler we öňümiň senagat nusgalary üçin düşýän pul hakynyň möçberi, ony hasaplap çykarmagyň tertibi we tölemegiň möhletleri dogrusyndaky meseleler baradaky jedeller degişli suratda Açyşlar, oýlap tapyşlar we rasionalizatorlyk teklipler hakyndaky düzgünnamada hem-de Öňümiň senagat nusgalary hakyndaky düzgünnamada göz önünde tutulan tertipde çözülýär, şunda kabul edilen karary nädogry diýip tapýan awtor bu barada suda ýüz tutup biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden

VII bölüm. MIRASLYK HUKUGY

528-n j i madda. Miras almagyň-bermegiň esaslary

Miras almak-bermek kanun boýunça we wesýetnama boýunça amala aşyrylýar. Miras almak-bermek wesýetnama boýunça üýtgedilmedik bolsa, kanun boýunça amala aşyrylýar. Eger kanun boýunça-da, wesýetnama boýunça-da mirasdarlar bolmasa ýa-da mirasdarlaryň hiç biri mirasy kabul etmedik bolsa, ýa-da mirasdarlaryň hemmesi wesýetnama galdyryjy tarapyndan mirasdan mahrum edilen bolsa, onda öleniň emlägi miras almak-bermek hukugy boýunça döwlete geçirilýär.

529-njy madda. Mirasyň ýüze çykan wagty

Miras galdyryjynyň ölen günü, ol ölen diýlip yglan edilen mahalynda bolsa şu Kodeksiň 21-nji maddasynda görkezilen gün mirasyň ýüze çykan wagty diýlip hasap edilýär.

530-njy madda. Mirasyň ýüze çykan ýeri

Miras galdyryjynyň iň soňky hemişelik ýaşaýan ýeri (şu Kodeksiň 17-nji maddasy), eger ol näbelli bolsa, emlägiň ýa-da onuň esasy böleginiň ýerleşýän ýeri mirasyň ýüze çykan ýeri diýlip hasap edilýär.

531-nji madda. Mirasdarlar bolup biljek graždanlar

Şu aşakdakylar mirasdarlar bolup bilerler:

kanun boýunça miras alynýan-berilýän wagtynda - miras galdyryjynyň ölen pursatynda diri bolan graždanlar, şonuň ýaly-da miras galdyryjy ölenden soň onuň yzynda dogan çagalary;

wesýetnama boýunça miras alynýan-berilýän wagtynda - miras galdyryjynyň ölen pursatynda diri bolan graždanlar, şonuň ýaly-da miras galdyryjynyň diri wagtynda enesiniň göwresinde bolup, ol ölenden soň dogan graždanlar.

532-nji madda. Miras almak hukugy bolmadyk graždanlar

Özleriniň miras galdyryja garşy, onuň miras darlarynyň birine garşy ýa-da miras galdyryjynyň wesýetnamada beýan eden iň soňky erk-isleginiň amala aşyrylmagyna garşy bikanun hereketleri bilen özlerine miras almak meýline ýardam eden graždanlaryň kanun boýunça-da, wesýetnama boýunça-da miras almaga hukugy ýokdur, eger bu ýagdaýlar sud tertibinde tassyklanylýan bolsa, hukugy ýokdur.

Mirasyň ýüze çykan pursatynda ata-enelik hukuklaryndan mahrum edilen we ata-enelik hukuklary dikeldilmedik ata-eneler öz çagalaryndan soň, kanun boýunça miras alyp bilmezler, şonuň ýaly-da miras galdyryjyny kanun boýunça ekläp-saklamak barada öz üstlerine ýüklenilen borçlary ýerine ýetirmekden bilkastlaýyn boýun gaçyrýan ata-eneler we kemala gelen çagalar hem kanun boýunça miras alyp bilmezler, eger bu ýagdaý sud tertibinde tassyklanylýan bolsa miras alyp bilmezler.

Şu maddanyň birinji böleginiň kadalary wesýetnamalaýyn ýüz dönderiş barada hem (şu Kodeksin 539-njy maddasy) ulanylýar.

533-nji madda. Kanun boýunça mirasdarlar

Kanun boýunça miras alynýan-berilýän mahalynda şu aşakdakylar deň paýly mirasdarlar bolýarlar:

birinji nobatda - öleniň çagalary (şol sanda perzentlige alnan çagalary), äri ýa aýaly we ejesi-kakasy (perzentlige alyjylar), şonuň ýaly-da öleniň yzynda dogan çagasy;
ikinci nobatda - öleniň erkek we aýal doganlary, onuň atasy-babasy hem-de enesi-mamasy.
Ikinji nobatly mirasdarlar kanun boýunça mirasy diňe birinji nobatly mirasdarlar bolmadyk mahalynda ýa-da olar mirasy kabul etmedik mahalynda, şonuň ýaly-da birinji nobatly mirasdarlar miras almak hukugyndan mahrum edilen mahalynda (şu Kodeksiň 523-nji we 535-nji maddalary) alyp bilýärler.

Miras galdyryjy ölmezinden öň azyndan bir ýyl onuň ekläp-saklamagynda bolan işe ýarawsyz adamlar kanun boýunça mirasdarlar hataryna geçirilýär. Başga mirasdarlar bar bolan mahalynda olar mirasy nobaty boýunça almaly bolan mirasdarlar bilen deň hatarda miras alýarlar.

Eger miras galdyryjynyň agtyklarynyň we çowluklarynyň mirasdar bolup biljek ata-enesi miras ýüze çykan wagtynda diri bolmasa, onda şol agtyklar we çowluklar kanun boýunça mirasdarlar bolýarlar (orun tutmak hukugy boýunça miras almak), olar özüleriniň kanun boýunça miras alnanda ölen ata-enesine näçe düşjek bolsa, edil şonuň ýaly deň paýly miras alýarlar.

Perzentlige alnanlar we olaryň nesilleri şol perzentlige alnanyň ata-enesi, onuň asyldan gelýän beýleki ganybir garyndaşlary, şonuň ýaly-da onuň ganybir erkek we aýal doganlary ölerden soň miras almaýarlar.

Perzentlige alnanyň ata-enesi we onuň asyldan gelýän beýleki ganybir garyndaşlary, şonuň ýaly-da onuň ganybir erkek we aýal doganlary şol perzentlige alnan we onuň nesilleri ölerden soň miras almaýarlar.

534-nji madda. Öý goşlaryny we güzeran predmetleri miras almak-bermek

Adatdaky öý goşlary we güzeran predmetleri miras galdyryjy ölmezinden öň onuň bilen azyndan bir ýyl bile ýaşan we kanun boýunça mirasdarlar bolup durýan adamlara geçýär, ýagny bularyň nobatyna we miras paýyna garamazdan, şolara geçýär.

535-nji madda. Wesýetnama boýunça miras almak-bermek

Her bir graždan wesýetnama boýunça özüniň bütin emlägini ýa-da bir bölegini (şol sanda adatdaky öý goşlaryny we güzeran predmetlerini hem) kanun boýunça mirasdarlardan bolan we mirasdarlardan bolmadyk bir ýa-da birnäçe adam, şonuň ýaly-da döwlete ýa-da aýry-aýry döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramalaryna galdyryp biler. Wesýetnama galdyryjy öz wesýetnamasynda kanun boýunça mirasdarlarynyň birini, birnäçesini ýa-da hemmesini miras almak hukugyndan mahrum edip biler.

536-njy madda. Miras almakda hökmany paý baradaky hukuk

Miras galdyryjynyň kemala gelmedik ýa-da işe ýarawsyz çagalary (şol sanda perzentlige alnan çagalar-da), şonuň ýaly-da işe ýarawsyz är-aýaly, ata-enesi (perzentlige alyjylar) we öleniň ekläp-saklamagyndaky adamlar wesýetnamanyň mazmunyna garamazdan, kanun boýunça miras alnan wagtynda olaryň her birine düşjek paýyň azyndan üçden iki bölegini (hökmany paýy) miras alýarlar. Hökmany paýyň möçberi kesgitlenilen mahalynda

adatdaky öý goşlaryndan we güzeran predmetlerinden ybarat bolan miraslyk emlägiň gymmaty hem nazara alynýar.

537-nji madda. Başga mirasdary bellemek

Wesýetnama galdyryjy özüniň bellän mirasdary mirasyň ýüze çykmagyndan öň ölen ýa-da mirasy kabul etmez diýen ätiýaç bilen, wesýetnamada başga mirasdary görkezmäge haklydyr.

538-nji madda. Emlägiň miras galdyrylmadyk bölegini miras almak-bermek

Emlägiň miras galdyrylmadyk bölegi kanun boýunça mirasdarlaryň arasynda paýlaşylýar. Wesýetnamada başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, kanun boýunça mirasdarlar bolup, wesýetnama boýunça emlägiň beýleki bölegi özlerine galdyrylan mirasdarlar hem şol mirasdarlaryň hataryna girýär.

539-njy madda. Wesýetnamalaýyn ýüz dönderiş

Bir ýa-da birnäçe adamyň (wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi kabul edijileriň) peýdasyna haýsy-da bolsa bir borçnamany ýerine ýetirmegi (wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi) wesýetnama boýunça mirasdarlaryň üstüne ýüklemäge miras galdyryjynyň haky bardyr, şol wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi kabul edijiler bolsa şol borçnamanyň ýerine ýetirilmegini talap etmek hukugyna eýe bolýarlar. Kanun boýunça mirasdarlardan bolan ýa-da mirasdarlardan bolmadyk adamlar wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi kabul edijiler bolup bilerler.

Miras geçýän öýi ýa-da onuň belli bir bölegini başga bir adamynyň ömürlük peýdalanmagyna bermek borjuny özüne ýaşaýyş öýi miras geçýän mirasdarlaryň üstüne ýüklemäge wesýetnama galdyryjynyň haky bardyr. Öýe ýa-da onuň bir bölegine bolan eýeçilik hukugy soňra bir adamdan başga adama geçen mahalynda ömürlük peýdalanmak hukugy öz güýjünde galýar.

Wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi ýerine ýetirmeklik wesýetnama galdyryjy tarapyndan öz üstüne ýüklenen mirasdar ony diňe özüne miras geçen emlägiň hakyky gymmatynyň çäklerinde, miras galdyryjynyň bergileriniň öz paýyna düşýän bölegini çykmak bilen ýerine ýetirmelidir.

Eger wesýetnama boýunça mirasdaryň, ýagny wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi ýerine ýetirmeklik öz üstüne ýüklenen mirasdaryň mirasda hökmany paý almaga hukugy bar bolsa, onda ol wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi özüne wesýetnama boýunça geçen emlägiň diňe hökmany paýyndan artyk gymmatynyň çäklerinde ýerine ýetirýär.

Wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi ýerine ýetirmeklik öz üstüne ýüklenen mirasdar ölen mahalynda ýa-da ol mirasy kabul etmedik mahalynda, wesýetnamalaýyn ýüz dönder işi ýerine ýetirmek borçnamasy onuň paýyna alan beýleki mirasdarlara geçýär.

540-njy madda. Umumy peýdaly maksat üçin bolan hereketleri etmegi mirasdaryň üstüne ýüklemek

Wesýetnama galdyryjy haýsy-da bolsa bir umumy peýdaly maksady amala aşyrmaga gönükdirilen haýsydyr bir hereketleri etmegi mirasdaryň üstüne ýükläp biler.

541-nji madda. Wesýetnamanyň notarial formasy

Wesýetnama ýazmaça formada düzülip, onda wesýetnamanyň düzülen ýeri we wagty görkezilmelidir, oňa wesýetnamany galdyryjynyň hut özi gol çekmelidir hem-de ol notarial tertipde tassyklanylmalydyr.

542-nji madda. Notarial taýdan tassyklanylan dokumentlere barabar edilýän wesýetnamalar

Notarial taýdan tassyklanylan wesýetnamalara şu aşakdakylar barabar edilýär:

- 1) keselhanalarda, beýleki stasionar kesel bejeriş-profilaktika edaralarynda, sanatorilerde keselini bejerdýän ýa-da gartaşanlar we inwalidler öýlerinde ýaşayan graždanlaryň şol keselhanalaryň, kesel bejeriş edaralarynyň, sanatorileriň baş wraçlary, olaryň medisina bölümi baradaky orunbasarlary ýa-da nobatçy wraçlary, şonuň ýaly-da ýokarda görkezilen gartaşanlar we inwalidler öýleriniň direktorlary we baş wraçlary tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary;
- 2) SSSR-iň baýdagy astynda ýüzüp ýören deňiz gämilerinde ýa-da içerki ýüzüş gämilerinde ýüzüş wagtynda ýören graždanlaryň şol gämileriň kapitanlary tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary;
- 3) gözleg ekspedisiýalarynda, arktiki ekspedisiýalarda we şulara meňzeş beýleki ekspedisiýalarda ýören graždanlaryň şol ekspedisiýalaryň naçalnikleri tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary;
- 4) gospitalarda, sanatorilerde we beýleki harby-kesel bejeriş edaralarynda keselini bejerdýän harby gullukçylaryň hem-de beýleki adamlaryň şol gospitalaryň, sanatorileriň we beýleki harby-kesel bejeriş edaralarynyň naçalnikleri, olaryň medisina bölümi baradaky orunbasarlary, starşıý wraçlary we nobatçy wraçlary tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary;
- 5) harby gullukçylaryň wesýetnamalary, döwlet notarial kontoralarynyň we notarial hereketleri amala aşyrýan beýleki organlaryň ýok ýerindäki harby ölümleriň, harby birikmeleriň, edaralaryň we harby-okuw jaýlarynyň ýerleşen punktlarynda bolsa işçileriň we gullukçylaryň, olaryň maşgala çlenleriniň hem-de harby gullukçylaryň maşgala çlenleriniň hem şol bölümleriň, birikmeleriň, edaralaryň we okuw jaýlarynyň komandirleri (naçalnikleri) tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary;
- 6) azatlykdan mahrum ediliş ýerlerinde ýören adamlaryň azatlykdan mahrum ediliş ýerleriniň naçalnikleri tarapyndan tassyklanylan wesýetnamalary.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

543-nji madda. Wesýetnama başga adamyň gol çekmegi

Eger fiziki kemçilikleri, keselliligi zerarly ýa-da başga sebäplere görä, wesýetnama galdyryjyny hut özi wesýetnama gol çekip bilmeýse, onuň tabşyrmagy boýunça onuň gatnaşmagynda we döwlet notariusynyň gatnaşmagynda ýa-da başga bir wezipeli adamyň gatnaşmagynda (şu Kodeksiň 542-nji maddasy) başga graždan gol çekip biler, şunda wesýetnama galdyryjynyň wesýetnama hut özüniň gol çekip bilmänliginiň sebäpleri görkezilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

544-nji madda. Wesýetnamany ýatyrmak we üýtgetmek

Wesýetnama galdyryjynyň özüniň eden wesýetini islän wagty üýtgetmäge ýa-da ony

ýatyryp, täze wesýetnama düzmäge haky bardyr.

Soňky düzülen wesýetnama ozalky wesýetnamany doly suratda ýa-da özüne ters gelýän ýerini kem-käsleýin ýatyrýar.

Wesýetnama galdyryjy wesýetnamany döwlet notarial kontorasyna ýa-da halk deputatlarynyň şäher, posýolok, oba Sowetiniň wesýetnamany tassyklan ispolnitel komitetine arza bermek arkaly-da ýatyryp ýa-da üýtgedip biler. Wesýetnamanyň ýatyrylmagy hakyndaky arzadaky gol notarial taýdan tassyk edilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

545-nji madda. Wesýetnamany ýerine ýetirmek

Wesýetnamany ýerine ýetirmeklik wesýetnamada bellenen mirasdarlaryň üstüne ýüklenilýär.

Wesýetnama galdyryjy wesýetnamany ýerine ýetirmegi mirasdar bolmadyk, ýöne welin wesýetnamada görkezilen adama (wesýetnamany ýerine ýetirijä) tabşyryp biler. Şunuň ýaly halatda ýerine ýetirijiniň razyçylygy talap edilýär, ol bolsa özüniň razyçylygy barada şol wesýetnamanyň ýüzünde ýa-da wesýetnamanyň ýanyna goşulýan arzada bellik etmelidir.

546-njy madda. Wesýetnamany ýerine ýetirijiniň ygtyýarlary

Wesýetnamany ýerine ýetirijiniň wesýetnamany ýerine ýetirmek üçin zerur bolan ähli hereketleri amala aşyrmaga haky bardyr.

Wesýetnamany ýerine ýetiriji wesýetnamany ýerine ýetirmek barada öz eden hereketleri üçin hak almaýar emma miras galdyrylan emlägi goramak barada we şol emlägi dolandyrmak barada özüniň çykaran zerur çykdajylaryny mirasyň hasabyna töletmäge onuň haky bardyr.

Wesýetnamany ýerine ýetiriji wesýetnamany ýerine ýetirenden soň, mirasdarlaryň talap etmegi boýunça olara hasabat bermäge borçludur.

547-nji madda. Mirasy kabul etmek

Mirasa eýe bolmak üçin mirasdar ony kabul etmelidir. Mirasyň şert ýa-da talap goýlup kabul edilmegine ýol berilmeýär. Mirasdar miras galdyrylan emlägi dolandyrmaga ýa-da oňa eýelik etmäge hakykat ýüzünde girişen wagtynda ýa-da ol mirasyň ýüze çykan ýerindäki notarial organa mirasy kabul etmek hakynda arza ýazan wagtynda mirasdar mirasy kabul eden diýlip hasap edilýär.

Şu maddada görkezilen hereketler mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aýyň dowamynda amala aşyrylmalydyr.

Diňe başga mirasdarlar mirasy kabul etmedik mahalynda miras almak hukugy özlere üçin ýüze çykýan adamlar mirasy kabul etmek üçin bolan möhletiň galan wagtynyň içinde mirasy kabul etmäge özläriniň razydygy hakynda arza ýazyp bilerler, eger şol möhletiň galan bölegi üç aýdan az bolsa, onda ol üç aýa çenli uzaldylýar.

Kabul edilen miras şol mirasyň ýüze çykag wagtyndan başlap mirasdara degişli hasap edilýär.

548-nji madda. Mirasy kabul etmek üçin bolan möhleti uzaltmak

Mirasy kabul etmek üçin şu Kodeksiň 547-nji maddasynda bellenen möhlet, eger sud şol möhletiň geçirilmeginiň sebäbini esasly diýip hasap etse sud tarapyndan uzaldylyp bilner.

Şunuň ýaly halatda eger miras galdyrylan emläk beýleki mirasdarlar tarapyndan kabul edilen bolsa ýa-da döwlete geçen bolsa, onda görkezilen möhleti geçiren mirasdara şol berilmeli emlägiň diňe natura görnüşinde saklanyp galan bölegi, şonuň ýaly-da oňa berilmeli şol emlägiň beýleki bölegini satmakdan düşen pul serişdeleri berilýär.

549-njy madda. Mirasy kabul etmek baradaky hukugyň başga adama geçmegi

Eger kanun boýunça ýa-da wesýetnama boýunça miras almaly bolan mirasdar miras ýüze çykandan soň ony bellenen möhletde kabul etmäge (şu Kodeksiň 547-nji maddasy) ýetişmän ölen bolsa, onda onuň paýyna düşýän mirasy kabul etmek hukugy onuň mirasdarlaryna geçýär.

Ölen mirasdaryň bu hukugy onuň mirasdarlary tarapyndan mirasy kabul etmek üçin bolak möhletiň galan böleginiň içinde umumy esaslarda amala aşyrylyp bilner. Eger bellenen möhletiň galan bölegi üç aýdan az bolsa, onda ol üç aýa çenli uzaldylýar.

550-nji madda. Miras galdyrylan emlägi beýleki mirasdarlar gelmezden öň eýelik edip ýa-da ony dolandyryp başlan mirasdaryň hukuklary

Beýleki mirasdaryň gelerine garaşman, miras galdyrylan emläge eýelik edip ýa-da ony dolandyryp başlan mirasdaryň mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aý geçýänçä ýa-da miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamany özi alýança şol miras galdyrylan emläge ygtyýar etmäge (satmaga girew goýmaga we ş. m.) haky ýokdur.

Görkezilen möhlet geçýänçä ýa-da miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamany alýança, mirasdar miras galdyrylan emlägiň hasabyna diňe şu aşakdaky çykdajylary çykarmaga haklydyr:

- 1) miras galdyryjy kesellän wagtynda oňa seretmek baradaky, şonuň ýaly-da miras galdyryjyny jaýlamak baradaky çykdajylary çykarmaga;
- 2) miras galdyryjynyň ekläp-saklamagynda bolan graždanlary ekläp-saklamak üçin çykdajylar çykarmaga;
- 3) iş haky baradaky pretenziýalary hem-de şol pretenziýalara barabar bolan pretenziýalary kanagatlandyrmak üçin çykdajylar çykarmaga;
- 4) miras galdyrylan emlägi goramak barada we ony dolandyrmak barada çykdajylar çykarmaga, şonuň ýaly-da ýüze çykan miras hakynda habar çap etmek üçin.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

551-nji madda. Mirasdan ýüz döndermek

Kanun boýunça ýa-da wesýetnama boýunça mirasdar mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aýyň dowamynda mirasdan ýüz döndermäge haklydyr. Şunda ol kanun boýunça mirasdarlardan (şu Kodeksiň 553-nji maddasy) ýa-da wesýetnama boýunça mirasdarlardan (şu Kodeksiň 535-nji maddasy) bolan beýleki adamlaryň peýdasyna, döwletiň ýa-da aýry-aýry döwlet kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň peýdasyna mirasdan ýüz dönderýändigini görkezip biler.

Eger mirasdar mirasyň ýüze çykan ýerindäki döwlet notarial kontora özüniň mirasy kabul edýänligi barada ýa-da miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamanyň özüne berilmegi barada arza ýazan bolsa, onda mirasdan ýüz döndermeklige ýol berilmeýär.

Mirasdan ýüz döndermeklik mirasyň ýüze çykan ýerindäki döwlet notarial kontora mirasdaryň arza bermegi bilen amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden

552-nji madda. Miraslyk paýlaryň artmagy

Kanun boýunça ýa-da wesýetnama boýunça mirasdar mirasy kabul etmedik ýa-da mirasdar miras almak hukugyndan mahrum edilen mahalynda (şu Kodeksiň 532-nji we 535-nji maddalary), onuň miraslyk paýy kanun boýunça mirasdarlara geçýär hem-de olaryň arasynda deň paýlanylýar.

Eger miras galdyryjy bütün emlägini özüniň bellän mirasdarlaryna bermäge wesýet eden bolsa onda miras almakdan galdyrylan mirasdara düşýän miraslyk paýy wesýetnama boýunça mirasdarlaryň beilekilerine geçýär hem-de olaryň arasynda deň paýlanylýar. Şu maddanyň kadalary mirasdaryň beýleki mirasdaryň peýdasyna, döwletiň ýa-da döwlet, kooperativ we beýleki jemgyýetçilik guramasynyň peýdasyna ýüz dönderen (şu Kodeksiň 551-nji maddasy), ýa-da miras almakdan galdyrylan mirasdaryň ýerine başga mirasdar bellenen halatlary (şu Kodeksiň 537-nji maddasy) barada ulanylmaýar.

553-nji madda. Mirasyň döwlete geçmegi

Miras galdyrylan emläk miras almak hukugy boýunça şu aşakdaky ýagdaýlarda döwlete geçýär:

- 1) eger emläk döwlete miras galdyrylan bolsa;
- 2) eger miras galdyryjynyň kanun boýunça-da wesýetnama boýunça-da mirasdarlary bolmasa;
- 3) eger mirasdarlaryň hemmesi mirasdan ýüz dönderen bolsa;
- 4) eger mirasdarlaryň hemmesi miras almak hukugyndan mahrum edilen bolsa (şu Kodeksiň 532-nji we 535-nji maddalary);
- 5) eger mirasdarlaryň hiç biri mirasy kabul etmedik bolsa.

Eger mirasdarlardan, garaz biri döwletiň peýdasyna mirasdan ýüz dönderen bolsa, onda miras galdyrylan emlägiň şol mirasdara düşýän paýy döwlete geçýär.

Eger miras galdyryjynyň kanun boýunça mirasdarlary bolmasa, özi-de miras galdyryjynyň emläginiň diňe bir bölegi miras galdyrylan bolsa, onda emlägiň galan bölegi döwlete geçýär.

Şu maddada göz önünde tutulan halatlarda, mirasyň sostawyna girýän awtorlyk hukugy ýa-da mirasdan ýüz dönderýän mirasdaryň awtorlyk hakyndan düşýän paýy almak baradaky hukugy ýatyrylýar.

554-nji madda. Miras galdyryjynyň bergileri barada mirasdaryň jogapkärçiligi

Mirasy kabul eden mirasdar miras galdyryjynyň bergileri barada özüne miras galan emlägiň hakyky gymmatynyň çäklerinde jogap berýär. Şu Kodeksiň 553-nji maddasynyň tertibinde özüne emläk geçen döwlet hem hut şol esaslarda jogap berýär.

555-nji madda. Kreditorlaryň pretenziýa bildirmeginiň tertibi

Miras galdyryjynyň kreditorlary mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aýyň dowamynda, mirasy kabul eden mirasdarlara ýa-da wesýetnamany ýerine ýetirijä, ýa-da mirasyň ýüze çykan erindäki döwlet notarial kontora özleriniň pretenziýalaryny bildirmäge ýa-da miras galdyrylan emläk barada sudda hak islegini bildirmäge haklydyr. Pretenziýalar degişli talapnamalaryň möhletiniň gelip ýetenligine garamazdan bildirilip bilinýär.

Şu kadalaryň berjaý edilmezligi kreditorlaryň talap etmek baradaky hukuklarynyň ýitirmegine getirýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

556-njy madda. Miras galdyrylan emlägi goramak

Miras galdyrylan emlägi goramak döwletiň, mirasdaryň, wesýetnamalaýyn ýüz dönderişi kabul edljileriň ýa-da kreditorlaryň bähbitleri üçin zerur bolup durýan bolsa, onda mirasyň ýüze çykan ýerindäki döwlet notarial kontora, döwlet notarial kontoranyň ýok ýerlerinde bolsa halk deputatlarynyň degişli şäher, posýolok, oba Sowetiniň ispolnitel komiteti şol emlägi goramak üçin çäreler görýär.

Miras galdyrylan emlägi goramaklyk tä ähli mirasdarlar mirasy kabul edýänçä, ol kabul edilme- dik mahalynda bolsa - mirasy kabul etmek üçin bellenen möhlet gutarýança dowam etdirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

557-nji madda. Miras galdyrylan emlägi saklaýjyny ýa-da şol emläge hossarlyk edijini bellemek

Mirasyň sostawynda dolandyrylmagyny talap edýän emläk bar mahalynda (ýaşayyş öýi we ş. m.), şonuň ýaly-da mirasdarlaryň mirasy kabul etmekden öň miras galdyryjynyň kreditorlary hak islegini bildiren mahalynda döwlet notarial kontorasyny emlägi saklaýjyny belleýär, döwlet notarial kontorasynyň ýok ýerlerinde bolsa halk deputatlarynyň degişli şäher, posýolok, oba Sowetiniň ispolnitel komiteti şol emläge hossarlyk edijini belleýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

558-nji madda. Miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamany bermek

Miras almaly bolan mirasdarlar miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamanyň bildirilmegini sorap, mirasyň ýüze çykan ýerindäki döwlet notarial kontora ýüz tutup bilerler.

Miras galdyrylan emläk döwlete geçen wagtynda hem (şu Kodeksiň 553-nji maddasy) miras almak hukugy hakyndaky şaýatnama edil şol tertipde berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

559-njy madda. Miras almak hukugy hakyndaky şaýatnamany bermegiň möhleti

Miras almak hukugy hakyndaky şaýatnama kanuna boýunça we wesýetnama boýunça mirasdarlara mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aý geçenden soň berilýär.

Eger döwlet notarial kontorada şaýatnama berilmegini sorap adamlardan başga mirasdarlaryň ýokdugy hakynda maglumatlar bar bolsa, onda kanun boýunça-da, wesýetnama boýunça-da miras alnanda mirasyň ýüze çykan gününden başlap alty aý geçmänkä hem şaýatnama berlip bilner.

Döwletiň miras almak hukugy hakyndaky şaýatnama hemme halatlarda, mirasyň ýüze çykan gününden başlap, azyndan alty aý geçenden soň berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda).

560-njy madda. Miras galdyrylan emlägi paýlaşmak

Miras galdyrylan emlägi paýlaşmak mirasy kabul eden mirasdarlaryň ylalaşmagy boýunça olaryň özlerine düşýän paýlaryna laýyklykda amala aşyrylýar. Eger ylalaşyk gazanylmasa mirasy paýlaşmak sud tertibinde amala aşyrylýar.

Enesiniň göwresinde bolup, entek eneden dogmadyk mirasdar bar bolan mahalynda mirasdarlar şoňa düşýän miras paýyny diňe bölüp aýranlaryndan soň, miras galdyrylan emlägi paýlaşmaga haklydyrlar. Eneden dogmadyk mirasdaryň bähbitlerini goramak üçin emläk paýlaşylan mahalynda hossarlyk we howandarlyk organynyň wekili çagyrylmalydyr.

561-nji madda. Kolhozçy hojalygynda ýa-da oba hojalygynda indiwiidual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynda miras almak-bermek

Kolhozçy hojalygynyň ýa-da oba hojalygynda indiwiidual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň çleni ölen mahalynda şol hojalyklarda emlägi miras almak-bermek işi geçirilmeýär.

Eger kolhozçy hojalygynyň ýa-da oba hojalygynda indiwiidual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň çleni ölenden soň, şol hojalyklarda başga çlen galmadyk bolsa, bu hojalyklaryň emlägi barada şu bölümiň kadalary ulanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

562-nji madda. Goýumçynyň ölmek ätiýajy üçin öz goýumlaryna ygtyýar etmegi

Döwlet zähmet amanat kassalarynda ýa-da SSSR Döwlet Bankynda goýumlary bolan graždanlar özleriniň ölmek ätiýajy üçin goýumyny islän adamsyna ýa-da döwlete bermek hakynda amanat kassa ýa-da banka buýruk bermäge haklydyr.

Şunuň ýaly halatlarda goýum miras galdyrylan emlägiň sostawyna girmeýär we ol barada şu bölümiň kadalary ulanylmaýar.

Goýumçylar ölen mahalynda döwlet amanat kassalaryndaky we SSSR Döwlet bankyndaky goýumlara olaryň galdyryp giden ýörite görkezmeleri boýunça ygtyýar etmegiň tertibi şol kredit edaralarynyň ustawlary bilen we bellenen tertinde çykarylan kadalar bilen kesgitlenilýär.

Eger goýumçy amanat kassasyna ýa-da banka öz goýumy barada buýruk bermedik bolsa, onda ol ölen mahalynda onuň goýumy şu bölümiň kadalary boýunça umumy esaslarda mirasdarlara geçýär.

VIII bölüm. DAŞARY ÝURT GRAŽDANLARYNYŇ WE BELLİ GRAŽDANLYGY BOLMADYK ADAMLARYŇ HKKUK UKYBY DAŞARY ÝURT DÖWLETLERINIŇ GRAŽDAN KANUNLARYNY WE HALKARA ŞERTNAMALARYNY ULANMAK

563-nji madda. Daşary ýurt graždanlarynyň graždan hukuk ukyny

Daşary ýurt graždanlary Türkmenistan SSR sowet graždanlary bilen deň hatarda graždan hukuk ukybyna eýedirler. Aýry-aýry kadadan çykmlar SSR Soýuzynyň kanuny bilen bellenen bilner.

SSSR Ministrler Soweti (SSR Soýuzynyň we soýuz respulikalaryň Graždan kanunlarynyň

esaslarynyň 122-nji maddasy) sowet graždanlarynyň graždan hukuk ukybyny ýörite çäklendirýän döwletleriň graždanlary barada garşylyklaýyn çäklendirmeleri belläp biler.

564-nji madda. Belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň graždanlyk hukuk ukyby

Belli graždanlygy bolmadyk adamlar Türkmenistan SSR-nde graždanlyk hukuk ukybyndan sowet graždanlary bilen deň hatarda peýdalanýarlar. Aýry-aýry kadadan çykmalar SSR Soýuzynyň kanunlary arkaly bellenip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

564¹-nji madda. Daşary ýurt graždanlarynyň we belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň graždanlyk iş ukyby barasynda ulanylýan kanun

Daşary ýurt graždanlarynyň graždanlyk iş ukyby ol haýsy ýurduň graždany bolup duran bolsa, şol ýurduň kanuny boýunça hem kesgitlenilýär.

Belli graždanlygy bolmadyk adamyň graždanlyk iş ukyby onuň hemişelik ýaşaýan ýerindäki ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Daşary ýurt graždanlarynyň we belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň Türkmenistan SSR-nde amala aşyrylan geleşikleri barasyndaky we Türkmenistan SSR-nde zeled ýetirilmegi sebäpli gelip çykýan borçnamalary barasyndaky graždanlyk iş ukyby sowet kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Türkmenistan SSR-nde hemişelik ýaşaýan daşary ýurt graždanlary we belli graždanlygy bolmadyk adamlar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen tertipde işe ukypsyz ýa-da işe çäkli derejede ukyply diýlip ykrar edilip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

565-nji madda. Daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň graždanlyk hukuk ukyby

Daşary ýurt kärhanalary we guramalary Türkmenistan SSR-nde daşary söwda boýunça we şonuň bilen baglanyşykly hasaplaşyk, strahowaniýe operasiýalary we beýleki operasiýalar boýunça geleşikleri amala aşyrmaga özlerine hukuk berlen sowet daşary söwda birleşikleri we beýleki sowet guramalary bilen aýratyn rugsat bolmasa-da, şol zeyilli geleşikleri amala aşyryp bilerler.

Daşary söwda boýunça we şonuň bilen baglanyşykly hasaplaşyk strahowaniýe operasiýalary we beýleki operasiýalar boýunça geleşikler amala aşyrylan mahalynda daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň graždanlyk hukuk ukyby şol kärhanalaryň ýa-da guramalaryň döredilen ýerindäki ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

566-njy madda. Geleşigiň formasy barada ulanylýan kanun

Daşary ýurtda baglaşylýan geleşigiň formasy şol geleşigiň baglaşylýan ýeriniň kanunyna tabyn bolýar. Emma welin SSR Soýuzynyň kanunlarynyň we şu Kodeksiň talaplary berjaý edilen bolsa, formanyň berjaý edilmänligi zerarly geleşik hakyky däl diýlip hasap edilip bilinmez.

Sowet guramalary tarapyndan baglaşylýan daşary söwda geleşikleriniň formasy we olara

gol çekmegiň tertibi şol geleşikleriň baglaşylan ýerine garamazdan, SSR Soýuzynyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Türkmenistan SSR-nde ýerleşýän jaýlar baradaky geleşikleriň formasy SSR Soýuzynyň kanunlaryna we şu Kodeksiň kadalaryna tabyn edilýär.

567-nji madda. Daşary söwda geleşikleri boýunça borçnamalar barada ulanylýan kanun

Eger taraplaryň ylalaşygy boýunça başga zat bellenilmedik bolsa, daşary söwda geleşigi boýunça taraplaryň hukuklary we borçlary şol geleşigiň baglaşylan ýeriniň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Daşary söwdadaky geleşik boýunça zada eýeçilik etmek hukugynyň döremegi we onuň ýatyrylmagy, eger taraplaryň ylalaşygynda başga hili bellenilmedik bolsa, geleşigiň amala aşyrylan ýerindäki kanun boýunça kesgitlenilýär.

Daşary söwdadaky geleşik boýunça ýolda barýan zada eýeçilik etmek hukugy, eger taraplaryň ylalaşygynda başga hili bellenilmedik bolsa, şol zady iberen ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Geleşigi baglaşmagyň ýerli sowet kanuny bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

567¹-nji madda. Ynanç hatynyň formasy we hereket ediş möhleti barasynda ulanylýan kanun

Ynanç hatynyň formasy we hereket ediş möhleti şol ynanç hatyny beren ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär. Emma ynanç hatynyň formasy sowet kanunynyň talaplaryny kanagatlandyryň bolsa, onda şol ynanç hatynyň formasynyň saklanylmanlygy sebäpli ony hakyky däl diýip hasap edip bolmaz.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

567²-nji madda. Hak talap etmek müddeti barasynda ulanylýan kanun

Hak talap etmek müddeti degişli hukuk gatnaşygyna gatnaşýan adamlaryň hukuklaryny we borçlaryny kesgitlemek üçin öz kanunlary ulanylýan ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Hak talap etmek müddeti özlerine degişli edilmeyän talaplar sowet kanunlary boýunça kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

567³-nji madda. Eýeçilik emläk hukugy barasynda ulanylýan kanun

Zada eýeçilik etmek hukugy şol zadyň durýan ýerindäki ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Zada eýeçilik etmek hukugynyň döremegi we onuň ýatyrylmagy, eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga hili edilmegi göz önünde tutulmadyk bolsa, şol zada eýeçilik etmek hukugynyň döremegi ýa-da ýatyrylmagy üçin esas bolan hereketiň ýa-da başga hili ýagdaýyň bolan pursatynda şol zadyň duran ýerindäki ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

567⁴-nji madda. Zelel ýetirilmegi sebäpli gelip çykýan borçnamalar barasynda ulanylýan kanun

Zelel ýetirilmegi sebäpli gelip çykýan borçnamalar boýunça taraplaryň hukuklary we borçlary ýetirilen zelesiň öwezini töletmek hakynda talap bildirilmegi üçin esas bolup hyzmat eden hereketiň ýa-da başga hili ýagdaýyň bolan ýerindäki ýurduň kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Daşary ýurda zelel ýetirilenligi sebäpli gelip çykýan borçnamalar boýunça taraplaryň hukuklary we borçlary, eger şol taraplar sowet graždanlary ýa-da sowet guramalary bolup durýan bolsalar, sowet kanuny boýunça kesgitlenilýär.

Eger ýetirilen zelesiň öwezini töletmek hakynda talap bildirilmegi üçin esas bolup hyzmat edýän hereket ýa-da başga hili ýagdaý sowet kanunlary boýunça hukuga ters gelmeýän bolsa, onda daşary ýurt kanuny ulanylmaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda).

568-nji madda. Miras almak-bermek barada ulanylýan kanun

Miras almak-bermek baradaky gatnaşyklar miras galdyryjy soňky wagtda nirede hemişelik ýaşan bolsa, şol ýurduň kanuny bilen kesgitlenilýär.

Adamyň wesýetnamany düzmek we ýatyrmak ukyby, şonuň ýaly-da wesýetnamanyň hem-de ony ýatyrmak aktynyň formasy wesýetnama galdyryjy akt düzülen pursatda nirede hemişelik ýaşan bolsa şol ýurduň kanuny bilen kesgitlenilýär. Emma welin forma aktyny düzülen ýeriniň kanunynyň talaplaryny ýa-da sowet kanunynyň talaplaryny kanagatlandyryýan bolsa, onda wesýetnama ýa-da onuň ýatyrylmagy formanyň berjaý edilmänligi zerarly hakyky däl diýlip hasap edilip bilinmez.

SSSR-de ýerleşýän jaýlary miras almak-bermek hemme halatlarda sowet kanuny bilen kesgitlenilýär.

Eger SSSR-de ýerleşýen jaý miras galdyrylýan bolsa, adamyň wesýetnamany düzmek ýa-da ýatyrmak ukyby, şonuň ýaly-da wesýetnamanyň formasy hem sowet kanuny bilen kesgitlenilýär.

569-njy madda. Daşary ýurt kanunynyň ulanylmagyny çäklendirmek

Eger daşary ýurt kanunynyň ulanylmagy sowet gurluşynyň esaslaryna ters gelýän bolsa, onda şol kanun ulanylmaýar.

570-nji madda. Halkara şertnamalary

Eger SSSR-iň halkara şertnamasynda sowet graždan kanunlaryndakydan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

Eger Türkmenistan SSR-niň halkara şertnamasynda Türkmenistan SSR-niň graždan kanunlarynda göz önünde tutulandakydan başga kadalar bellenen bolsa, onda Türkmenistan SSR-niň graždan kanunlary barasynda hem şeýle tertip ulanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 15-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1984-nji ýyl, № 14, 59-njy madda).

Symfony\Component\HttpFoundation\File\Exception\FileNotFoundException: The file "C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\public\Türkmenistan SSR-niň Graždan kodeksi.doc" does not exist in file C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\File\File.php on line 36

```
#0 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(94): Symfony\Component\HttpFoundation\File\File->__construct('C:\\Users\\Admini...')
#1 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(52): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->setFile('C:\\Users\\Admini...', 'attachment', false, true)
#2 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\ResponseFactory.php(165): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->__construct('C:\\Users\\Admini...', 200, Array, true, 'attachment')
#3 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Controllers\ActController.php(35): Illuminate\Routing\ResponseFactory->download('C:\\Users\\Admini...')
#4 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Controller.php(54): App\Http\Controllers\ActController->export_word('38449')
#5 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\ControllerDispatcher.php(45): Illuminate\Routing\Controller->callAction('export_word', Array)
#6 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Route.php(262): Illuminate\Routing\ControllerDispatcher->dispatch(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(App\Http\Controllers\ActController), 'export_word')
#7 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Route.php(205): Illuminate\Routing\Route->runController()
#8 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(721): Illuminate\Routing\Route->run()
#9 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Routing\Router->Illuminate\Routing\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#10 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Middleware\Check.php(30): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#11 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Check->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#12 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Middleware\Locale.php(27): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#13 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Locale->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#14 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Middleware\SubstituteBindings.php(50): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#15 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Routing\Middleware\SubstituteBindings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#16 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\VerifyCsrfToken.php(78): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#17 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\VerifyCsrfToken->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#18 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\View\Middleware\ShareErrorsFromSession.php(49): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#19 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\View\Middleware\ShareErrorsFromSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#20 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(121): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#21 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
```

```
src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(64): Illuminate\Session\Middleware\StartSession->handleRequest(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Illuminate\Session\Store), Object(Closure))
#22 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Session\Middleware\StartSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#23 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Cookie\Middleware\AddQueuedCookiesToResponse.php(37): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#24 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\AddQueuedCookiesToResponse->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#25 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Cookie\Middleware\EncryptCookies.php(67): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#26 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\EncryptCookies->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#27 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#28 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(723): Illuminate\Pipeline\Pipeline->then(Object(Closure))
#29 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(698): Illuminate\Routing\Router->runRouteWithinStack(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(Illuminate\Http\Request))
#30 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(662): Illuminate\Routing\Router->runRoute(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Illuminate\Routing\Route))
#31 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(651): Illuminate\Routing\Router->dispatchToRoute(Object(Illuminate\Http\Request))
#32 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(167): Illuminate\Routing\Router->dispatch(Object(Illuminate\Http\Request))
#33 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Foundation\Http\Kernel->Illuminate\Foundation\Http\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#34 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\livewire\livewire\src\DisableBrowserCache.php(19): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#35 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Livewire\DisableBrowserCache->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#36 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#37 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ConvertEmptyStringsToNull.php(31): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#38 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ConvertEmptyStringsToNull->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#39 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#40 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TrimStrings.php(40): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#41 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TrimStrings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#42 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ValidatePostSize.php(27): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
```



```
#43 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
ValidatePostSize->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#44 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\PreventRequestsDuringMaintenance.php(86):
Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\
Request))
#45 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
PreventRequestsDuringMaintenance->handle(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Closure))
#46 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\fruitcake\laravel-
cors\src\HandleCors.php(38): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\
{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#47 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Fruitcake\Cors\HandleCors-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#48 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies.php(39): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#49 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#50 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\
Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#51 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(142): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>then(Object(Closure))
#52 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(111): Illuminate\Foundation\Http\Kernel-
>sendRequestThroughRouter(Object(Illuminate\Http\Request))
#53 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\public\index.php(52):
Illuminate\Foundation\Http\Kernel->handle(Object(Illuminate\Http\Request))
#54 {main}
```